

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRASYA ARAŞTIRMALARI ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN MİLLİYETLER
POLİTİKASI ÖZELİNDE YAHUDİ OTONOM
BÖLGESİ (1928-1939)

ÖNDER BİLAL GELGÖR

2501170023

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞR. ÜYESİ AYNA ASKEROĞLU ARSLAN

İSTANBUL-2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : ÖNDER BİLAL GELGÖR Numarası : 2501170023
Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : AVRASYA ARAŞTIRMALARI Danışmanı : DR. ÖĞR. ÜYESİ AYNA ASKEROĞLU
ARSLAN
Tez Savunma Tarihi : 27.11.2019 Saati : 10:00
Tez Başlığı : "SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN MİLLİYETLER POLİTİKASI ÖZELİNDE YAHUDİ OTONOM
BÖLGESİ (1928-1939)"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. OKAN YEŞİLOT		Kabul
2- DOÇ.DR. DİNÇER KOÇ		Kabul
3- DR. ÖĞR. ÜYESİ AYNA ASKEROĞLU ARSLAN		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. İSMAİL TÜRKOĞLU		
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ MUHAMMED EMİN YILDIZLI		

ÖZ

SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN MİLLİYETLER POLİTİKASI ÖZELİNDE YAHUDİ OTONOM BÖLGESİ (1928-1939)

ÖNDER BİLAL GELGÖR

Kuzey coğrafyalardaki varlığı eski dönemlere dayanan Yahudiler, bölgede çeşitli devletlerin yönetimi altında yaşamıştır. 1917 Bolşevik devrimine dek Rus İmparatorluğu himayesindeki Yahudiler, yöneticilerin izledikleri farklı politikalarıyla yaşamlarını sürdürmüştür. Devrimin ardından Yahudilerin milliyetler politikası kapsamında yerleştirilecekleri bölge arayışı başlamıştır. Yapılan araştırma ve incelemeler neticesinde, birçok faktör de göz önünde tutularak, halk arasında Birobidjan olarak bilinen, Amur nehrinin aktığı coğrafya Yahudi yerleşimi için seçilmiştir.

Birobidjan'a Yahudileri çekmek için Sovyet hükümeti tarafından çeşitli teşvikler sunulmuş, propagandalar yapılmıştır. Yapılan çalışmalar neticesinde bölgeye Yahudi göçleri başlarken, "Yahudi bölgesi" fikri ülke dışında da yankı uyandırmıştır. Böylece ülke dışından hem maddi yardımlar yapılmış, hem de başka ülkelerde yaşayan Yahudiler Birobidjan'a, yani Sovyetler Birliği'ne göç etmiştir.

Ancak Sovyetler Birliği tarafından yapılan propagandalar bir süre sonra etkisini kaybetmiştir. 1934 yılında, projenin daha cazibeli hale getirilmesi amacıyla bölgeye Yahudi Otonom Bölgesi statüsü verilmiştir. Bu hamle bir süre etkisini gösterse de Sovyetler Birliği genelinde başlayan tasfiye sürecinin bölgeye sıçraması, projeyi baltalayan gelişme olmuştur. En nihayetinde İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla proje arka plana itilmiştir.

Yahudi Otonom Bölgesi'nin kuruluşuna giden süreci, milliyetler politikası kapsamında detaylı bir şekilde inceleyecek olan bu çalışma, ülkemizde bu konuda var olan boşluğu doldurmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Yahudi Otonom Bölgesi, Milliyetler Politikası, Birobidjan, Sovyetler Birliği

ABSTRACT

JEWISH AUTONOMOUS REGION IN THE CONTEXT OF THE SOVIET UNION'S NATIONALITIES POLICY (1928-1939)

ÖNDER BİLAL GELGÖR

The Jews, whose presence in the northern geographies dates to ancient times, lived under the rule of various states in the region. Until the 1917 Bolshevik Revolution, the Jews under Russian Empire, continued their lives with different policies pursued by the rulers. After the revolution, the search for the region where the Jews will be placed within the context of nationalities policy has begun. As a result of the researches and investigations, considering the many factors, the geography of the Amur River, known as Birobidzhan among the people, was selected for the Jewish settlement.

A variety of incentives were presented and propagandas were made by the Soviet government to attract the Jews to Birobidzhan. As a result of the studies, Jewish immigration started to the region, also the idea of the “Jewish region” drew attention outside of the country. Thus, both financial aids have been given from abroad and the Jews who lived in other countries, immigrated to Birobidzhan, so the Soviet Union.

However, the propaganda made by the Soviet Union lost its effect after a while. In 1934, in order to make the project more attractive, the region was promoted to the Jewish Autonomous Region. This move has been effective for a while, but the beginning of the “Great Purges” in the Soviet Union has damaged the project. With the beginning of the Second World War, the project was pushed to the background.

This study, which will examine the process going through the establishment of the Jewish Autonomous Region in the context of nationalities policy, aims to fill the gap of this subject in our country.

Keywords: Jewish Autonomous Region, Nationalities Policy, Birobidzhan, the Soviet Union

ÖNSÖZ

Ülkemizde, akademik çalışmalar dahil, Rus Yahudilerine yönelik araştırmaların sayısı oldukça azdır. Tez konusu olarak seçilen Yahudi Otonom Bölgesi hakkındaysa yok denecek kadar az çalışma bulunmaktadır. Mevcut olan büyük boşluk, tezi çalışmaya ve bu boşluğu kapatmaya yöneliktir. Yahudi devleti denildiğinde akla her ne kadar İsrail gelse de tezde Sovyetler Birliği tarafından Uzak Doğu’da kurulan ve “ilk modern Yahudi devleti” olarak da adlandırılan “Birobidjan projesi”nin ne olduğuna, neyi amaçladığına değinilerek projenin 1928-1939 arası dönemdeki yansımaları araştırılacaktır.

Çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kısaca Yahudilerin kuzey coğrafyalara gelişlerinden bahsederek Rus yönetimi altına giden sürece değinilecek ve nihayetinde Rus İmparatorluğu’ndaki Yahudiler incelenecektir.

İkinci bölümde bu aratrmann önemli bir ayağını oluşturan “Sovyetler Birliği’nin Milliyetler Politikası” detaylı bir biçimde incelenerek fikri alt yapısı ve ülkedeki uygulamaları incelenerek Yahudilerin bu politikanın neresinde oldukları sorusu yanıtlanacaktır.

Üçüncü bölümdeyse Yahudi yerleşimi için seçilen “Birobidjan” bölgesi, Yahudilerin bölgeye göçü ve yaşam koşulları anlatılarak projenin ülke dışındaki yansımaları dile getirilecektir.

Öncelikle çalışma süresince bana destek olan ve her türlü soruma ve sorunuma gün/saat fark etmeksizin çözüm bulan tez danışmanım, değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Ayna Askeroğlu Arslan’a teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak da, tezin araştırma, okuma ve yazma süresince bana gerekli çalışma ortamı sunan, destekleyen, maddi ve manevi hiçbir yardımı esirgemeyen başta annem Nurhayat Gelgör olmak üzere aileme teşekkür ve minnetlerimi sunarım.

İstanbul, 2019

Önder Bilal GELGÖR

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
HARİTALAR LİSTESİ.....	ix
TABLolar LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KUZEY COĞRAFYALARA SÜRÜLEN YAHUDİLERİN TARİHÇESİ

1.1. Bölgede Yahudi Varlığı.....	4
1.2. Hazar Devleti ve Yahudiler.....	5
1.3. Rus Yönetimi Altında Yahudiler.....	6
1.4. Kiev'in Türk ve Moğol Kuvvetlerce Ele Geçirilmesi.....	8
1.5. 1772 Öncesi Rus – Yahudi İlişkisi.....	8
1.5.1. “Yahudi Sapkınlığı” Hareketi.....	8
1.5.2. Yahudilerin Çevre Ülkelere Yerleşimi.....	9
1.5.3. Rus Yöneticilerin Yahudi Yerleşimini Yasaklaması.....	9
1.6. 1772 Sonrası Rus – Yahudi İlişkisi.....	10
1.6.1. Rus İmparatorluğu'nun Polonya'yı İlhakı.....	10
1.6.2. Çariçe II. Katerina ve “Zorunlu İskan Bölgesi” Uygulaması.....	11

1.6.3. Çar I. Aleksandr ve “Yahudilerin Durumu Hakkında Yönetmelik”	12
1.6.4. Çar I. Nikolay ve “Kanton Kararları”	13
1.6.5. Çar II. Aleksandr ve Liberal Tutumu.....	14
1.6.6. Rus İmparatorluğu’nda Pogrom Dalgası ve Yahudi Göçleri.....	15
1.7. Siyonizm Hareketi	17
1.7.1. Siyonizmin Kökeni	17
1.7.2. Siyasal Siyonizm Düşüncesi	17
1.7.3. Theodor Herzl ve “Yahudi Devleti”	18
1.8. 1917’ye Kadar Rus İmparatorluğu’nda Durum.....	20
1.8.1. Politize Olan Yahudiler ve “Genel Yahudi İşçi Birliği” (Bund)	20
1.8.1.1. Bund’un Yahudilik Anlayışı.....	20
1.8.1.2. Lenin’in Bund’a Yönelik Eleştirisi.....	21
1.8.2. Çar II. Nikolay ve Yahudi Sorunu	22
1.8.3. 1904 Rus-Japon Savaşı ve Ülkedeki Yankıları.....	23
1.8.3.1. 1905 Ayaklanması ve “Ekim Manifestosu”.....	23
1.8.4. Yaşanan Gelişmelere Halkın Tepkisi	24
1.8.4.1. Yahudilerin “Yaşanan Sorunların Kaynağı” Olarak Görülmesi.....	24
1.8.4.2. Beilis Davası.....	24
1.8.5. Birinci Dünya Savaşı ve Rus İmparatorluğu’nun Sonu.....	24

İKİNCİ BÖLÜM

BOLŞEVİK YÖNETİMİ VE MİLLİYETLER POLİTİKASI

2.1. Geçici Hükümet Dönemi ve Yahudiler	26
---	----

2.1.1. Geçici Hükümetin Yahudilere Yönelik Kısıtlamaları Kaldırması.....	26
2.1.2. Sürgündeki Yahudi Devrimcilerin Ülkeye Dönüşü.....	27
2.1.3. Ülkede Siyonizm Faaliyetlerinin Artması	27
2.1.4. Geçici Hükümete Son Verilmesi	28
2.2. Bolşevik Yönetimi ve “Milliyetler Politikası”	28
2.3. Milliyetler Politikasının Gelişimi ve Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı.31	
2.3.1. Lenin ve Milliyetler Politikası	31
2.3.1.1. İlk Dönemlerinde Lenin’in Meseleyi Yorumlayışı.....	31
2.3.1.2. İlk Dönemlerinde Lenin’in Yahudiler Hakkındaki Görüşü.....	33
2.3.1.3. İzleyen Dönemde Lenin’in Ulusal Sorun Hakkındaki Görüşleri.....	33
2.3.1.4. Lenin’in Çarlık Rusya Eleştirisi ve Yahudi Örneği.....	34
2.3.1.5. Proletarya ve Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı.....	36
2.3.1.6. Lenin’in Olası Federasyon Hakkındaki Görüşü.....	37
2.3.1.7. Lenin’in Yapılan Eleştirilere Yanıtı.....	38
2.3.1.8. Lenin’in İlhak Hakkındaki Görüşü.....	40
2.3.2. Stalin ve Milliyetler Politikası	40
2.3.2.1. Stalin’in Ulus Formülü ve Yahudiler.....	40
2.3.2.2. Stalin’in Ulusal Sorunun Çözümüne Yönelik İlkeleri.....	41
2.4. Milliyetler Politikası Uygulamaları.....	42
2.5. Sovyet Etno-federalizmi.....	44
2.6. Ekim Devrimi Sonrası Yahudiler	45
2.6.1. Yahudilerin Meşru Bir Milliyet Olarak Kabul Edilmesi	45
2.6.2. Devrimin Ardından Yaşanan İç Savaş ve Yahudiler	46
2.6.3. Yidişçe-İbranice Rekabeti.....	47

2.6.4. Savaş Komünizmi Politikası ve Yahudiler	48
--	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YAHUDİ NÜFUSU İÇİN TOPRAK ARAYIŞI

3.1. Kırım ve Ukrayna’da Yahudi Yerleşimi Denemeleri.....	50
3.2. Yahudi Yerleşimi İçin Görevlendirilen İki Kuruluş: KOMZET ve OZET	51
3.3. Yahudi Diasporası	52
3.3.1. ICOR (Rusya Yahudi Kolonizasyon Örgütü) ve Sahip Olduğu İdeoloji .	52
3.3.2. JOINT, AGRO-JOINT ve Finansal Yardımları.....	53
3.3.3. Yahudi Diasporasına Sovyet Hükümetinin Yaklaşımı	53
3.4. Başarısız Yahudi Yerleşimleri ve Sovyet Hükümetinin Tavrı	54
3.5. Yahudi Yerleşimi İçin Arayışların Hızlanması	55
3.6. “Birobidjan Projesi”nin Öne Çıkması	56
3.7. Birobidjan’ın Yahudi Yerleşimi İçin Seçilmesinde Etkili Olan Faktörler	58
3.8. Bölgeye Yahudi Yerleşimi	67
3.8.1. Bölge Hakkında Bilgiler	67
3.8.2. Birobidjan’da İlk Yahudi Yerleşimleri ve Yaşam Koşulları	68
3.8.3. Yurt İçinde ve Yurt Dışında Yürütülen Propaganda Faaliyetleri	70
3.8.4. Bölgeye Yönelik Yatırımlar.....	71
3.8.5. Bölgeye “Yahudi İdari Birimi (Rayon)” Statüsünün Verilmesi	73
3.8.6. Bölgenin “Yahudi Otonom Bölgesi” Statüsüne Terfi Etmesi	74
3.8.7. Bölgeye Yönelik Propaganda Faaliyetlerinin Artması	76
3.8.8. Yahudi Otonom Bölgesi’nin Yurt Dışındaki Yankıları.....	77
3.8.8.1. ICOR ve Bölgeye Yönelik Yardımları.....	77

3.8.8.2. AMBIJAN (Amerikan Birobidjan Komitesi) ve Göç Projesi.....	77
3.8.9. Bölgenin Cazibesini Artırmaya Yönelik Adımlar	78
3.8.10. Bölgede İstenilen Başarının Yakalanamaması	79
3.9. Büyük Temizlik ve Yahudi Otonom Bölgesi	79
3.9.1. Tasfiye Sürecini Başlatan Gelişme	79
3.9.2. Tasfiye Sürecinin Yahudi Otonom Bölgesi'ne Sıçraması	80
3.9.2.1. Yönetim Kadrosundaki Tasfiyeler.....	80
3.9.2.2. Tasfiyelerin Bölgedeki Yaşama Etkisi.....	82
3.10. İkinci Dünya Savaşı'nın Patlak Vermesi ve Yahudi Otonom Bölgesi.....	83
SONUÇ.....	85
KAYNAKÇA	92
EKLER.....	103

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1.1 Zorunlu İskan Bölgesi.....	12
Harita 3.1. Birobidjan Bölge Haritası.....	69
Harita 3.2. Yahudi Otonom Bölgesi.....	75

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1. İstihdam Edilen Yahudilerin Dağılımı (1897).....	48
Tablo 3.1. 1928-1932 Yılları Arasında Bölgedeki Yahudi Nüfus Değişimi.....	73

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
AGRO-JOINT	Amerikan Yahudi Ortak Tarım Şirketi
a.g.t.	Adı Geçen Tez
AMBIJAN	Amerikan Birobidjan Komitesi
bkz.	Bakınız.
Bund	Genel Yahudi İşçiler Birliği
çev.	Çeviren
ICOR	Rusya Yahudi Kolonizasyon Örgütü
JOINT	Amerikan Yahudi Ortak Dağıtım Komitesi
JTA	Yahudi Telegraf Ajansı
KOMZET	Yahudi Emekçileri Yerleştirme Komitesi
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
OZET	Yahudi İşçileri İskan Birimi
s.	Sayfa
SSC	Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
VTsIK	Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi
YEVKOM	Yahudi Komiserliği

GİRİŞ

Yahudiler, yaklaşık 4000 yıllık tarihe sahip¹ kadim bir topluluktur. Bu toplulukla ilgili dini, siyasi, kültürel pek çok çalışma yapılmış, makale ve kitap yazılmıştır. Ancak bu noktada ülkemizde, çalışmamıza konu olan, 1928 yılında Sovyetler Birliği'nin Uzak Doğusu'nda kurulmuş "Yahudi Otonom Bölgesi" ile alakalı büyük bir boşluk bulunmaktadır. Yapılan çalışma sayısı yok denecek kadar azdır. Türkiye'de bahsi geçen konuda mevcut olan bilgi eksikliğini gidermek adına "Sovyetler Birliği'nin Milliyetler Politikası Kapsamında Yahudi Otonom Bölgesi (1928-1939)" başlıklı çalışmayı yapmış bulunuyoruz.

Çalışma, üç bölüm halinde ele alınacaktır. Birinci bölümde Yahudilerin kuzey coğrafyalara, yani günümüz Kafkasya, Kırım, Ukrayna ve Rusya sınırlarına gelişlerine değinilecektir. Bölgeye yerleşen Yahudilerin yaşadıkları siyasi dönemler ele alınarak Rus yönetimine giden süreç ifade edilecek, bu noktada 1772 yılı bir milat kabul edilerek Rus-Yahudi ilişkisi 1772 öncesi ve sonrası olmak üzere iki ayrı başlık altında incelenecektir. 1772 yılında Polonya'yı ilhaki ile birlikte yoğun Yahudi nüfusun Rus İmparatorluğu'na dahil olmasıyla Yahudilere karşı izlenen politikaları nasıl etkilediği anlatılacaktır.

Bölümün devamında Rus İmparatorluğu'nda çeşitli politikalar izlenirken XIX. yüzyılda Yehuda Alkalay'ın ileri sürdüğü siyasal siyonizm fikri belirtilerek bu fikrin Çarlık Rusya'ya yansımalarına ele alınacaktır. Siyonizm fikrinin dünya genelindeyse Theodor Herzl ve onun "Yahudi Devleti" eseriyle nasıl yayıldığından ve oluşturduğu yankıdan bahsedilecektir.

Ayrıca XX. yüzyılda dünya savaşına doğru giden dünyada Rus İmparatorluğu'ndaki Yahudilerin politize olmalarına değinerek siyonizmin yanı sıra komünizm, sosyalizm gibi farklı ideolojik düşüncelere sahip Yahudilere de değinilecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde, yıkılan Rus İmparatorluğu'nun yerine kurulan geçici hükümete değinilerek Yahudilerin geçici hükümete nasıl baktığı sorusu

¹ Paul Johnson, **Yahudi Tarihi**, Çev. Filiz Orman, 2. Baskı, İstanbul, Pozitif Yayınları, s. 11.

cevaplanacaktır. Ülkedeki devrimci Yahudilerin yanı sıra etkili bir hal alan siyasi güçlerden olan siyonizm hareketine de dikkat çekilecektir.

Ardından, savaştan yeni çıkmış, devrim yaşamış ülke yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik krizlere değinilerek Ekim 1917 Bolşevik devrimi yaratan ortamdan söz edilecektir. Bu noktada Sovyet tarihinin öne çıkan iki ismi olan Lenin ve Stalin'in düşüncelerine yer verilerek tezin önemli bir ayağını oluşturan "Milliyetler Politikası"nın gelişimi anlatılacaktır. Bu iki isim milliyetler politikasını nasıl yorumladıkları ortaya konularak Yahudilerin bu tanımın neresinde olduğu ortaya konulacaktır.

Gerçekleşen devrim ve rejim değişikliğinin ülkede iç savaşın patlak verdiğine değinilerek, bu süreçte ülkedeki Yahudi karşıtlığına dikkat çekilecektir. Halk Komiserleri Konseyi'nin Yahudi düşmanlığını tamamen ortadan kaldıracak tedbirlerin alınması kararına değinilerek Yevseksiya'nın (Yahudi Bölümü) kuruluşundan bahsedilecektir. Akabinde tarımla uğraşacak toprağı olmayan Yahudilerin var olan eksikliğini giderilmesi adına Yahudi nüfusu için toprak arayışı anlatılacaktır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Yahudi nüfusunun yerleştirileceğı toprak arayışına detaylandırılarak, bu doğrultuda tahsis edilen ilk arazilerden bahsedilecektir. Bu arayışa Yahudi diasporasının nasıl yaklaştığı da yine incelenecek bir başlık olacaktır.

Yapılan araştırma ve incelemeler neticesinde Sovyet Uzak Doğusu'nun nasıl ön plana çıktığı, Çin sınırında Amur nehrinin aktığı "Birobidjan"ın nasıl ve neden yüksek sesle dillendirilmeye başladığı anlatılacaktır. En nihayetinde Yahudi yerleşimi için uygun görülüp seçilen Birobidjan'ın tercih edilmesinde etkili olan faktörler detaylı bir biçimde ele alınacaktır.

Sovyet hükümetinin Birobidjan kararını yayınlamasının ardından bölgeye gerçekleştirilen ilk yerleşimlere değinilecek, bölgedeki yaşam koşullarıyla ilgili bilgi verilecektir. Diğer yandan Sovyetler Birliği tarafından yurt içinde ve yurt dışında yürütülen propaganda faaliyetlerine değinilecek, teşvik çalışmalarından söz edilecek

ve bunların yansımalarından bahsedilecektir. Bu noktada bölgenin önce “Yahudi İdari Birimi (Rayon)”, ardından “Yahudi Otonom Bölgesi” statülerine yükseltilmesi süreçleri ortaya konulacaktır.

Son olarak yapılan çalışmalara, teşvik ve propagandalara rağmen bölgede istenen başarının neden yakalanamadığı anlatılacak, bu noktada “büyük temizlik” olarak bilinen tasfiyelerin bölgeyi nasıl etkilediği detaylı bir şekilde işlenecektir. En nihayetinde İkinci Dünya Savaşı ile birlikte bölgenin arka plana itilmesinden bahsedilerek süreç değerlendirilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KUZEY COĞRAFYALARA SÜRÜLEN YAHUDİLERİN TARİHÇESİ

1.1. BÖLGEDE YAHUDİ VARLIĞI

Günümüz Rus coğrafyası sınırları içerisinde Yahudilerin varlığı, çeşitli iddialar yer alsada da oldukça eski dönemlere dayanmaktadır. M. Ö. 931'de Hz. Süleyman'ın ölümüyle Yahudi devleti kuzeyde İsrail Krallığı ve güneyde Yehuda Krallığı olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Ardından ilk olarak M. Ö. 772'de Asurlular tarafından İsrail Krallığı ortadan kaldırılmış ve halk Asur'a sürülmüş; M. Ö. 587 yılındaysa Yehuda Krallığı'na Babiller tarafından son verilmiş, halk Babil'e sürgün edilmiştir.² Yahudilerin bahsi geçen coğrafyaya geliyise çeşitli efsanelere konu olmuş, iddialarda ve teorilerde yer almıştır. Bu noktada Yahudilerin Kafkasya ve Orta Asya'dan Rus topraklarına gelişi, "On kabilenin sürgünü" (M. Ö. 720) ile veya "İlk tapınağın (Süleyman Mabedi) tahrip edilmesi" (M. Ö. 586) ile ilişkilendirilmektedir. Yahudilerin doğrudan İsrail topraklarından mahkumlar olarak kuzey coğrafyalara geldiği ve oradan M. Ö. 635 ila 610 yıllarında Karadeniz ile Hazar Denizi arasındaki bölgeye yerleştiği iddia edilmektedir.³

Yahudiler, Yunan (M. Ö. 4 -1. yüzyıllar); Roma (M. S. 1-4. yüzyıllar) ve Bizans (M. S. 4-7. yüzyıllar) olmak üzere birbirini izleyen üç siyasi dönemin altında yaşamışlardır.⁴ 'Boğaz' teorisine göre Yahudi toplulukları, M. Ö. dördüncü ila birinci yüzyıllar arasında Karadeniz'in kuzey kıyılarındaki Yunan kolonilerinde büyümeye başlamış ve bu dönemde Asya'da var olan çeşitli diasporalardan buraya gelmişlerdir.⁵ Yahudilerin yoğunlukta ikamet ettiği ve Roma İmparatorluğu'nun himayesinde olan Karadeniz'in kuzeydoğu kıyıları ise, M. S. 4. yüzyıl içerisinde Gotların ve Hunların kontrolü altına girmiştir.⁶ Bu üç dönem içerisinde özellikle Hıristiyanlığın da etkisiyle Bizans İmparatorluğu'nun Yahudilere yönelik uyguladığı

² Yusuf Süha Sonuç, "Dini Siyonizm'in Filistin ve Uganda Planı Hakkındaki Değişen Görüşleri." **İsrailiyat: İsrail ve Yahudi Çalışmaları Dergisi**, No. 2, Yaz 2018, s. 172.

³ Benjamin Pinkus, **The Jews Of The Soviet Union The History of a National Minority**, New York, Cambridge University Press, 1988, s. 1.

⁴ Pinkus, **a.g.e.**, s. 2.

⁵ Pinkus, **a.g.e.**, s. 1.

⁶ Şir Muhammed Dualı, "Rusya Yahudilerinin Siyonizm Hareketine Katkıları", **Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi**, Güz 2017, Yıl: 3, Cilt: 3, Sayı: 2, s. 149.

baskıcı politikalar nedeniyle Karadeniz'in kuzeydoğu kıyılarına yönelik Yahudi göçü hız kazanmıştır. Böylece Yahudiler, merkezinde Kiev olmak üzere, kuzeybatıda Suzdal şehrine, güneyde ise Taman Yarımadası'na kadar uzanan geniş bir coğrafya içerisinde varlık göstermişlerdir.⁷ İlerleyen dönemde Kiev merkezli bir siyasi yapı haline gelen Rusların bahsi geçen coğrafyayı kontrol altına almasıyla birlikte bölgede bulunan Yahudiler Rus yönetimi altına girmiştir.

1.2. HAZAR DEVLETİ VE YAHUDİLER

Bir Türk devleti olan Hazarlar, VII. Yüzyıldan XI. yüzyılın ortalarına kadar, Karadeniz'in kuzey kıyılarından Kiev'e, Hazar Denizi'nin kuzey ve kuzeybatısını kaplayan geniş topraklarda hüküm süren ve resmi din olarak Yahudiliği benimseyen bir devlet olarak karşımıza çıkmaktadır.⁸ Dokuzuncu yüzyılın başlarında, Yahudi cemaatlerinin etkisi altında kalan Hazar hükümdarı Bulan Kağan önderliğinde⁹ Hazarların bir kısmı Yahudi dinini seçmiştir. Ancak Hazar toplumunun hangi oranının Yahudiliği seçtiğine dair farklı görüşler vardır. Geleneksel görüş, bu dinin yalnızca Hazar yöneticilerince benimsendiği şeklindedir.¹⁰ Hazarların Yahudiliği tercih etmeleri hususunda Bizans'ın baskılarından kaçıp bölgeye sığınan Yahudilerin etkisi olduğu varsayılmaktadır.¹¹

Yahudiler Hazar Devleti hükümdarlarının himayesi altındayken ticarete ağırlık vermişlerdir. Yahudi tüccarlar genellikle çeşitli baharatların alım satımı, köle, kürk ve silah ticaretiyle uğraşmışlardır.¹² Bunun yanı sıra tarihçi Omeljan Pritsak¹³, Yahudilerin Hazar Devleti'nden Kiev bölgesine geldiğini ve Hazarların Batı

⁷ Dualı, **a.g.m.**, s. 150.

⁸ Şir Muhammed Dualı, "Hazar Yahudileri ve Rus-Hazar İlişkileri", **ICPESS 2016**, İstanbul, 24-26 Ağustos 2016, s. 244.

⁹ Nazgul Sultanova, İsrail'in Siyasi Yapısındaki Rus Yahudilerin Rolü, Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011, s. 56.

¹⁰ Victoria Khiterer, **Jewish City or Inferno of Russian Israel? A History of the Jews in Kiev Before February 1917**, Boston, Academic Studies Press, 2016, s. 24.

¹¹ Şir Muhammed Dualı, "Hazar Yahudileri ve Rus-Hazar İlişkileri", **ICPESS 2016**, İstanbul, 24-26 Ağustos 2016, s. 245.

¹² Sultanova, **a.g.t.**, s. 56.

¹³ "Ukraynalı dilbilimci, Türkolog ve Ukrayna Tarihi öğretim üyesi.", (Çevrimiçi), <https://islamansiklopedisi.org.tr/pritsak-omeljan>, 30.12.2019'da erişildi.

sınırlarını korumak için Kiev'i IX. yüzyılın ilk yarısında bir kale şehri olarak inşa ettiğini yazmaktadır.¹⁴

Hazar hanları ile Rus knezleri arasındaki ilişkiye değinecek olursak, hem coğrafi hem de ticari sebeplerle ikili ilişkilerin varlığı kaçınılmazdı. Ayrıca Rusların ilk başkenti konumunda olan Kiev'in IX. yüzyılın ilk yarısında Hazar Devleti'nin kontrolü altında geçmesi ve 965 yılına dek Hazarlara tabi kalması, iki ulus arasındaki ilişkileri etkilemiştir. Ek olarak Hazar Devleti'nin kontrolündeki sınırlar içerisinde önemli ölçüde Rus/Slav nüfusun varlığı da söz konusudur.¹⁵

IX. yüzyılın ortalarında bölge iki siyasi nüfuz sahasına bölünmüştür. Güneyde Hazarlar, kuzeyde Rusların hakimiyeti söz konusudur.¹⁶ Rus knezlerinin Hazar Devleti'ne karşı güç mücadelesi X. yüzyılın ortalarına kadar devam etmiştir. Mücadelenin neticesinde 966 ile 969 yıllarında Kiev Knezliği'nin Hazar coğrafyasına doğru genişlemesi¹⁷, 969 yılındaysa Hazar Devleti'nin Knez Svyatoslav tarafından zapt edilmesiyle Yahudilerin büyük bir çoğunluğu Kafkaslar'a ve Kiev Knezliği'ne göç etmiştir.¹⁸ Ruslar'ın bölgeye düzenledikleri akınlarsa her ne kadar Hazarlar'ın tarih sahnesinden silinmesine neden olmamışsa da bir daha toparlanamayacak kadar yıpranmasına sebep olmuştur.

1.3. RUS YÖNETİMİ ALTINDA YAHUDİLER

873'te Rurik öldüğünde, halefi Oleg, dikkatini güneye kaydırmış; yaklaşık beş yıl sonra, güçlü bir orduyla Kiev'e girmiş ve buranın kontrolünü ele geçirmiştir. Böylece Kiev Rusyası denilen yeni bir devlet ortaya çıkmıştır.¹⁹ 878 yılından itibaren, Kiev Rusyası'nın geliştiği dönemde, Bizans kolonisi olan Kırım Yarımadası'nda tüccar olarak karşımıza çıkan Yahudiler'e karşı Rus knezleri herhangi bir düşmanlık göstermemiş ve hatta bazıları onları açıkça himaye

¹⁴ Khiterer, **a.g.e.**, s. 25.

¹⁵ Şir Muhammed Dualı, "Hazar Yahudileri ve Rus-Hazar İlişkileri", **ICPESS 2016**, İstanbul, 24-26 August 2016, s. 248.

¹⁶ Akdes Nimet Kurat, **Başlangıçtan 1917'ye Kadar Rusya Tarihi**, 2. Baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987, s. 19.

¹⁷ Pinkus, **a.g.e.**, s. 4.

¹⁸ Sultanova, **a.g.t.**, s. 56.

¹⁹ George Vernadsky, **Rusya Tarihi**, Çev. Doğukan Mızrak, Egemen Mızrak, 3. Baskı, 2015, İstanbul, Selenge Yayınları, s. 51.

etmişlerdir. Örneğin I. Yaropolk (ö.980), Yahudilerin ticaret ve girişimci faaliyetlerini kendi hazinesi için de karlı görmüş ve desteklemiştir.²⁰ Ancak I. Vladimir'in üç büyük dinin temsilcileri tarafından ziyaret edip dinlerini tebliğ etmelerinin ardından²¹ 988 yılı itibariyle Hıristiyanlığın Ortodoks mezhebini kabul etmesi, o güne değin şekillenen Ortodoks ideolojisinin bölgeye intikal etmesiyle sonuçlanmıştır ki bu durum bölgede bulunan Yahudiler açısından yeni bir dönemin başlangıcı anlamına gelmektedir.²² Özellikle yerli halkta var olan “Mesih düşmanı, Mesih’i öldüren topluluk²³” algısı sebebiyle bu tarihten itibaren Yahudileri bölgede sıkıntılı bir süreç beklemiştir. Bu algı yönetici kadrosunda da karşılık bulmuş, XI. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Yahudilere karşı birtakım kısıtlayıcı kararlar alınmıştır. Knez I. Yaroslav (ö. 1054) döneminde yürürlüğe giren ve Yaroslav Kanunları olarak da bilinen uygulamaya göre, Yahudilerle temas içerisinde olmak ciddi bir suç olarak değerlendirilmiş ve suçu işleyenler para cezasına çarptırılmıştır.²⁴ 1062 yılındaysa Kiev’de, Rus sınırları içerisindeki ilk pogrom olarak adlandırılabilir bir olay meydana gelmiş ve bu olayda Yahudi evleri hedef alınmıştır.²⁵

Yine de aynı yüzyılın sonunda Batı Avrupa'dan bir dizi Yahudi, Birinci Haçlı Seferi sırasında zulümden kaçarak Kiev'e yerleşmiştir.²⁶ Bu Yahudiler “Jidove” adı verilen ayrı Yahudi mahallelerine²⁷ yerleştirilmişlerdir. XII. yüzyıldaysa Kiev önemli bir ticaret merkezi²⁸ haline gelmiş ve Yahudi tüccarlar bu alanda etkin bir rol oynamışlardır.²⁹

²⁰ Andrey Diky, **Jews in Russia And in the USSR**, translated and published by L. Volovlikoff, New York, 1967, s. 22.

²¹ Aleksandr I. Solzhenitsyn, **Two Hundred Years Together**, The Incorrect Library, 2017, s. 3.

²² Şir Muhammed Dualı, “Rusya Yahudilerinin Siyonizm Hareketine Katkıları”, **Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi**, Güz 2017, Yıl: 3, Cilt: 3, Sayı: 2, s. 150.

²³ Robert Weinberg, **Stalin's Forgotten Zion: Birobidzhan and the Making of a Soviet Jewish Homeland: an Illustrated History, 1928-1996**, London, University of California Press, 1998, s. 1.

²⁴ Şir Muhammed Dualı, “Rusya Yahudilerinin Siyonizm Hareketine Katkıları”, **Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi**, Güz 2017, Yıl: 3, Cilt: 3, Sayı: 2, s. 151.

²⁵ Diky, **a.g.e.**, s. 22.

²⁶ Khiterer, **a.g.e.**, s. 31.

²⁷ Sultanova, **a.g.t.**, s. 56.

²⁸ “Başlıca 'ticaret yolu', Polonya'nın Regensburg ya da Prag şehrinde Kiev'e kadar sürmekteydi.”, Pinkus, **a.g.e.**, s. 5.

²⁹ Khiterer, **a.g.e.**, s. 34.

1.4. KİEV'İN TÜRK VE MOĞOL KUVVETLERCE ELE GEÇİRİLMESİ

XIII. yüzyıla gelindiğinde, 1240 senesinde Türk ve Moğol kuvvetleriyle Altın Orda Devleti'nin Kiev'i ele geçirmesi üzerine bölgede bulunan Yahudiler yerlerini değiştirmek durumunda kalmıştır. Yahudilerin önemli bir kısmı başta Polonya olmak üzere şimdiki Ukrayna³⁰ ve Kırım dolaylarına göç etmiştir.

Polonya'ya göç eden Yahudiler'e, ticaret ve ekonomideki başarıları sebebiyle Polonya kralı III. Kazimierz (1310-1370) tarafından güvenliklerini sağlama konusunda³¹ ayrıcalıklar tanınmış, ülkeye gerçekleşecek tüm Yahudi göçlerine sıcak bakılmıştır.³² Kırım'daki Yahudiler ise gerek XIII. ve XV. yüzyıllar arasında Ceneviz hakimiyeti altında, gerekse sonrasındaki Kırım Hanlığı döneminde (1475-1783) ticari faaliyetlerine devam etmiştir.

1.5. 1772 ÖNCESİ RUS – YAHUDİ İLİŞKİSİ

Kiev'in elden çıkmasının ardından Vladimir-Suzdal Knezliği, ardından da bu knezliğin halefi olan Moskova Knezliği etrafında toplanan Ruslar III. İvan (1462-1505) önderliğinde 1480 yılında Altın Orda Devleti'ni yenmiştir. Böylece bölgedeki Altın Orda hakimiyeti zayıflamıştır.

1.5.1. “Yahudi Sapkınlığı” Hareketi

Rusların dış siyasette elde ettikleri başarılar bir yana, içeride XV. yüzyılın son çeyreğinde yaşanan ve “Yahudi Sapkınlığı” (the heresy of the Judaizers)³³ adıyla anılan hareket³⁴, Yahudi yaşamına doğrudan etki eden bir dönüm noktası olmuştur.

³⁰ Şir Muhammed Dualı, **Çarlık Rusyasında Yahudiler (Sosyo-Politik, Tarihi ve İnanç Boyutlarıyla)**, Divan Kitap, 2016, s. 49.

³¹ Khiterer, **a.g.e.**, s. 36

³² Sultanova, **a.g.t.**, s. 57

³³ Yevgeny Goldenberg ve Ashley Roof, **A History of Zionism and the Jewish People in the Soviet Union**, Engineering 297, The Ethics of Development in Global Environments, December 5, 2003, s. 5.

³⁴ “1470 tarihinde Novgorod'a gelen Letonya asıllı bir Yahudi, bölge rahiplerinden bazıları tek gerçek yasanın Musa yasası olduğuna, kurtarıcı Mesih hikayesinin ise uydurulduğuna İsa Mesih'in henüz doğmadığına inandırmayı başarmıştır. Bu hareketin takipçileri tümüyle Yahudilerden oluşmasa da teslisi reddetmeleri ve Yahudi şeriatının bazı kurallarını uyguladıkları için Yahudiliği yaymakla suçlanmışlardır. Etkinliğini 30 yıldan fazla sürdüren hareket, 1504 senesi itibariyle büyük oranda kontrol altına alınmıştır.”, Dualı, **a.g.e.**, s. 50-54.

Bu olayın ardından Rus yöneticiler Yahudilere karşı katı politikalar izlemeye başlamıştır.

Travmatik bir etkiye sahip olan hareketin ardından III. İvan'ın halefleri, III. Vassili (1505-33) ve devamında IV. Ivan (1533-84) Yahudiler üzerindeki baskıyı artırmıştır. IV. Ivan döneminde Yahudilerin ticari maksatla dahi olsa Rus sınırları içerisine girmeleri yasaklanmış,³⁵ Rus topraklarındaki Yahudiler ise ülkeden çıkarılmıştır.³⁶

1.5.2. Yahudilerin Çevre Ülkelere Yerleşimi

Rus engeli başta Polonya olmak üzere Litvanya ve Kırım'da yoğun Yahudi yerleşimine yol açmıştır. XVI. yüzyılın başında Polonya'nın nüfusu yaklaşık 5 milyonken bu sayının sadece 20.000-30.000'i Yahudi'ydi. 1575 yılına geldiğindeyse, ülkede toplam nüfus 7 milyona yükselirken, Yahudilerin sayısı 150.000'e çıkmış ve yükselişini sürdürmüştür.³⁷ Yine 1660 senesine Çar I. Aleksey (ö. 1676) devrinde Kiev'de bulunan Yahudiler, bölgede bulunan Ermeniler ve Polonyalılar ile birlikte sınır dışı edilmişlerdir.³⁸

1.5.3. Rus Yöneticilerin Yahudi Yerleşimini Yasaklaması

XVIII. yüzyıla dek ne Moskova knezleri ne de Rus çarları Yahudi topluluklarına topraklarında yerleşmeye izin vermişlerdir. İstisna olarak, I. Petro döneminde (1672-1725) ülkenin yapılanması, modernizasyonu ve ticaretin gelişmesi gibi niyetlerle Yahudi sermayesinden yararlanmak için özellikle sınır bölgelerindeki zengin Yahudilerin Moskova'ya yerleşmelerine izin verildiği³⁹ ifade edilebilir. Yine de aynı dönemde Hollanda Yahudileri'nin bölgede ticari faaliyetlerde bulunmak

³⁵ Şir Muhammed Dualı, "Rusya Yahudilerinin Siyonizm Hareketine Katkıları", **Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi**, Güz 2017, Yıl: 3, Cilt: 3, Sayı: 2, s. 151.

³⁶ Paul Johnson, **A History of the Jews**, Perfectbound, U.S, 1987 , eBook Version February 2006, s. 250.

³⁷ Johnson, **a.g.e.**, s. 250.

³⁸ Khiterer, **a.g.e.**, s. 43.

³⁹ Pinkus, **a.g.e.**, s. 8.

amacıyla Rusya'ya gelme talepleri "Yahudilerin Rusya'da herhangi bir işinin olmayacağı" gerekçesiyle reddedilmiştir.⁴⁰

I. Petro'nun ardından tahta geçen I. Katerina (ö. 1728), Rus halkının sevgi ve güvenini kazanmak için 26 Nisan 1727 tarihinde Yahudi nüfusun yoğunlukta olduğu bölgelerdeki Yahudilerin sınır dışı edilmesini emreden bir kararname yayınlamıştır.⁴¹ Dışlama ve sınır dışı etme politikası Elizaveta Petrovna döneminde (ö. 1762) devam etmiştir. 1742'de, Rus Ortodoks inancını benimsemeyi kabul eden Yahudiler hariç, Yahudilerin "ülkeye herhangi bir amaç için kabul edilmeyeceğini" ilan eden bir karar almıştır.⁴² Böylece 1753 yılına kadar 35 bin Yahudi⁴³ sınır dışı edilmiştir.

XVIII. yüzyılı izleyen dönemde benzer uygulamalar devam etmiştir. Ancak bu durum 1772 yılında Polonya'nın parçalanmasıyla birlikte büyük bir Aşkenaz Yahudi nüfusun Rus İmparatorluğu'na katılmasının ardından değişmek zorunda kalmıştır.

1.6. 1772 SONRASI RUS – YAHUDİ İLİŞKİSİ

1.6.1. Rus İmparatorluğu'nun Polonya'yı İlhakı

Yahudi nüfusun Rus sınırları içerisine yoğun bir biçimde girmesi, Polonya'nın 1772, 1793 ve 1795'te bölünmeler yaşayarak⁴⁴ paylaşılması sonucu gerçekleşmiştir. 22 Eylül 1772'de, Çariçe II. Katerina'nın (1729-1796), Prusya ve Avusturya ile birlikte, Polonya'nın paylaşıldığı bir anlaşmayı imzalaması neticesinde günümüz Belarus, Ukrayna, Letonya ve Litvanya'sı Rus İmparatorluğu'na dahil edilmiştir.⁴⁵ Bu paylaşım neticesinde devlet, büyük bir Yahudi nüfusuyla karşı karşıya kalmıştır. Zira 1772 yılında gerçekleşen Polonya'nın ilk paylaşımında, yüz

⁴⁰ Dualı, *a.g.e.*, s. 57.

⁴¹ Şir Muhammed Dualı, "Rusya Yahudilerinin Siyonizm Hareketine Katkıları", *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi*, Güz 2017, Yıl: 3, Cilt: 3, Sayı: 2, s. 151.

⁴² Pinkus, *a.g.e.*, s. 9.

⁴³ Şir Muhammed Dualı, "Rusya Yahudilerinin Siyonizm Hareketine Katkıları", *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi*, Güz 2017, Yıl: 3, Cilt: 3, Sayı: 2, s. 152.

⁴⁴ Johnson, *a.g.e.*, s. 304.

⁴⁵ Marc J. Frankel, *Birobidzhan: An Historical and Personal Account of the Jewish Autonomous Region*, Department of Russian Studies at Colgate University, April 2006, s. 7.

binin üzerinde Aşkenaz⁴⁶ Yahudi, Rus İmparatorluğu tebaası konumuna gelmiş⁴⁷, böylece Yahudi meselesi ciddi bir hukuki durum halini almıştır.⁴⁸ 1783 yılında, Kırım'ın da Rus İmparatorluğu'na ilhak edilmesiyle birlikte ülke yeni bir Yahudi kitleyle⁴⁹ karşı karşıya kalmıştır.

1.6.2. Çariçe II. Katerina ve “Zorunlu İskan Bölgesi” Uygulaması

Bir anda dünyanın en büyük Yahudi nüfusuna sahip olan⁵⁰ Rus İmparatorluğu'nda, bazı yeni uygulamalar hayata geçirilmiştir. Bu bağlamda II. Katerina tarafından, 23 Aralık 1791⁵¹ tarihinde yayımlanan bir kararname ile, “Zorunlu İskan Bölgesi”⁵² oluşturularak Yahudilerin büyük bir kısmı bu bölgelere yerleştirilmiştir. Başlangıçta 15 vilayetten (guberniya) oluşan⁵³, 1812'de son halini almasıyla birlikte Baltık Denizi'nden Karadeniz'e uzanan yirmi beş batı vilayetini kapsayan⁵⁴ Zorunlu İskan Bölgesi, yaklaşık olarak bir milyon kilometrekarelik bir alanı kaplamaktaydı.⁵⁵ Yahudilerin özel yasal izin olmadan dışına çıkmalarının ve yerleşmelerinin yasak olduğu⁵⁶, her köyünde iki ila üç Yahudi ailesinin yaşadığı⁵⁷ bölgedeki Yahudi nüfusuyla ilgili farklı sayılar⁵⁸ verilse de ortak kanaat, sayılarının milyonları bulduğu ve Rus İmparatorluğu'ndaki Yahudi nüfusunun en az yüzde 90'ına ev sahipliği yaptığıdır. Bu yüzde 90'lık kesimin büyük bir kısmı tarım dışı

⁴⁶ “Orta ve Doğu Avrupa'da, Almanca konuşulan ülkelerde yaşamış olan Aşkenaz Yahudileri, Almanca ve İbranice'nin karışımından oluşan Yidiş dilini konuşmaktaydılar. Aşkenaziler ticari bakımdan sınırlı ve geleneksel bir yaşam sürmekteydi. Aşkenaziler buldukları coğrafya gereği yoğun bir dini baskıya maruz kalmış ve hemen her alanda faaliyetleri sınırlandırılmıştı. Bu nedenle daha fakir ve daha kapalı bir yapıda olmuşlardır.”, Seda Özmen, **18. Yüzyıl Yahudi Aydınlanma Hareketi Haskala ve Moses Mendelssohn**, İstanbul, Ayışığı Kitapları, 2014, s. 18.

⁴⁷ Dualı, **a.g.e.**, s. 61.

⁴⁸ Heinz Dietrich Löwe, **Poles, Jews, and Tartars: Religion, Ethnicity, and Social Structure in Tsarist Nationality Policies**, Jewish Social Studies, Spring/Summer2000, Vol. 6, Issue 3, s. 58.

⁴⁹ Sultanova, **a.g.t.**, s.59.

⁵⁰ “1897 nüfus sayımına göre 5,215,800 Yahudi burada yaşamaktaydı.”, Weinberg, **a.g.e.**, s. 1.

⁵¹ Dualı, **a.g.e.**, s. 65.

⁵² İngilizce “Pale of Settlement”, Rusça “Çerta Osedlosti”

⁵³ Paul Novick ve J. M. Budish, **Jews in the Soviet Union: Citizens And Builders**, New York, New Century Publishers, Mayıs 1948, s. 7.

⁵⁴ Johnson, **a.g.e.**, s.358.

⁵⁵ Frankel, **a.g.e.**, s. 7.

⁵⁶ Sultanova, **a.g.t.**, s. 59.

⁵⁷ “Bu Yahudi aileler, Talmudik ritüellere (Yahudi geleneğine) sıkı sıkıya bağlı olarak izole edilmiş bir hayat sürmüşler ve yerli halk ile karışmamışlardı. Bu aileler, köylülerin yumurta, kümes hayvanları, yün ve kıl gibi ürünleri satın almak için kullandıkları çeşitli mağazalar işletiyorlardı.”, Diky, **a.g.e.**, s. 89.

⁵⁸ “4.899.300”, Frankel, **a.g.e.**, s.7 ; “6 milyondan fazla”, Novick ve Budish, **a.g.e.**, s.7 ; “Sayıları milyonları bulan Yahudi nüfus”, Dualı, **a.g.e.**, s. 66.

işlerle uğraşmaktaydı. Yüzde 30'u hancı ve tefeci, yüzde 30'u tüccar, yüzde 15'i zanaatkardı. Geri kalan kısmı içerisinde işsiz sayısı fazla olup az bir kısmı tarımla uğraşmaktaydı.⁵⁹ Zorunlu İskan Bölgesi haritası Harita.1'de verilmiştir.

Harita 1.1. Zorunlu İskan Bölgesi

Kaynak: Robert Weinberg, **Stalin's Forgotten Zion: Birobidzhan and the Making of a Soviet Jewish Homeland: an Illustrated History, 1928-1996**, London, University of California Press, 1998, s.17

1.6.3. Çar I. Aleksandr ve “Yahudilerin Durumu Hakkında Yönetmelik”

1801 yılında tahta çıkan I. Aleksandr (1777-1825), Yahudi meselesini çözmek ve Yahudilerin durumunu iyileştirmek düşüncesiyle 1802 yılında bir komisyon oluşturmuştur. Çalışmalarını 1804 yılına dek sürdüren Komisyon en nihayetinde Yahudilerin topluma ve genel eğitime entegre edilmelerini öngören bir

⁵⁹ Frankel, a.g.e., s. 8.

yol haritası ortaya koymuştur. “Yahudilerin Durumu Hakkında Yönetmelik⁶⁰” adı altında yasalaştıran düzenlemeyle, Yahudi topluluklarının çocukları ayırım yapılmaksızın bütün Rus devlet okullarında ve üniversitelerinde eşit şartlarda eğitim hakkına⁶¹ sahip olmuştur.⁶² Bunun dışında ticari serbestlik gibi kolaylıklar sağlanmaya başlanmıştır.

Ancak özellikle ticarete sağlanan kolaylıklar zamanla Yahudilerin ticari alanda şehir ve köy ticaretinin önemli bir bölümünü kontrol altına almalarıyla sonuçlanmıştır ki bu durum Rus toplumunda rahatsızlıklara yol açmıştır. Özellikle tütün ve alkollü içecekler konusunda ticaretin önemli bir bölümünü kontrol altına alan Yahudiler, haksız rekabetle itham edilmişlerdir.⁶³ Ayrıyeten Yahudilerin bir kısmı kendilerine gösterilen araziyle meşgul olmak yerine bu arazileri kiraya vermiş, buna karşılık bazılarıysa sarraflık ve tefecilik yapmışlardır. Yüksek faizle borç verdiklerinden zenginleşip, emlak sahibi olmuşlardır. Yahudilerin bu derece zenginleşmesi Rus ahali tarafından olumsuz karşılanmış, huzursuzluk ve anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır.⁶⁴ Bu olayların neticesinde 1821 yılında Odessa’da pogrom⁶⁵ vakası meydana gelmiştir.⁶⁶

1.6.4. Çar I. Nikolay ve “Kanton Kararları”

I. Aleksandr’ın ardından iktidara geçen I. Nikolay (1796-1855) Yahudi sorununun çözüme kavuşturulması için iktidarı boyunca önemli adımlar atmıştır. Bu noktada Çar I. Nikolay, işe Yahudilerin geçmişten beri vergi karşılığında askerlik görevinden muaf tutulması uygulamasını ortadan kaldırmakla başlamıştır.⁶⁷ 1827

⁶⁰ Dualı, a.g.e., s. 68.

⁶¹ Bu karara olumlu bakmayıp, devlet okullarına gönderilerek nesillerin dini ve etnik bağlılıklarından kopartılmasının amaçlandığı şeklinde yorumlayan Yahudiler de bulunmaktadır. Bkz. Weinberg, a.g.e., s.1 ; “Yahudilerin dini ve ekonomik gücünü elinde bulunduran Kahal sistemi, halkın coğrafi anlamda olmasa da toplum olarak korunmasında, asimilasyonu engellemede önemli bir rol oynamış, bu yapıya karşı Çarlık yöneticileri mücadele etmiştir.”, Dualı, a.g.e., s. 75.

⁶² Sultanova, a.g.t., s. 59.

⁶³ Şir Muhammed Dualı, “Rusya Yahudilerinin Siyonizm Hareketine Katkıları”, **Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi**, Güz 2017, Yıl: 3, Cilt: 3, Sayı: 2, s. 153.

⁶⁴ Sultanova, a.g.t., s. 60.

⁶⁵ “Pogrom kavramı Rusçadaki gromit filinden türetilmiş bir kavramdır. Etimolojik olarak kalabalıklar tarafından işlenen cinayet ve mülkiyetin tahrifini bünyesinde barındıran kanunsuz eylemler bütünü ifade etmektedir.”, Dualı, a.g.e., s. 116.

⁶⁶ Khiterer, a.g.e., s. 260.

⁶⁷ Dualı, a.g.e., s. 84.

yılında yayınladığı “Kanton Kararları⁶⁸” ile daha önce askeri görevlerden muaf tutulan Yahudilerin artık bu görevi yerine getirmeleri şart koşulmuştur. 12 yaşında itibaren askeri eğitime başlayan genç Yahudiler 18 yaşına dek kanton okullarında tutulmuş, ardından 25 yıllık askerlik hizmetine başlamışlardır.⁶⁹ Bu Yahudiler için Sibiryada yerleşimler oluşturulmuştur. Böylece Sibiryada coğrafyasında Yahudi yerleşimleri oluşmaya başlamıştır. Bu Yahudileri Zorunlu İskan Bölgesinde suç işleyip sürgün edilen Yahudiler izlemiş, özellikle 1837’den itibaren sürgün edilen Yahudiler ile birlikte Sibiryadaki⁷⁰ Yahudi sayısı⁷¹ artmıştır. I. Nikolay, diğer bir adım olarak, Yahudi cemaatlerinin arasında Rus dilini ve kültürünü yaygınlaştırmak ve dini hayatlarını kontrol altına almak amacıyla 1840 yılında Yahudiler için genel eğitim kursları ve ilköğretim okulları açmıştır.⁷²

1.6.5. Çar II. Aleksandr ve Liberal Tutumu

1855 yılında başlayan Çar II. Aleksandr (1818-1881) dönemi, Rus Yahudileri için oldukça kritik bir dönem olmuştur. Yeni Çar, Yahudilere belirli haklar tanıyarak liberal bir aşama başlatmıştır. İlk icraati, 28 Haziran 1856⁷³ tarihinden itibaren kanton okullarını ilga etmek olan II. Aleksandr, Yahudilerin toprak sahiplerinden toprak kiralamalarını yasaklayan ve 1835 yılından beri yürürlükte olan kanunu 1859 yılında⁷⁴ yürürlükten kaldırılmıştır.⁷⁵ Bunun yanı sıra tüccarlara, esnaflara, zanaatkarlara ve yüksek tahsillerini tamamlamış olan Yahudilere ülkede serbest

⁶⁸ Johnson, a.g.e., s. 358.

⁶⁹ Vladimir Levin ve Anna Berezina, “Jewish History and Heritage in Siberia”, **Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu**, OAKA, Cilt:10 , Sayı: 21, 2016, s. 4.

⁷⁰ “Tomsk, Mariinski Kansk, Nijneudinsk, Irkutsk, Barguzin gibi şehirler”, detaylı bilgi için bkz. Vladimir Levin ve Anna Berezina, “From Jerusalem to Birobidzhan: A Documentation of the Jewish Heritage in Siberia” **Center for Jewish Art**, Hebrew University of Jerusalem, Aralık 2015

⁷¹ “XIX. yüzyılın sonunda, Sibiryanın Yahudi nüfusu yaklaşık 35.000 kişiye ulaştı.”, Vladimir Levin ve Anna Berezina, “From Jerusalem to Birobidzhan: A Documentation of the Jewish Heritage in Siberia” **Center for Jewish Art**, Hebrew University of Jerusalem, Aralık 2015, s. 2.

⁷² Sultanova, a.g.t., s. 61.

⁷³ Frankel, a.g.e., s. 10.

⁷⁴ Dualı, a.g.e., s. 94.

⁷⁵ “Böylece birçok Yahudi büyük toprak sahiplerinden içki damıtımı maksadıyla arazi kiralama yoluna gitmiştir. Sadece Kiev’de, Yahudilerin elinde birkaç toptan içki ambarı (deposu) ve birçok meyhane vardı. Örneğin, Veinstein’in bir depo ve yetmiş iki taverna, Mernery’de bir depo ve on taverna, Çerkassi’de bir depo ve yirmi üç taverna vardı.”, Diky, a.g.e., s. 86.

dolaşım ve yerleşim imkanları verilmiştir. Böylece 1791 yılında oluşturulan “Zorunlu İskan Bölgesi” ilk kez bu dönemde işlevini fillen yitirmiştir.⁷⁶

1860’lardan itibaren Yahudi cemaatlerinin kültürel izolasyonları zayıflamaya başlamıştır. Yahudi gençlerin devlet okullarına ve üniversitelerine büyük ilgi duymaya başlamasıyla, Rus dilini ve geleneklerini benimseyen Yahudilerin sayısı⁷⁷ her geçen yıl artmıştır.⁷⁸ Geleneklere bağlı ve her türlü yeniliğe kapalı kalan Yahudi toplumuna, gerek Rus İmparatorluğu’nda yürürlükte olan çeşitli kısıtlamaların kaldırılmasının, gerekse Avrupa’da yaygınlık kazanan aydınlanma hareketlerinin etkisinin sirayet etmesiyle yeni bir süreç başlamıştır.⁷⁹ Bir anlamda modern Yahudi kültürünün yapısını belirleyen ve Yahudi aydınlanma süreci olarak adlandırılan, İbranice aydınlanma ve eğitim anlamlarına gelen “Haskala” hareketiyle⁸⁰ Yahudilik, kültürel ve edebi anlamda uyanışa geçmiştir.⁸¹ Bu hareketle birlikte sokak dilinden edebiyat diline yükselen modern Yidişçe⁸² doğmuştur.

1.6.6. Rus İmparatorluğu’nda Pogrom Dalgası ve Yahudi Göçleri

Yahudiler adına olumlu devam eden XIX. yüzyıl, 1881 yılında Çar II. Aleksandr’ın suikaste uğrayıp hayatını kaybetmesiyle birlikte yerini pogromlara bırakmıştır. Yahudi mensupların da yer aldığı Halk İradesi Örgütü tarafından gerçekleştirilen suikast halk arasında infiale yol açmış⁸³, Yahudiler hedef haline gelmiştir. 15-17 Nisan 1881’de Kherson vilayetinin Yelizavetgrad kentinde pogrom meydana gelmiş, kısa sürede Rus İmparatorluğu’nun güneybatı eyaletlerine yayılmıştır.⁸⁴ 29 Nisan 1881’de⁸⁵ gerçekleşen Kiev pogromu⁸⁶ ile şiddet

⁷⁶ Sultanova, a.g.t., s. 62.

⁷⁷ “1840 yılında lisedeki Yahudi öğrencilerin sayısı elli kadardı, bir o kadarı da üniversitelerde okuyordu; buna karşılık 1886’da Rus üniversitelerine 1.700 Yahudi öğrenci kaydoldu.”, Enzo Traverso, **Markсистler ve Yahudi Sorunu**, Çev. Ayşe Tekin, İstanbul, Yazın Yayıncılık, Ekim 2001, s. 74.

⁷⁸ Sultanova, a.g.t., s. 62.

⁷⁹ Dualı, a.g.e., s. 99.

⁸⁰ Haskala hareketiyle ilgili detaylı bilgi için bkz. Seda Özmen, **18. Yüzyıl Yahudi Aydınlanma Hareketi Haskala ve Moses Mendelssohn**, İstanbul, Ayışığı Kitapları, 2014

⁸¹ Dualı, a.g.e., s. 99.

⁸² Traverso, a.g.e., s. 75.

⁸³ Khiterer, a.g.e., s. 259.

⁸⁴ Khiterer, a.g.e., s. 260.

⁸⁵ Sultanova, a.g.t., s. 64.

yükselmiştir, bu şiddet yaklaşık bir yıl boyunca devam etmiştir.⁸⁷ Baskılar, III. Aleksandr (1845-1894) devrinde Yahudilerin toprak elde etmelerini ve belirli yerlerin dışına yerleşmelerini yasaklayan 1882 tarihli “Mayıs Yasaları”⁸⁸ ile sonuçlanmıştır.⁸⁹ Fakat Yahudilere karşı yürütülen pogrom hareketleri devam etmiş, 1891 yılındaysa on binden fazla Yahudi Moskova'dan çıkarılmıştır.⁹⁰

Bu gelişmeler neticesinde Yahudiler, bir yandan göç arayışına girmişler, diğer yandan örgütlenerek hareket etmenin hesaplarını yapmışlardır. Bu bağlamda ilk olarak 1881 pogromlarını müteakiben seksen bin civarında Yahudi New York'a göç etmiştir.⁹¹ Yaşanan pogromlarla birlikte kitlesel göçe⁹² başlayan Yahudiler ilk olarak Avusturya'ya ve Almanya'ya gitmiş, oradan da Amerika Birleşik Devletleri'ne ve Latin Amerika'ya göç etmişlerdir.⁹³ Göçlerin önemli bir kısmı da Osmanlı Devleti'ne yapılmıştır. Öncesinde 1492'de İspanya'dan ve 1535-1536 yıllarında Portekiz'den kovulan Yahudilerin sığındığı⁹⁴ Osmanlı Devleti'ne yeni Yahudi göçleri, 1854 yılında meydana gelen Kırım savaşını takiben gerçekleşmiştir. 1881'den itibaren Rus İmparatorluğu'nda artan Yahudi karşıtlığıyla birlikte Osmanlı Devleti'ne yönelik göçler daha da artmıştır. Ancak şu da belirtilmelidir ki özellikle 1882 yılından itibaren Filistin topraklarında başlayan Yahudi yerleşimleri siyonizmi anımsatmıştır.⁹⁵

⁸⁶ 1881-1882 pogromları hakkında detaylı bilgi için bkz. Erich Haberer, **Jews and Revolution in Nineteenth Century Russia**, Cambridge University Press, 1995, s. 206-230.

⁸⁷ “Kiev, Podolia ve Volhynia Genel Valisi Aleksandr Romanovic Drentel'n pogromu şahsen teşvik etmiştir. Kosaklar da pogroma katılmış ve Yahudi mallarını yağmalamıştır. Böylece, Kiev'deki Yahudiler artık yetkililerin korumasına güvenememiş ve birçoğu Berdichev'e kaçmıştır.”, Khiterer, **a.g.e.**, s. 268.

⁸⁸ “Yahudiler Hakkında Muvakkat Nizam ismiyle de bilinmektedir.”, Sultanova, **a.g.t.**, s. 64.

⁸⁹ Novick ve Budish, **a.g.e.**, s. 7.

⁹⁰ Johnson, **a.g.e.**, s. 365.

⁹¹ Dualı, **Çarlık Rusyasında Yahudiler (Sosyo-Politik, Tarihi ve İnanç Boyutlarıyla)**, Divan Kitap, 2016, s. 142.

⁹² “1800'lerin sonuyla 1914 yılları arasında ülke genelinde ekonomik ve sosyal alanda koşulların zorlaşması, Yahudi karşıtlığının artması ve savaşlar nedeniyle, bir milyon sekiz yüz elli bin Yahudi, Çarlık Rusya'yı terk etmiştir.”, Dualı, **a.g.e.**, s. 148.

⁹³ Weinberg, **a.g.e.**, s. 5.

⁹⁴ Ömer Yetkin, “Yahudi Diasporası İletişim Stratejisi: ABD Örneği”, T.C. Başbakanlık Yurt dışı Türkler ve Akriba Topluluklar Başkanlığı Uzmanlık Tezi, Ankara, Eylül 2014, s. 27.

⁹⁵ Dualı, **a.g.e.**, s. 131.

1.7. SİYONİZM HAREKETİ

1.7.1. Siyonizmin Kökeni

En genel anlamıyla siyonizm, İsrailoğulları'nın Filistin'de Siyon Dağı çevresine yerleşmeleri ve yaşamlarını burada sürdürmeleri anlamına gelmektedir.⁹⁶ Bu sözcüğe özel bir anlamın atfedilmesiye M. Ö. 587'de Yehuda Krallığı'nın ortadan kaldırılmasının ardından Yahudilerin Babil sürgünüyle birlikte başlar ve diasporadaki Yahudilerin buraya yeniden dönüşünü simgeler.⁹⁷

1.7.2. Siyasal Siyonizm Düşüncesi

Siyasal anlamda siyonizm düşüncesi ilk olarak, Boşnak bir Haham olan Yehuda Alkalay (ö. 1878) tarafından 1843 yılında ortaya atılmıştır.⁹⁸ Alkalay, Yahudi düşüncesinde etkin olan “Mesih'in Dönüşü” inancını bir kenara koyarak Filistin topraklarına göçü öngören bir fikri savunmuştur.⁹⁹ Siyonizm terimi siyasi anlamda kullanan ilk isimse 1890 yılında Selbstemanzipation adlı gazetede Avusturyalı Yahudi Nathan Birnbaum (1864 - 1937) olmuştur.¹⁰⁰ Ancak bu terimin kullanılmasından yedi yıl önce, 1881 yılında Odessa'da “Hovevey Tziyon” veya “Siyon Aşıkları” adında, amacı Yahudilerin Kudüs'e yerleşmelerini sağlamak olan bir örgüt kurulmuştur.¹⁰¹ Ulus devlet düşüncesinin öne çıktığı bu dönemde, 1882 yılında Polonyalı bir doktor olan Leon Pinsker (1821-1891) tarafından formüle edilen Auto-Emancipation (Kendi Kendini Özgürleştirme) adlı¹⁰², başkaları tarafından kurtarıma düşüncesinin çöktüğünü ilan eden¹⁰³ çağrının ardından Rus İmparatorluğu'ndaki pogromlardan kaçan Yahudiler, aynı yıl Hovevey Tziyon örgütünde birleşerek Filistin topraklarında ilk Siyonist yerleşim birimi olan Rishon

⁹⁶ Sultanova, **a.g.t.**, s. 7.

⁹⁷ Şir Muhammed Dualı, “Rusya Yahudilerinin Siyonizm Hareketine Katkıları”, **Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi**, Güz 2017, Yıl: 3, Cilt: 3, Sayı: 2, s. 155.

⁹⁸ Sedat Kızıloğlu, “İsrail Devleti'nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler ve Siyonizm'in Gelişimi”, **Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 1, Ocak 2012, s. 46.

⁹⁹ Dualı, **a.g.e.**, s. 164.

¹⁰⁰ Yetkin, **a.g.t.**, s. 29.

¹⁰¹ Sultanova, **a.g.t.**, s. 8.

¹⁰² Simon Mirkoviç Dubnow, **History Of The Jews in Russia and Poland From The Earliest Times Until The Present Day**, Philadelphia, The Jewish Publication Society of America, Vol:3, 1920, s. 42.

¹⁰³ Şir Muhammed Dualı, “Rusya Yahudilerinin Siyonizm Hareketine Katkıları”, **Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi**, Güz 2017, Yıl: 3, Cilt: 3, Sayı: 2, s. 157.

LeZion'u kurmuşlardır. Kısa süre sonra Rus İmparatorluğu'nda 500 kadar Yahudi öğrencinin kurduğu, Filistin'de bir Yahudi yurdunun kurulmasını amaçlayan Bilu adlı örgütün üyeleri de Hovevey Tziyon'a katılmıştır.¹⁰⁴ İzleyen dönemde Filistin'de on beş tarım kolonisi kurulmuştur.¹⁰⁵

1.7.3. Theodor Herzl ve “Yahudi Devleti”

Her ne kadar ilk Siyonist örgüt ve hareketler Rus İmparatorluğu'nda ortaya çıkmışsa da, örgütlenmiş politik siyonizmin kurucusu, Viyana'da eğitim görmüş Macaristanlı bir Yahudi olan Theodor Herzl (1860-1904)'dir. 1891'den 1895'e kadar Viyana Neue Freie Presse gazetesinin Paris muhabiri olarak çalışan Herzl, aynı dönem Fransa'da Dreyfus davasına¹⁰⁶ tanık olmuştur.¹⁰⁷ Dava süresince Fransa'daki anti-semitizm onu oldukça etkilemiştir. Tüm bunlar Herzl'in anti-semitizmden kurtulmanın tek yolunun bağımsız bir Yahudi devleti kurmaktan geçtiğine inanmasına yol açmıştır, görüşlerini 1896 yılında Der Judenstaat (Yahudi Devleti) adlı eserinde toplamıştır.¹⁰⁸ Kitabında, “Yahudi meselesi, ulusal bir meseledir ve bu sorunu gidermek için büyük milletler tarafından düzenlenmiş bir konsey dahilinde tartışılarak, bunun bir dünya meselesi haline dönüştürülmesi gerekir.¹⁰⁹” ifadelerini kullanan Herzl'in bu çağrısı karşılık bulmuş, Herzl'in öncülüğünde Birinci Uluslararası Siyonizm Kongresi 1897 yılında İsviçre'nin Basel şehrinde gerçekleştirilmiştir. Herzl'in faaliyetlerini yakından takip eden Rus Yahudileri, Basel

¹⁰⁴ Elşen Gurbanov, “Tarihten Günümüze Siyon Aşkı ve Siyonizmin Türleri”, **İsrailiyat: İsrail ve Yahudi Çalışmaları Dergisi**, No: 2, Yaz 2018, s. 152.

¹⁰⁵ Dubnow, **a.g.e.**, s. 42.

¹⁰⁶ “Dreyfus olayının esası şudur: Fransa'da Savunma Bakanlığı'nda çalışan yüzbaşı Dreyfus, yabancı hükümetler adına casusluk yaptığı iddiasıyla suçlanmış ve bir harp divanı tarafından şereflerinden mahrum bırakılma, rütbesi alınma ve Cayenne yakınındaki (Fransız Guyanası) Şeytan adasında sürgün cezalarına çarptırılmıştır.”, General Netcheolodon, **Rus İhtilali ve Yahudiler**, Çev. Vecdi Bürün, 2. Basım, İstanbul, Sebil Yayınevi, 1996, s. 252.

¹⁰⁷ Theodor Herzl, **Yahudi Devleti**, Çev. Sedat Demir, İstanbul, Ataç Yayınları, 2. Baskı, Eylül 2007, s. 4.

¹⁰⁸ Gurbanov, **a.g.m.**, s. 153.

¹⁰⁹ Herzl, **a.g.e.**, s.18.

Kongresi'ne yoğun ilgi göstermiştir. Öyle ki kongreye iştirak eden 197 delegeden 66'sı Rus Yahudileri'ni temsilen orada hazır bulunmuştur.¹¹⁰

Herzl, büyük devletlerin desteği altında Filistin veya Arjantin'de bir parça toprağın kendilerine verilmesinin yeterli olacağını, geri kalan sorunları kendilerinin halledebileceklerini belirtmiştir.¹¹¹ Bu düşüncesini 1898 ve 1899'da Basel'de, 1900'de Londra'da, 1901'de Basel'de süregelen kongrelerde¹¹² de dile getirmiştir. 1903 yılında düzenlenen Altıncı Uluslararası Siyonizm Kongresi'ndeysen Britanya İmparatorluğu'nun "Uganda Planı" sunulmuştur.¹¹³ Plana göre, Yahudilere 13.000 km² toprak verilecekti. Plan, 1905 yılında İsrail Zangwill tarafından kurulan ve 1925 yılında dağılan Yahudi Bölgeselcilik Örgütü (Jewish Territorialist Organization) tarafından da desteklenmekteydi.¹¹⁴ Ancak kongre üyelerinin büyük bir kısmı Yahudi devletinin vadedilmiş topraklarda kurulması fikrini savunmuştur.¹¹⁵

Theodor Herzl'in 3 Temmuz 1904 tarihinde ölmesiyle "Uganda Planı"nın 1905 tarihli yedinci kongrede iptaline karar verilmiştir.¹¹⁶ Siyonistler, La Haye'de 1907 tarihindeki sekizinci kongrede Filistin'de bir yerleşim merkezi kurma konusunda hemfikir olmuşlardır.¹¹⁷ Nitekim bu istekleri, dönemin İngiltere Dışişleri Bakanı Arthur James Balfour tarafından karşılık bulacak, 2 Kasım 1917 tarihinde

¹¹⁰ Şir Muhammed Dualı, "Rusya Yahudilerinin Siyonizm Hareketine Katkıları", **Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi**, Güz 2017, Yıl: 3, Cilt: 3, Sayı: 2, s. 156.

¹¹¹ Dualı, **a.g.e.**, s. 166.

¹¹² Dubnow, **a.g.e.**, s. 44.

¹¹³ "Kenya sınırları içerisindeki 'Uasin Gishu' topraklarını Yahudilere vermeyi amaçlayan planın teklifi 6-7 Nisan 1903 tarihlerinde Kışinev'de yaşanan pogromdan birkaç hafta sonra yapılmıştır.", Yusuf Süha Sonuç, "Dini Siyonizm'in Filistin ve Uganda Planı Hakkındaki Değişen Görüşleri." **İsrailiyat: İsrail ve Yahudi Çalışmaları Dergisi**, No. 2, Yaz 2018, s.174.

¹¹⁴ "Zangwill ve örgüt mensupları, Filistin'in demografisinin ve coğrafyasının Yahudi yerleşimine elverişsiz olduğuna inanıyordu. Angola, Dominik Cumhuriyeti, Libya, Etiyopya, Mezopotamya ve Meksika'nın çeşitli bölgeleri dahil olmak üzere Afrika, Asya, Avustralya ve Latin Amerika'da Yahudi yerleşimi için uygun bölgeleri bulmaya çalıştılar, ancak çok az bir başarı elde ettiler. Bu doğrultuda Arjantin'de, on yedi büyük tarım bölgesine 35.000 Yahudi yerleşti. Örgüt, 1917'de Balfour deklarasyonunun ardından gerilemeye başladı ve resmen 1925 yılında ortadan kalktı.", Henry Felix Srebrnik, **Jarusalem On The Amur Birobidzhan and the Canadian Jewish Communist Movement, 1924-1951**, McGill-Queen's University Press, 2008, s. 12.

¹¹⁵ Gurbanov, **a.g.m.**, s. 154.

¹¹⁶ Sonuç, **a.g.m.**, s. 177.

¹¹⁷ Hasan Karaköse, "Yahudilerin Filistin'e Yerleşme Girişimleri ve Süleyman Fethi Bey'in Layihası (1911)", **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 5, Sayı 1, 2004, s. 51.

İngiltere Siyonist Dernekleri Başkanı Lionel Walter Rothschild'e, Balfour Deklarasyonu adıyla anılacak bir mektup¹¹⁸ kaleme alacaktır.¹¹⁹

1.8. 1917'YE KADAR RUS İMPARATORLUĞU'NDA DURUM

1.8.1. Politize Olan Yahudiler ve “Genel Yahudi İşçi Birliği” (Bund)

Pogrom, baskı ve ekonomik sıkıntılarla birlikte Rus İmparatorluğu'nda Yahudiler politize olmaya başlamışlardı. Milliyetçi düşüncelerin hakim olduğu siyonizm ve siyonizmin uzantısı örgütlerin etrafında birleşen Yahudilerin dışında, komünizm, sosyalizm gibi farklı ideolojik düşüncelere sahip Yahudiler de bulunmaktaydı. Bu kapsamda 1897 yılında Vilnius şehrinde Rus İmparatorluğu'nda bulunan Yahudi işçilerin temsilcileri toplanarak “Bund” olarak adlandırılan Genel Yahudi İşçiler Birliği'ni oluşturmuşlardır.¹²⁰ Rus İmparatorluğu'nun Polonya, Litvanya gibi Batı bölgelerinde yaşayan Yahudi emekçileri bünyesinde toplayan bir örgüt olan Bund¹²¹, Lenin önderliğindeki Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin kuruluşuna katılmış ancak Yahudi proleteryanının temsili konusunda anlaşmazlığa düşerek kısa süre sonra oradan ayrılmıştır.

BUND, siyonizmin aksine “ulusal kültürel özerklik” kavramını esas alan bir ulusal ideolojide olmuştur.¹²² Siyonizmi gerçekçi bulmamış, gericiliği nedeniyle reddetmiştir. Bund'un görüşüne göre, milyonlarca Yahudi'nin Avrupa'dan uzak bir çorak araziye (Filistin) göç etmesi fikriyse saçmalaktır.

1.8.1.1. Bund'un Yahudilik Anlayışı

Bund'un en önemli teorisyeni Vladimir Medem (1879-1923), Bund'un Yahudilik anlayışını, Yidişçe konuşan halkın değerlerinin derininde yatan ve

¹¹⁸ Mektupta şunlar yazılıydı: “Majesteleri hükümeti Filistin topraklarında Yahudilerin milli yurdunun kurulması fikrine olumlu bakmaktadır ve bu düşüncenin gerçekleşmesi için elinden geleni yapacaktır.”, Gurbanov, **a.g.m.**, s. 155.

¹¹⁹ Sultanova, **a.g.t.**, s. 11.

¹²⁰ Sultanova, **a.g.t.**, s. 65.

¹²¹ Vladimir Lenin, **Ulusal Sorun ve Kültürel Özerklik**, Çev. Sibel Özbudun, 2. Basım, Ankara, Ütopya Yayınevi, Nisan 2011, s. 9.

¹²² Musa Budeiri, **Filistin Komünist Partisi 1919-1948: Enternasyonalizm Mücadelesinde Araplar ve Yahudiler**, Çev. Şükrü Alpagut, Yordam Kitap, Nisan 2012, s. 33.

siyonizmin yabancı olduğu “diaspora duygusu” olarak tanımlamıştır.¹²³ Dahası, İbranice’yi Yahudilerin ana dili (Umgangssprache) yapma girişimi¹²⁴ gülünçtür; çünkü halkın, özellikle de “alt” sınıfların dilinin Yidişçe olduğu açıktır.¹²⁵ Bunun yanı sıra, Yidişçe konuşulan bir Yahudi vatanının, kültürün korunması için gerektiğine inanan Bund üyeleri, çoğu Marksist grupta olduğu gibi, dinin bu Yahudi vatani fikrine dahil edilmesine karşı çıkmaktaydı.¹²⁶

Bund, Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi’nin tersine de Yahudileri bir ulus olarak saymıştır.¹²⁷ Bund’un bu düşüncede olmasında kuşkusuz 1887 yılında gerçekleştirilen ilk kapsamlı nüfus sayımının önemli bir etkisi bulunmaktadır. Bu sayıma göre imparatorluk sınırları içerisinde –ki buraya Polonya, Kafkasya, Sibirya ve Orta Asya coğrafyaları da dahildir– 5.189.401¹²⁸ Yahudinin yaşadığı tespit edilmiştir. Bu oran, Çarlık Rusya’da toplam nüfusun %4,13’üne tekabül ederken¹²⁹, dünyadaki mevcut Yahudilerin de yarısını kapsamaktaydı.¹³⁰

1.8.1.2. Lenin’in Bund’a Yönelik Eleştirisi

Bund’un Yahudilik anlayışını eleştiren ve düşüncelerine katılmayan Lenin ise –en azından bir süreliğine- Yahudilerin ulusal bir topluluk olmadıkları görüşünü savunmuştur. “Partide Bund’un Konumu” adlı makalesinde (Ekim 1903) Lenin: “Yahudi ‘ulus topluluğu’ düşüncesi kesinlikle gericidir.” ifadelerini kullanmıştır. Ancak kısa süre sonra, Mayıs 1905’te Lenin, Yidişçe yayımlanan bir broşür

¹²³ Traverso, a.g.e., s. 79.

¹²⁴ “Siyonistler Yidişçe’nin diaspora ürünü olduğunu iddia ederek Yahudiler’in kendi özgürlüklerini kutsal dili (İbranice) konuşarak edinmeleri gerektiğini savundular.”, Frankel, a.g.e., s. 18.

¹²⁵ Weinberg, a.g.e., s. 4.

¹²⁶ Frankel, a.g.e., s. 17.

¹²⁷ “Bund’un yurt dışı komitesinin yayınladığı Poslednie Izvestia’nın 105. sayısında bir Bildirge hakkında başlıklı makalede önemli olduğu kadar şaşırtıcı ve gerçekten büyük sonuçlar yol açacak aşağıdaki cümleyi görüyoruz: “Yahudi proleterya ayrı bir siyasal parti halinde örgütlenmiştir: Bund.”, Vladimir Lenin, **Ulusal Sorun ve Kültürel Özerklik**, Çev. Sibel Özbudun, 2. Basım, Ankara, Ütopya Yayınevi, Nisan 2011, s. 15.

¹²⁸ Pinkus, a.g.e., s. 89.

¹²⁹ “1897 nüfus sayımı sonucu ortaya çıkan tabloya göre Yahudi nüfusunu en fazla barındıran guberniya (vilayet) 430.5 bin nüfusuyla Kiev olurken, ikinci sırada 394.8 binle Volhiyna, üçüncü sıradaysa 369.3 binle Podolya gelmektedir.”, Dualı, a.g.e., s. 30.

¹³⁰ Dualı, a.g.e., s. 146.

yazmıştır. Yahudi işçilere, onların haklarından yoksun bırakılmış bir ulusal topluluk olduklarını söylemiştir.¹³¹

1.8.2. Çar II. Nikolay ve Yahudi Sorunu

II. Nikolay'ın (1868-1918) iktidarda olduğu bu dönemde Çar, Yahudi sorunuyla kapsamlı bir mücadele yürütmek durumunda kalmıştır. Örneğin Theodor Herzl, Rusya'ya 7 Ağustos 1903 tarihinde bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Devlet yetkilileriyle çeşitli görüşmeler gerçekleştiren Herzl, Çar II. Nikolay'dan da Rus Yahudilerinin oranını azaltacağı takdirde siyonizmi destekleyeceklerini belirten bir mektup almıştır.¹³²

Bu sırada ülkede pogrom dalgaları devam etmiştir. 6-7 Nisan 1903'te Kişinev pogromunu Ekim 1905'te Odessa pogromu izlemiştir.¹³³ Meydana gelen pogromlar, yeni bir göç dalgasını tetiklemiştir. Bu bağlamda binlerce Yahudi başta ABD¹³⁴ olmak üzere İngiltere'ye, Hindistan'a ve Osmanlı'nın kontrolünde bulunan Filistin'e göç etmiştir.¹³⁵ Pogromlar pek çok yabancı devletin şiddetli eleştirilerine ve tepkilerine neden olmuştur. İç ve dış baskılar nedeniyle hükümet, Yahudi meselesini çözmek umuduyla bazı değişikliklere gitmiştir. Örneğin "Zorunlu İskan Bölgesi"nin sınırları gevşetilerek, kasaba ve köylerde yeni Yahudi yerleşimlerinin oluşturulmasına müsaade edilmiştir.¹³⁶

¹³¹ "Bu konuda Bolşeviklerin resmi siyaseti bu olmuştur. Ekim devriminden ardından da Yahudiler ulus olarak tanınmış ve Sovyetler Birliği'nde böyle adlandırılmışlardır.", Horace B. Davis, **Sosyalizm ve Ulusallık**, Çev. Kudret Emiroğlu, İstanbul, Belge Yayınları, Ekim 1991, s. 105.

¹³² Şir Muhammed Dualı, "Rusya Yahudilerinin Siyonizm Hareketine Katkıları", **Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi**, Güz 2017, Yıl: 3, Cilt: 3, Sayı: 2, s. 158.

¹³³ "Bu pogromlar sırasında 3.100 Yahudi öldürüldü, 2 bini ağır yaralı olmak üzere 15.000'den fazla kişi yaralandı.", Khiterer, **a.g.e.**, s. 272-273.

¹³⁴ "Bu zamana kadar Rusya'dan ABD'ye bir milyondan fazla Yahudi göç etti. Bu göçmenlerin çoğu, Amerika'nın siyasi hayatında, özellikle de basında aktif bir rol oynuyorlardı. Aynı zamanda Rusya'daki diğer Yahudilerle yakın bağlarını koruyorlardı ve Rusya'da kalan Yahudilerin bakış açısından birçok olayı açıklıyorlardı.", Diky, **a.g.e.**, s. 120.

¹³⁵ Dualı, **a.g.e.**, s. 192.

¹³⁶ Sultanova, **a.g.t.**, s. 65.

1.8.3. 1904 Rus-Japon Savaşı ve Ülkedeki Yankıları

İçeride bunlar olurken, 17 Ocak 1904 tarihinde Rus-Japon savaşının¹³⁷ patlak vermesi ülke genelinde geniş çaplı seferberliğe neden olmuş, Rus İmparatorluğu'nda yirmi bin Yahudi de askerliğe tabi tutulmuştur.¹³⁸ Ancak savaştan mağlup çıkan Rus İmparatorluğu maddi ve manevi ciddi ölçülerde zarara uğramıştır. Yenilgiyle birlikte ülkede işsizlik ve yoksulluk giderek artmıştır. Halk nezdinde büyük tepki çeken olayla birlikte siyasi ayaklanmalar meydana gelmiştir. Genellikle anarşist örgütler tarafından düzenlenen bu ayaklanmalarda Yahudi isimler önemli rol oynamışlardır. Yevno Asef, Michail Gots, Lev Troçki, Yuri Mihayloviç Steklov gibi Yahudi isimler hükümet karşıtlarının, muhaliflerin ve devrimcilerin faaliyetlerini yönetmiştir.¹³⁹

1.8.3.1. 1905 Ayaklanması ve “Ekim Manifestosu”

Bu faaliyetlerin neticesinde başkent Petersburg'da 1905 yılının Ocak ayında Kışlık Sarayı'na doğru, içinde işçilerin de olduğu eylemciler yürüyüşe geçmiştir. Olayın gerçekleştiği 22 Ocak günü (Eski Rus takvimine göre 9 Ocak) askerlerin eylemciler üzerine ateş açması sonucu işçilerin de bulunduğu onlarca eylemci hayatını kaybetmiştir. “Kanlı Pazar” olarak da bilinen bu hadise ülke genelinde işçi hareketinin fitilini ateşlemiştir.¹⁴⁰ En nihayetinde ayaklanma kanlı bir biçimde bastırılmış, ülke nüfusunun sadece %4'lük kısmını oluşturmasına rağmen olaylar nedeniyle tutuklananların %37'si Yahudilerden meydana gelmiştir.¹⁴¹ Ayaklanmanın bastırılmasına rağmen Çar II. Nikolay, 18 Ekim 1905'te bir manifesto yayınlamak durumun kalmıştır. Ekim Manifestosu olarak bilinen bu bildiriyle birlikte mutlak monarşinin anayasal monarşiye dönüşmesi anlamına gelen Devlet Duması seçiminin yapılacağı ilan edilmiştir.¹⁴²

¹³⁷ “Kore ve Mançurya'nın üzerinde nüfuz çekişmesi kaynaklı Rusya ve Japonya giriştiği muharebe”, Pankaj Mishra, **Asya'nın Batıya İsyanı**, İstanbul, Alfa Yayıncılık, Ekim 2013, s. 9.

¹³⁸ Dualı, **a.g.e.**, s. 175.

¹³⁹ Diky, **a.g.e.**, s. 120.

¹⁴⁰ Dualı, **a.g.e.**, s. 184.

¹⁴¹ Traverso, **a.g.e.**, s. 73.

¹⁴² Khiterer, **a.g.e.**, s. 274.

1.8.4. Yaşanan Gelişmelere Halkın Tepkisi

1.8.4.1. Yahudilerin “Yaşanan Sorunların Kaynağı” Olarak Görülmesi

Ekim manifestosunu takiben дума seçimleri, 1906 yılının Mart ayında gerçekleşmiş, seçimlerin sonucunda on iki Yahudi vekil olarak seçilmiştir. Nisan ayında ilk oturumu gerçekleşen dumada Yahudi vekillerin çabasıyla pogromlar kınanmış, ancak bu durum halkın belli kesimlerinin tepkisine neden olmuştur.¹⁴³ Yaşanan istikrarsızlık ve sorunların Yahudiler’den kaynaklandığı, ayaklanma ve terör eylemlerinin Yahudiler tarafından gerçekleştirildiği savunulmuştur.¹⁴⁴ Bunun sonucunda “Kara Yüzler” isimli milliyetçi ve anti-semitist bir oluşum tarafından 14-16 Haziran 1906 tarihlerinde Bialystok’ta Yahudilere yönelik pogrom düzenlenmiştir.¹⁴⁵ Baskılara daha fazla dayanamayan hükümet 8 Temmuz 1906 tarihinde dumayı feshetmiştir.¹⁴⁶

1.8.4.2. Beilis Davası

Olaylardan beş sene sonra Fransa’daki Dreyfus davasını hatırlatan bir gelişme yaşanmış, 12 Mart 1911’de Menahem Mendel Beilis isimli bir Yahudi, 13 yaşındaki Andrey Yushcinsky adlı Hıristiyan bir çocuğu öldürdüğü gerekçesiyle tutuklanmıştır. Olaya yakın bir tuğla fabrikasında yönetici olan Beilis, iddiaya göre Fısıh Bayramı/Hamursuz Bayram (Passover) için düzenlenen bir ritüel kapsamında çocuğu öldürmüştü. “Kan iftirası” olarak da adlandırılan Beilis davası iki yıl sürmüş, 1913 senesinde Mendel Beilis’in suçsuz olduğu anlaşılmıştır.¹⁴⁷ İddialar asılsız olsa da bu olay, ülkedeki anti-semitizmin boyutlarını gözler önüne sermiştir.

1.8.5. Birinci Dünya Savaşı ve Rus İmparatorluğu’nun Sonu

Fransız ihtilalinin ardından yükselişe geçen milliyetçilik akımı, Balkan coğrafyasını sarmıştı. Böyle bir atmosferde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu himayesindeki Sırlar, imparatorluktan ayrılmayı istiyordu. Sırlar’ın niyeti,

¹⁴³ Dualı, **a.g.e.**, s. 193.

¹⁴⁴ Sultanova, **a.g.t.**, s. 66.

¹⁴⁵ Traverso, **a.g.e.**, s.177.

¹⁴⁶ Dualı, **a.g.e.**, s. 195.

¹⁴⁷ Khiterer, **a.g.e.**, s. 279.

Sırbistan ile birleşerek “Büyük Sırbistan” idealini hayata geçirmektir.¹⁴⁸ Bu doğrultuda 28 Haziran 1914’te Arşidük Ferdinand, Bosna’nın Sarayevo kentine düzenlediği bir gezi sırasında öldürüldü. Suikastin Sırp hükümeti tarafından organize edildiğini düşünen Avusturya, Sırbistan’a ilk olarak ultimatom vermiş, 28 Temmuz’da ise savaş ilan etmiştir. Birinci Dünya Savaşı’nın başlangıcı olan bu olayın ardından Rus İmparatorluğu, 1 Ağustos’ta Almanya’nın savaş ilanı ile birlikte savaşa dahil olmuştur.¹⁴⁹

Savaşın ilk üç ayında Rus ordusu büyük kayıplar vermiş, tekrar saldırı yapabilmek için hazırlığa ihtiyaç duymuştur. Taraf devletler Çanakkale Boğazı’na saldırarak Ruslar’a yardım etmeye çalışmışlarsa da, alınan yenilgiler neticesinde bu planlarını uygulamada başarısız olmuşlardır.¹⁵⁰ Uzayıp giden Birinci Dünya Savaşı’nın ülke ekonomisine verdiği zararlar hayatın her alanında açıkça görülmüş, hükümete karşı yükselen tepkilerle birlikte isyan ve grev dalgaları ülkenin her tarafına yayılmıştır.¹⁵¹ Diğer bir ifadeyle Birinci Dünya Savaşı, halkın iktidara yönelik muhalefetini artıran, devrimi çabuklaştıran bir işlev görmüştür.¹⁵² Şubat ayının sonlarına doğru sokak çatışmalarının şiddetlenmesiyle eylem yapan kalabalıklara 26 Şubat 1917 tarihinde ateş edilmesi emredilmiş ancak askerlerin bir kısmı bu emre uymayıp saf değiştirmiştir. Bu durum Rus hükümetini çaresiz bırakmıştır.¹⁵³ En nihayetinde 2 Mart 1917 tarihinde Çar II. Nikolay tahttan çekildiğini beyan etmiş¹⁵⁴, böylece üç yüz yıllık Romanov hanedanlığı dönemi sona ermiştir.

¹⁴⁸ Nurten Çetin, “I. Dünya Savaşı’na Giden Yolda Avusturya-Macaristan ile Sırbistan İhtilafı”, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 19, Sayı 1, Haziran 2017, s. 381.

¹⁴⁹ Vernadsky, **a.g.e.**, s. 339.

¹⁵⁰ Vernadsky, **a.g.e.**, s. 343.

¹⁵¹ Ramin Sadıkov, “Şubat Devriminden Sonra Rusya’da İktidar Mücadelesi: Ekim Devrimi’ne Giden Yol”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, Sayı:48, Cilt: 29, 2010, s. 102.

¹⁵² Umut Bekcan, “Devrimden Sonra: Bolşeviklerin Zorunlu Dış Politikası 1917-1925”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 68, No:4, 2013, s. 74.

¹⁵³ Peter Kenez, **A History of the Soviet Union From Beginning to the End**, 2. Edition, New York, Cambridge University Press, 2006, s. 15.

¹⁵⁴ Dualı, **a.g.e.**, s. 212.

İKİNCİ BÖLÜM

BOLŞEVİK YÖNETİMİ VE MİLLİYETLER POLİTİKASI

2.1. GEÇİCİ HÜKÜMET DÖNEMİ VE YAHUDİLER

Başkent Petrograd'ın isyancıların eline geçmesiyle devrim gerçekleşmiş, imparatorluk rejimi ortadan kalkmıştır. Ardından geçici bir hükümet kurulmuş ve başkanlığına Prens Lvov getirilmiştir.¹⁵⁵ Bu durum Yahudiler tarafından ıstıraplarının sona erışı ve yeni özgürlük döneminin başlangıcı olarak yorumlanıp coşkuyla karşılanmıştır.¹⁵⁶ Rus İmparatorluğu altındaki Yahudilerin ayrımcı kararlardan muzdarip olduğu, Şubat 1917 Devrimi ile Yahudilerin kurtuluşu ve Yahudi karşıtı kısıtlamaların ortadan kaldırılması şeklinde yorumlanmıştır.¹⁵⁷

2.1.1. Geçici Hükümetin Yahudilere Yönelik Kısıtlamaları Kaldırması

Varlığının ilk ayında "Geçici Hükümet", 21 Mart 1917'de Yahudi nüfusun vatandaşlık haklarını sınırlayan tüm yasa ve emirleri yürürlükten kaldırmış, Rusya'daki diğer milletlerle eşit muamele görmeleri amaçlanmıştır.¹⁵⁸ Hükümet kararnamesi ile, "Din, din ve milliyet temelinde bugüne kadar kabul edilen bütün Rus vatandaşlarının hakları üzerindeki tüm kısıtlamalar kaldırıldı." hükmüne varılmıştır.¹⁵⁹

Devrim, daha önce istisnalar dışında Yahudilerin yaşamasına izin verilmeyen büyük Rus şehirlerinde Yahudi nüfusunu artırmıştır. Daha önce Moskova'da veya Petrograd'da belli bir sosyal statüye (bankacılık, kuyumculuk, zengin tüccarlık gibi)

¹⁵⁵ Sadıkov, a.g.m., s. 102.

¹⁵⁶ Simon Abramskiy, "Birobidzhanskiy Proyekt, 1927—1959 gg.", **Yevrei v Sovetskoy Rossii (1917–1967)**, İngilizce Çev. Maria Altman, Biblioteka "Aliya", 1975, s. 109.

¹⁵⁷ Vladimir Levin ve Anna Berezina, "Jewish History and Heritage in Siberia", **Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, OAKA**, Cilt:10 , Sayı: 21, 2016, s. 7.

¹⁵⁸ "Böylece M. Vinaver, G. Blumenfeld, O. Gruzenberg ve I. Gurevich gibi Yahudi isimler senatör oldu. Yine G. Shreider, Petrograd belediye başkanı ve O. Minor, Moskova belediye başkanı oldu. Aynı dönemde Kiev'de belediye başkan yardımcısı olarak da yine bir Yahudi olan Ginsburg'u görüyoruz. Bahsedilen kişilerin yanı sıra, birçok Yahudi Ekim devrimine dek yerel yönetimlerde yüksek görevlerde bulundu.", Diky, a.g.e., s. 139.

¹⁵⁹ Samuel Ettinger, "Yevrei v Rossii v Nachale Revolyutsii", **Yevrei v Sovetskoy Rossii (1917–1967)**, İngilizce Çev. Maria Altman, Biblioteka "Aliya", 1975, s. 126.

sahip az sayıda Yahudi nüfus yaşarken¹⁶⁰, bu durum devrimle birlikte değişmeye başlamış, on binlerce Yahudi ülkenin büyük kentlerine akın etmiştir. Daha önce zorunlu iskan sınırları dışına çıkma konusunda sıkıntılarla karşılaşan Yahudiler için devrim bir fırsat haline gelmiştir.¹⁶¹

2.1.2. Sürgündeki Yahudi Devrimcilerin Ülkeye Dönüşü

Bununla birlikte devrimin ilk aylarında, sürgün edilen ya da göç etmiş olan devrimciler de Rusya'ya geri dönmeye ve devrimi "derinleştirip genişletmeye" başlamıştır. Yurt dışından dönenler arasında Yahudiler ezici bir çoğunluğu oluşturmakta olup sürgün edilen devrimciler Amerika Birleşik Devletleri ve İsviçre'de yoğunlaşmıştı. Bu isimler arasında Lev Troçki, Kohen Volodarsky, Grigori Zinovyev (Radomyslsky) gibi tanınmış Yahudi devrimciler bulunmaktaydı.¹⁶² Özellikle laik Yahudilerin, Bolşevizm'in yaratılmasında ve ihtilalin gerçekleştirilmesinde etkileri hayli büyük olmuştur. Yahudilerin Bolşevik Partisi'nin üst kademelerinde ve teşkilatın yönetiminde oldukça aktif oldukları bir gerçektir.¹⁶³

2.1.3. Ülkede Siyonizm Faaliyetlerinin Artması

Ülkedeki devrimci Yahudilerin yanı sıra etkili bir hal alan siyasi güçlerden birisi de siyonizm hareketi olmuştur. 24-30 Mayıs 1917 tarihleri arasında Petrograd'da bir Rusya Siyonizm Konferansı organize edilmiş ve siyonizm faaliyetlerinin genişletilmesine karar verilmiştir.¹⁶⁴ Özellikle Balfour Deklarasyonu haberinin Rusya'ya ulaşmasının ardından siyonizm hareketleriyle beraber bu dönemde Yahudi kültür ve geleneklerine daha büyük önem atfedilmeye başlanmıştır.¹⁶⁵ Rusya'da siyonizm kitlesel bir halk hareketine dönüşmüş, 2 Kasım

¹⁶⁰ Anna Kushkova, *Navigating the Planned Economy: Accommodation and Survival in Moscow's Post-War Soviet Jewish Pale*, Chapel Hill, 2017, s. 85.

¹⁶¹ Dualı, *a.g.e.*, s. 214.

¹⁶² Diky, *a.g.e.*, s. 141.

¹⁶³ Sultanova, *a.g.t.*, s. 67.

¹⁶⁴ Dualı, *a.g.e.*, s. 213.

¹⁶⁵ Sultanova, *a.g.t.*, s. 67.

1917 tarihinde yayınlanan Balfour Deklarasyonu, Rus şehirlerinin sokaklarında siyonist gösterilere neden olmuştur.¹⁶⁶

2.1.4. Geçici Hükümete Son Verilmesi

Ancak devrim dahi her şeyin iyiye gittiğini göstermiyordu. Zira büyük şehirlere yerleşen Yahudiler halk tarafından yabancı olarak görülmüş, bunu takiben halk arasında anti-semitik yaklaşımlar ortaya çıkmıştır.¹⁶⁷ Bunun yanı sıra ülke ekonomisi oldukça kötü bir durumdaydı. Ülkede grevler patlak veriyor, işçiler yaşam koşullarının iyileştirilmesini talep ediyorlardı.¹⁶⁸ Bu gelişmeler geçici hükümeti yıpratmakta, zor durumda bırakmaktaydı.

Geçici hükümetin durumundan faydalanmak isteyen Bolşevik Partisi Merkez Komitesi “Bütün İktidar Sovyetlere” sloganıyla tüm işçi ve askerleri Petrograd’da büyük bir gösteri düzenlemeye çağırmıştır. Böylece 16-20 Temmuz 1917 tarihlerinde “Temmuz Günleri” olarak bilinen gösteriler düzenlenmiş; gösteriler sadece Petrograd’la sınırlı kalmayıp Rusya’nın diğer bölgelerine de sıçramıştır.¹⁶⁹ Bolşevik üyeleri geçici hükümet tarafından hainlik ve ajanlıkla suçlanmışlarsa da özellikle Eylül ayından itibaren açlık ve sefalet içerisindeki Ruslar¹⁷⁰, Bolşevikleri bir çıkış kapısı olarak görmüştür. En nihayetinde Julyen takvimine göre 25 Ekim, Miladi takvime göre 7 Kasım tarihinde Bolşevik devrimi gerçekleşmiş, geçici hükümetin faaliyetine son verilmiştir.

2.2. BOLŞEVİK YÖNETİMİ VE “MİLLİYETLER POLİTİKASI”

Ekim 1917’de gerçekleşen Bolşevik devrimine Yahudiler, yaşadıkları sorunların tamamen çözüleceği inancıyla, eşit haklar ve hoşgörü iddiasında bulunan Bolşevikler’e olumlu bakmaktaydılar.¹⁷¹ Nitekim komitelerde, devrimci parti organizasyonlarında ve merkezi komitelerde neredeyse tüm lider pozisyonlarda

¹⁶⁶ Joseph Schechtman, “Sovetskaya Rossiya, Sionizm i Izrail”, *Yevrei v Sovetskoy Rossii (1917–1967)*, İngilizce Çev. Maria Altman, Biblioteka “Aliya”, 1975, s. 72.

¹⁶⁷ Kushkova, *a.g.e.*, s. 85.

¹⁶⁸ Sadıkov, *a.g.m.*, s. 103.

¹⁶⁹ Sadıkov, *a.g.m.*, s.104.

¹⁷⁰ Sadıkov, *a.g.m.*, s. 108.

¹⁷¹ Axel Fisher, “Planning the Capital City of a ‘Community of Fortune’ in the Soviet Far-East: Hannes Meyer’s Scheme for the Jewish Autonomous Oblast Of Birobidzhan (1933-1934)”, *15th International Planning History Society Conference*, Sao Paulo, Brazil, 2012, s. 4.

Yahudiler yer almıştır.¹⁷² Öyle ki Lenin haricinde (ki Lenin'in de Yahudi asıllı olduğu iddiaları günümüzde devam etmektedir), ihtilalin liderliğini yapan ana karakterlerin çoğu Yahudi'ydi.¹⁷³

Bolşevik devriminden sonraki ilk günlerden itibaren Sovyet liderleri, Yahudiler de dahil olmak üzere birçok etnik azınlığın kültürel ve ulusal gelişimine önemli kaynaklar ayırmış¹⁷⁴, devrimin güven ve destek kazanması amacıyla ülkede yaşayan farklı ulusların eşitliğini vurgulamıştır.¹⁷⁵ Nitekim devrimin ardından üç temel bildiri yayınlanmış, milliyetler politikası hakkında izlenecek yollar ortaya konulmuştur. İlk olarak, devrimden sekiz gün sonra, 15 Kasım 1917 tarihinde gerçekleştirilen Sovyetler II. Kongresi'nde¹⁷⁶ "Rusya Halklarının Hakları Bildirisi" yayınlanmış, Rusya halklarının sahip olduğu geri alınamayacak hakların daha kararlı bir biçimde ve kesin çizgilerle tekrardan teyit edildiği ifade edilmiştir. Halk Komiserler Konseyi Başkanı sıfatıyla Vladimir Ulyanov'un (Lenin) ve Vatandaşlık İşleri Halk Komiseri sıfatıyla Joseph Dzhughashvili'nin (Stalin) imzasını taşıyan bildiride belirtilen ilkeler şunlardır:

- i. Rusya'da yaşayan bütün halkların bağımsızlığı ve eşitliği
- ii. Ayrılabilmesi ve kendi bağımsız devletini kurabilmesi dahil, Rusya halklarının kendi kaderini tayin edebilme hakkı
- iii. Tüm ulusal ve dini ayrıcalıkların kaldırılması
- iv. Rusya topraklarında yaşayan bütün ulusal azınlıkların ve etnik grupların kendi kültürlerini özgürce yaşatıp geliştirebilmesi.¹⁷⁷

¹⁷² Diky, **a.g.e.**, s. 162.

¹⁷³ Sultanova, **a.g.t.**, s. 67.

¹⁷⁴ David Shneer, "Birobidzhan", YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe, 29 July 2010, (Çevrimiçi) <http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Birobidzhan>, 15.11.2018'de erişildi.

¹⁷⁵ Vladimir Levin ve Anna Berezina, "Jewish History and Heritage in Siberia", **Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, OAKA**, Cilt:10 , Sayı: 21, 2016, s. 7.

¹⁷⁶ "Sovyetler I. Kongresi ise 1917 yılının Haziran ayında gerçekleştirilmiş, Rusya halklarının kendi kaderlerini tayin etme hakkına sahip olduğu kamuya ilan etmiştir.", Robert Daniels, **A Documentary History of Communism in Russia From Lenin to Gorbachev**, University of Vermont Press, 1993, s. 66.

¹⁷⁷ Daniels, **a.g.e.**, s. 66-67.

Rusya halklarının eşitliğini ve egemenliğini tanıyan, kendi kaderlerini tayin etme ve kendi devletlerini oluşturmalarını, her türlü etnik ve dinsel ayrıcalık ve kısıtlamaların kaldırılmasını, Rusya topraklarındaki ulusal azınlıkların ve etnik grupların özgür gelişimini hedefleyen¹⁷⁸ ve “ulusal formda ama sosyalist içerikte” olması koşuluyla, birlik içindeki birçok gruba özerklik imkanı veren¹⁷⁹ Rusya Halklarının Haklar Bildirisi’ni yine Lenin ve Stalin imzasıyla 3 Aralık 1917 tarihinde “Rusya’nın ve Doğu’nun Müslüman Emekçilerine” hitaben yayınlanan bir çağrı takip etmiştir. Çağrıda şöyle denilmiştir: “İnanışlarınız ve gelenekleriniz, milli ve kültürel kurumlarınız bundan sonra serbesttir ve dokunulmazlık içindedir. Milli hayatınızı serbestçe ve müdahalesiz şekilde organize ediniz. Bu, sizin hakkınızdır.¹⁸⁰” Şerefli bir barışı sağlamanın ve ezilen halklara bağımsızlıklarına kavuşmaları için yardım etmenin amaçlandığını belirten bildiri şöyle devam etmiştir: “Rusya Müslümanları. Volga ve Kırım Tatarları. Sibiryaya ve Türkistan, Kırgız (Kazaklar), Transkafkasyalı Türkler ve Tatarlar. Kafkasya Çeçenleri ve Dağlıları ve Çarlar tarafından, Rusya’nın baskıları tarafından camileri, ibadethaneleri yerle bir edilmiş, inançları, töreleri ayaklar altına alınmış olan herkes! Biliniz ki sizin haklarınız, tıpkı tüm Rusya halklarınıninki gibi, devrimin ve onun organları olan işçi, köylü ve asker sovyetlerinin güçlü koruması altındadır. Bu devrimi ve onun hükümetini destekleyin.¹⁸¹”

Bu iki bildirin ardından 25 Ocak 1918 tarihinde Sovyetler III. Kongresi’nde kabul edilen ve Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti’nin (RSFSC) ilk anayasasında da yer alan “Çalışan ve Sömürülen Halkın Haklar Bildirisi” yayınlanmış¹⁸², buna göre Rusya’daki bütün milliyetlerin federal hükümete ve diğer

¹⁷⁸ Umut Bekcan, “Devrimden Sonra: Bolşeviklerin Zorunlu Dış Politikası 1917-1925”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 68, No:4, 2013, s. 76.

¹⁷⁹ Fisher, a.g.e., s. 4.

¹⁸⁰ Abdullah Saydam, “Milliyetler Problemi ve Sovyet İdeolojisi”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt: 3, 1988, s. 180.

¹⁸¹ Edward Hallett Carr, **Sovyet Rusya Tarihi: Bolşevik Devrimi 1 (1917 – 1923)**, Çev. Orhan Suda, Metis Yayınları, Cilt: 1, İstanbul, Kasım 1989, s. 292.

¹⁸² Aslan Yaman, **Sovyetler Birliğinden Rusya Federasyonuna Sovyet Sosyalizminin Anayasaları (1918-1924-1936-1977-1993)**, İstanbul, Doğu Kütüphanesi, Aralık 2017, s. 33-36.

federal Sovyet kurumlarına katılıp katılmayacaklarına serbestçe karar verecekleri beyan edilmiştir.¹⁸³

Bolşevik devriminin ardından üç bildiriyle ortaya konan, Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti'nin (RSFSC) 1918 tarihli ilk anayasasına sirayet eden milliyetler politikası, Vladimir Lenin'in ulusal sorun¹⁸⁴ temelinden yola çıkarak altyapısını oluşturduğu bir politikadır. XX. yüzyılın başından itibaren çeşitli makale ve söylevlerinde milliyetler politikasını ifade eden Lenin, bu konuda karşıt görüşlerle dahi karşılaşmıştır. Bu noktada Lenin'in yorumlamasıyla ve ardından Stalin'le son şeklini alan milliyetler politikasının fikri altyapısını ele almak yararlı olacaktır.

2.3. MİLLİYETLER POLİTİKASININ GELİŞİMİ VE ULUSLARIN KENDİ KADERİNİ TAYİN HAKKI

1896 yılında Londra'da gerçekleşen Uluslararası Londra Kongresinde alınan, "Kongre, bütün ulusların kendi kaderlerini tayin etme hakkını tam olarak desteklediğini beyan eder ve şu anda askeri, ulusal ya da başka biçimdeki despotlukların boyunduruğu altında acı çeken bütün ülkelerin işçilerine sempatisini ifade eder. Kongre, bütün bu ülkelerin işçilerini, dünyanın sınıf bilinçli işçilerin saflarına katılmaya ve bunlarla, uluslararası kapitalizmin yenilgiye uğratılması için ve uluslararası sosyal-demokrasinin amaçlarının gerçekleştirilmesi için omuz omuza savaşmaya çağırır."¹⁸⁵ kararıyla birlikte ilk kez ifade edilen ulusların kendi kaderini tayin hakkı, Vladimir Lenin'le birlikte temellendirilmiştir.

2.3.1. Lenin ve Milliyetler Politikası

2.3.1.1. İlk Dönemlerinde Lenin'in Meseleyi Yorumlayışı

Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin (RSDİP) 1903 yılında Brüksel'de düzenlenen ikinci kongresi toplanmadan önce partinin genel sekreteri Vladimir

¹⁸³ Erel Tella, "Mirsaid Sultan Galiyev", **Ankara Üniversitesi SBF Tartışma Metinleri**, No: 28, Ocak 2001, s. 3.

¹⁸⁴ "Ulusal sorun, Lenin'in işçi hareketi için ulusların kendi kaderlerini tayin etmesi temel sloganına dayanan, tutarlı ve devrimci bir strateji kazandırarak Marksist teoriyi büyük ölçüde geliştirdiği alanlardan biridir.", Michael Löwy, **Marksistler ve Ulusal Sorun**, Çev. Kemal Ülker, İstanbul, Versus Kitap, Nisan 2017, s. 51.

¹⁸⁵ (Çevrimiçi), <http://kutuphane.halkcephesi.net/Lenin/ulustr1.html#nt12>, 28.01.2019'da erişildi.

Lenin, kaleme aldığı makalesinde, sosyal demokrasinin ulusal sorunda iki temel ilkesi olarak ulusların tam eşitliği ve ulusların kendi kaderini tayin hakkını vurgulamıştır.¹⁸⁶ Bir milletin kendi kaderini tayin etmesinin, bir ulus üzerindeki şiddete ve haksızlıklara karşı durmak demek olduğunu savunan Lenin, işçi sınıfı partisinin görevini yerine getirmesi halinde bir milliyet içindeki proletaryanın kendi kaderini tayin etmesinin sağlanacağını iddia etmiştir.

Temmuz 1903'te *Iskra* gazetesinde yayımlanan, “Programımızda Ulusal Sorun” başlıklı makalesinde Lenin: “Kendi kaderini tayin hakkını koşulsuz tanımamız, hiçbir şekilde kendi kaderini tayin yönündeki her talebi destekleyeceğimiz yükümlülüğünü getirmez. Proletaryanın partisi olarak Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin olumlu ve en önemli görevi, halkların ve ulusların kendi kaderini değil, bilakis her milliyet içerisindeki proletaryanın kendi kaderini belirlemesini desteklemektir.” şeklinde düşüncelerini dile getirmiştir. Yani Lenin, XX. yüzyılın henüz başında ulusların kendi kaderini tayin hakkını değil, her milliyet içerisindeki proletaryanın kendi kaderini tayin etmesini savunuyordu. Ona göre ulusların kendi kaderini belirlemesi, proletaryanın sınıf çıkarlarına bağlı olmalıydı.¹⁸⁷

Bunun yanı sıra Lenin, ulusların kendi kaderlerini tayin etme hakkının tanınmasını, bir ilke olarak federasyonun kabulü anlamına gelmediğinin altını çizmektedir. Tüm ulusların işçilerinin birlik oluşturması gerektiğini savunurken, partinin uluslara göre federatif bir çatı altında örgütlenmesini “ulusal-kültürel özerklik” şeklinde yorumlayarak bu duruma karşı çıkan Lenin: “Federalizmin ve ulusal özerkliğin propagandasını yapmak proletaryanın işi değildir. Proletaryanın görevi, tüm ulusların işçilerinden olabildiğince geniş kitleleri birbirine sıkıca kenetlemek ve mümkün olduğunca geniş alanda, demokratik cumhuriyet ve sosyalizm uğruna savaşmaları için onları biraraya getirmektir.¹⁸⁸” ifadelerini kullanmıştır.

¹⁸⁶ Yener Orkunoğlu, **Marksizm, Milliyetçilik ve Demokratik Ulus**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2018, s. 245.

¹⁸⁷ Orkunoğlu, **a.g.e.**, s. 247.

¹⁸⁸ Orkunoğlu, **a.g.e.**, s. 246.

2.3.1.2. İlk Dönemlerinde Lenin'in Yahudiler Hakkındaki Görüşü

Lenin'in aynı dönem Yahudilere bakış açısı değerlendirilecek olursa, 1903 yılı başında *Iskra*'da yayımlanan makalelerinde Rus Yahudileri'ni bağımsız bir ulus olarak tanımlamıştır. Ancak bu durum, Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin ikinci kongresinde Bund'la ayrılığın kesinleşmesinden sonra değişmiştir. Bund'un federalist yaklaşımının kaynağı olarak gördüğü Yahudi ulusu anlayışını bu dönem itibariyle reddetmiştir. Ekim 1903'te *Iskra*'da yayınlanan bir makalesinde bu anlayışı, "temelinde tamamen yanlış ve gerici bir siyonist fikir" olarak tanımlamıştır. Yahudi ulusu fikrini, politik açıdan tutucu ve "bilimsel açıdan hiçbir dayanağı olmayan bir olgu" olarak yorumlamıştır.¹⁸⁹ Yahudilerin bir halk oluşturmadığını, ancak anti-semitizm tarafından sürdürülen tarihsel bir takıntıdan dolayı varlığını sürdürdüğünü iddia etmiştir. Bund'un görüşlerini proletaryanın gözlerini kamufle etmek için icat edilen, 'burjuva kültürü' olarak adlandıran Lenin'e göre bu, yoğunlaştırılmış milliyetçilik ve ayrılıkçılık anlamına gelir ve bir devlette birlikte yaşayan milletler arasında var olan farklılıkları daha da şiddetlendirecektir.¹⁹⁰ Bu noktada Bund'un yanı sıra siyonizmi de eleştirmeyi ihmal etmemiş, siyonizmin milliyetçi fikirlerden beslenen gerici bir fikir olduğunu beyan etmiştir.¹⁹¹

2.3.1.3. İzleyen Dönemde Lenin'in Ulusal Sorun Hakkındaki Görüşleri

10 yıl sonra, 1913 yılında Lenin'in ulusal sorun ve milliyetler politikası üzerine yazdığı makalelerin sayısı, özellikle uluslararası arenada savaşın gündemde olması ve milliyetlerin yaşadıkları sorunlar nedeniyle artış göstermiştir. Mayıs 1913'te ulusların kendi kaderini tayin hakkını, yani ayrılma hakkını talep etmiş, ülkedeki tüm ulusların mutlak eşitliğinin ve her ulusal azınlığın haklarının korunması gerektiğini dile getirmiştir.¹⁹² 28 Aralık 1913 tarihinde gerçekleşen RSDİP'nin Ulusal Programı'nda, daha önce İzveççeniye'de yayımlanmış olan ulusal sorun üzerine kararlar kabul edilmiş ve kongre gündeminde yer almıştır. Burada,

¹⁸⁹ Traverso, **a.g.e.**, s. 174.

¹⁹⁰ Pinkus, **a.g.e.**, s. 51.

¹⁹¹ Pinkus, **a.g.e.**, s. 50.

¹⁹² "Mayıs 1913'te Letonya Sosyal Demokrasisi IV. Parti Kongresi Platform Taslağı'ndan", V.İ. Lenin, **Ulusal ve Sömürgeci Ulusal Sorun Üzerine**, İnter Yayınları, Çev. İsmail Yarkın vd, Aralık 1998, s. 101.

“Ulusların kaderlerini tayin hakkı, demokratik bir düzeni zorunlu kılar. Öyle ki, bu düzende yalnızca genel olarak demokrasi ile yetinmez, burada özel olarak ayrılma sorununu demokratik olmayan yollardan çözüme kavuşturmak olanaklı değildir. Proletarya, bir ulusun bir devlet sınırları içinde zorla tutulmasını olanaksız kılan bir demokrasiden yanadır.¹⁹³” şeklinde demokrasiden beklentiler ifade edilmiştir.

2.3.1.4. Lenin’in Çarlık Rusya Eleştirisi ve Yahudi Örneği

Lenin, “Rusya’da sınır bölgelerinde öyle ezilen uluslar görüyoruz ki, bunlar komşu devletlerde daha büyük bir özgürlüğe sahiptirler. Çarlık, komşu ülkelerden daha gericedir. Bu durum özgür iktisadi gelişim önündeki büyük engeli oluşturuyor ve bütün gücüyle Rus milliyetçiliğini körüklüyor.¹⁹⁴” ifadeleriyle Çarlık hükümetinin ülkedeki uluslara karşı izlediği politikaları eleştirmiştir. “Demokratlar olarak biz, her türlü baskıya, herhangi bir milliyet üzerindeki en ufak baskıya, şu veya bu milletin herhangi ayrıcalıklarına kesinlikle karşıyız.¹⁹⁵” diyerek ulusal azınlıklara karşı yapılan en küçük haksızlıklara dahi karşı olduğunu vurgulamıştır. Bu noktada *Prosveşçenie* [Aydınlanma] adlı dergide yayınlanan “Ulusal Sorun Üzerine Eleştirel Notlar” başlıklı makalesinde Yahudiler’i örnek göstererek onları “en fazla baskı ve takip altında olan ulus” olarak tanımlamıştır.¹⁹⁶ “En çok ezilen ve en çok zulme uğrayan ulus için de, Yahudi ulusu için de aynı şeyi söylemeliyiz. Yahudi ulusal kültürü, hahamların ve burjuvaların sloganıdır, düşmanlarımızın sloganıdır. Ama Yahudi kültüründe ve Yahudi tarihinde başka öğeler de vardır. Bütün dünyadaki 10 milyon Yahudi’nin yarısından çoğu, Yahudileri zorla bir kast durumunda tutan geri ve yarı yabanıl ülkeler olan Galiçya ve Rusya’da yaşamaktadır.¹⁹⁷” ifadeleriyle Lenin, Yahudiler hakkındaki düşüncelerini ifade etmiştir. Yine 1914 yılında “Rusya’da başka hiçbir milliyet yoktur ki Yahudiler kadar ezilmiş ve zulüm görmüş olsun. Yahudilere karşı zulümler son yıllarda muazzam kapsam kazandı. Bu noktada

¹⁹³ Vladimir İlyiç Lenin, **Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı**, Çev. Muzaffer Ardos, 6. Baskı, Eriş Yayınları, 2004, s. 11.

¹⁹⁴ Vladimir İlyiç Lenin, **Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı**, Çev. Muzaffer Ardos, 6. Baskı, Eriş Yayınları, 2004, s. 13.

¹⁹⁵ Orkunoglu, a.g.e., s. 252.

¹⁹⁶ Traverso, a.g.e., s. 175.

¹⁹⁷ Vladimir İlyiç Lenin, **Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı**, Çev. Muzaffer Ardos, 6. Baskı, Eriş Yayınları, 2004, s. 21.

Yahudi karşıtı pogromlardan bahsetmek yeterlidir. Organize Marksistler Yahudi meselesine dikkat göstermelidir.¹⁹⁸ ifadelerini kullanmıştır.

Buna rağmen Yahudileri XX. yüzyılın başında bir ulus olarak tanımlamanın zor olduğuna dikkat çeken Lenin: “Uygar dünyada Yahudiler bir ulus oluşturmazlar. Öteki uluslardan çok daha fazla özümsemişlerdir. Galiçya ve Rusya Yahudileri de bir ulus oluşturmazlar; üzümlere söyleyelim ki henüz bir kastırlar.¹⁹⁹” şeklindeki açıklamayla bunu beyan etmiştir. Yine de 28 Mart 1914’de Lenin, Duma’da yer alan Bolşevik vekiller için bir “Ulusal Hak Eşitliği Üzerine Yasa Tasarısı” hazırlamıştır. Tasarıya göre Yahudi topluluğu hukuki statüye sahip ayrı bir millet olacak, ellerinden alınan veya kısıtlanan tüm hakları iade edilecektir. “Rusya’da hiçbir milliyet Yahudiler kadar çok ezilmemekte ve zulüm görmemektedir. Anti-semitizm varlıklı tabakalar arasında daha da kök salmaktadır. Yahudi işçiler, hem işçi hem de Yahudi olarak çifte boyunduruk altında inlemektedirler. Yahudilere zulüm son yıllarda inanılmaz boyutlara ulaşmıştır. Yahudi pogromlarını ve Beilis olayını anımsamak yeterlidir. Bu koşullar altında Marksistler Yahudi sorununa hakettiği önemi vermek zorundadır.²⁰⁰” beyanıyla konunun önemine dikkat çeken Lenin, “Rusya’da yaşayan bütün milliyetlerden vatandaşların hukukun önünde eşit olması gerektiğini” vurgulayarak, Yahudilere yönelik kısıtlamaların kaldırılması gerektiğini ifade etmiştir.²⁰¹ Ülkede var olan anti-semitizm problemininse, ülkedeki rejiminin gericiliğinin ve barbarlığının bir unsuru olduğu iddiasında bulunmuştur. Böylece, anti-semitist baskının ortadan kalkması vatandaşlık haklarının tanınmasıyla birlikte Yahudiler çevrelerindeki halklara karışabileceklerdi.²⁰² Bu konuya “Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı” adlı Şubat-Mayıs 1914 tarihlerinde yazdığı eserinde yer

¹⁹⁸ Novick ve Budish, **a.g.e.**, s. 9.

¹⁹⁹ Vladimir İlyiç Lenin, **Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı**, Çev. Muzaffer Ardos, 6. Baskı, Eriş Yayınları, 2004, s. 24.

²⁰⁰ V.İ. Lenin, **Ulusal ve Sömürgeci Ulusal Sorun Üzerine**, İnter Yayınları, Çev. İsmail Yarkın vd, Aralık 1998, s. 177.

²⁰¹ William Corey, “Pravovoye Polozheniye Sovetskogo Yevreystva”, **Yevrei v Sovetskoy Rossii (1917–1967)**, İngilizce Çev. Maria Altman, Biblioteka “Aliya”, 1975, s. 38.

²⁰² Traverso, **a.g.e.**, s. 177-179.

veren Lenin, bu etkileşimin milliyetlerin gelecekteki yakınlaşmalarını hazırlamada en etkili yol olacağını ifade etmiştir.²⁰³

2.3.1.5. Proletarya ve Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı

RSDİP programdaki “ulusların kendi kaderlerini tayin etmeleri” ilkesinin, tarihsel ve iktisadi bakımdan, siyasal kaderlerini tayin etme, siyasal bağımsızlıktan başka bir anlama gelmediğinin²⁰⁴ altını çizen Lenin, proleterlerin her türlü milliyetçiliğe karşı olan bir eşitlik²⁰⁵ istediğini vurgulamıştır. “Rusya sosyal demokratları için sosyal demokrat programın bu ilkesi, genel olarak demokrasinin temel ilkeleri aşkına, gerek Rusya sınırları içinde ve üstelik de onun kenar bölgelerinde birbirinden çok farklı ekonomik, sosyal ve diğer koşullarda yaşayan ve üstelik hükümet tarafından inanılmaz biçimde ezilen uluslar bulunduğu için; son olarak devletlerin burjuva demokratik dönüşümünün, az çok büyük ölçüde, dünyanın her yerinde bağımsız ulusal devletlerin ya da birbirlerine çok yakın ve akraba milliyetlerden oluşan devletlerin korunmasına yol açtığı için, bu değişiklik bütün Doğu Avrupa’da ve Asya’da yani Rusya’ya komşu ülkelerde, ya henüz tamamlanmadığı ya da yeni başladığı için mutlak zorunludur.²⁰⁶” ifadeleriyle bu ilkenin önemine dikkat çekmiştir. Bağımsız bir devlet kurma meselesinin şimdiye kadar bir tek Rus ulusunun ayrıcalığı olarak kaldığını ifade eden Lenin, şunları eklemiştir: “Biz büyük Rus proleterleri hiçbir ayrıcalığı savunmayız ve bu ayrıcalığı da savunmuyoruz. Belirli bir devleti kendimize temel olarak alıyoruz; o belirli devlet içindeki bütün ülkelerden işçileri birleştiriyoruz.²⁰⁷”

²⁰³ Merve Suna Özel, “Stalin Dönemi Rus Milliyetçiliği ve Politikaları”, **Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 2, Temmuz 2014, s. 105.

²⁰⁴ Vladimir İlyiç Lenin, **Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı**, Çev. Muzaffer Ardos, 6. Baskı, Eriş Yayınları, 2004, s. 50.

²⁰⁵ “Milliyetler politikasını değerlendirirken, ‘burjuva’ kendi kaderini belirleme hakkı ile ‘Bolşevik’ kendi kaderini belirleme hakkı arasındaki ayrımı vurgulamak gerekir. Burjuva kendi kaderini belirleme hakkı yalnızca sömürgelere siyasal bağımsızlıklarının tanınmasını öngörür ve ekonomik eşitsizlikten doğan sömürünün sürdürülmesi esastır. Oysa Bolşevik kendi kaderini belirleme hakkında siyasal bağımsızlığın yanı sıra ekonomik eşitlik hedeflenmektedir.”, Tellal, **a.g.m.**, s. 4.

²⁰⁶ “Ulusal Soruna İlişkin Tezler (1913)”, V.İ. Lenin, **Ulusal ve Sömürgeci Sorun Üzerine**, İnter Yayınları, Çev. İsmail Yarkın vd, Aralık 1998, s. 104.

²⁰⁷ Vladimir İlyiç Lenin, **Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı**, Çev. Muzaffer Ardos, Eriş Yayınları, 6. Baskı, 2004, s. 62.

Proletaryanın, eşitliği ve ulusal devlet kurma hakkı eşitliğini tanıdığını, bütün ulusların proleterlerinin birliğine de büyük bir önem verdiğini söyleyen²⁰⁸ Lenin, hangi ulustan olursa olsun, tüm toplulukların birlik oluşturabilmelerini de kapsayan bir birleşme özgürlüğünü savunmuştur. Bir ulusun, bir ülkenin, hatta yerkürenin çeşitli bölgelerine dağılmış olan üyelerinin her türlü dayanışma özgürlüğünün tartışılmaz nitelikte olduğunu eklemiştir.²⁰⁹ Böyle bir birliğin proleterya hizmet edeceğini düşünen Lenin: “Kim proleterya hizmet etmek istiyorsa, bütün ulusların işçilerini birleştirmeli ve kendisinin olsun, başkalarının olsun, milliyetçiliğe karşı kesin savaşıma girmelidir. Kim ulusal kültür²¹⁰ sloganını savunuyorsa, onun yeri küçük-burjuva milliyetçilerinin arasındadır, marksistlerin arasında değil.²¹¹” ifadelerini kullanmıştır. Bu durumun gerçekleşmesi halinde ulusal farklar silinecek, uluslararası engeller yıkılacak, milliyetler arasındaki bağlar sağlamlaşacak, uluslar birbirleriyle kaynaşacaklardır.²¹²

2.3.1.6. Lenin’in Olası Federasyon Hakkındaki Görüşü

Farklı ulusların tek bir devlet içinde birleşmeleri durumunda, marksistlerin asla federalizmi savunmayacaklarını belirten Lenin, bilinçli proleteryanın, büyük ve geniş topraklar üzerinde sıkı bir iktisadi birleşmeden yana olduğunu ifade etmiştir. “Çünkü, merkezi büyük bir devlet, dünyanın sosyalist birliğine götüren büyük bir tarihsel ilerlemeyi ifade eder²¹³”. Federasyon fikrini adaletsiz bulan Lenin, 23 Kasım 1913 tarihinde Ermeni Stepan Şaumyan’a yazmış olduğu mektubunda, “Kendi kaderini tayin hakkı sadece ayrılma hakkı anlamına gelmez. O, federatif bağlanma hakkı, özerklik hakkı anlamına da gelir”, diye yazmışsınız. Sizinle kesinlikle hemfikir değilim. Bu, federasyon anlamına gelmez. Federasyon, eşitlerin ittifakıdır;

²⁰⁸ Vladimir İlyiç Lenin, **Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı**, Çev. Muzaffer Ardos, 6. Baskı, Eriş Yayınları, 2004, s. 60.

²⁰⁹ Michael Löwy, **Marksistler ve Ulusal Sorun**, Çev. Kemal Ülker, İstanbul, Versus Kitap, Nisan 2017, s. 55.

²¹⁰ “İşçi sınıfı demokrasininin sloganı ‘ulusal kültür’ değil, demokratizmin ve dünya işçi sınıfı hareketinin enternasyonalist kültürüdür. Ulusal kültür sloganı bir burjuva aldatmacasıdır.”, Orkunoğlu, **a.g.e.**, s. 253.

²¹¹ “Ulusal Sorun Üzerine Eleştirel Notlar (Ekim-Aralık 2013)”, Vladimir İlyiç Lenin, **Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı**, 6. Baskı, Çev. Muzaffer Ardos, Eriş Yayınları, 2004, s. 20.

²¹² Vladimir İlyiç Lenin, **Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı**, Çev. Muzaffer Ardos, 6. Baskı, Eriş Yayınları, 2004, s. 30.

²¹³ Orkunoğlu, **a.g.e.**, s. 256.

federasyon için eşit şartlarda devletlerin birleşme kararı alması gerekir... Biz tüm parçalar için ayrılma hakkından yanayız (ancak herkesin ayrılmasından yana değil). Özerklik, demokratik bir devletin inşası için bizim planımızdır. Genelde, ayrılma bizim planımız değildir. Fakat koyu gerici Rus milliyetçiliği karşısında ayrılma hakkından yanayız.²¹⁴” ifadelerini kullanmıştır.

Her türlü devlet ayrıcalığına ve ulusal ayrıcalıklara karşı bütün ulusların ayrılma hakkını ve hak eşitliğini savunan Lenin, devletin bütün uluslarından herhangi birinin dillinin ayrıcalığa tabi tutulmasının ilkelerine kesinlikle aykırı olduğunu vurgulamıştır.²¹⁵ Devletin tek bir resmi dilinin olması fikrine karşı İsviçre örneğini çıkararak Lenin: “Küçük İsviçre, bir tek resmi dil yerine, üç resmi dilin Almanca, Fransızca ve İtalyanca) bulunmasından hiçbir zarar görmemektedir. Bu durum bir kayıp değil, aksine kazanımdır.²¹⁶” ifadelerini kullanmıştır. Herhangi bir dile ayrıcalık tanımadığı için, devletin resmi dili olmasına karşı durmuştur.

İlke olarak federalizme karşı olan Lenin, bölgesel özerkliğiye reddetmemektedir. Toprağa bağlı özerklik anlamına gelen bölgesel özerkliğin, belli bir bölgede yaşayan halkın arasında ulusal ayırım yapmadan o bölgede yaşayan halkın kendi demokratik öz yönetimini oluşturması demek olduğu ifade edilmektedir. Bölgesel özerklik bir bakıma, demokratik merkezîyetçiliğin tamamlayıcısı olarak görülmüştür.²¹⁷ Ancak bu noktada şunu belirtmek gerekir: Koşullar federatif örgütlenmeyi gerektirdiğinde Lenin, federasyona karşı olmamıştır. Nitekim 1917 Ekim devriminin ardından Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti ilan edilmiştir.

2.3.1.7. Lenin’in Yapılan Eleştirilere Yanıtı

Lenin, milliyetler politikası kapsamında ulusların kendi kaderini tayin hakkı ilkesini eleştirenlere karşı, “Boşanma serbestliğini savunan bir kimseyi aile bağlarını

²¹⁴ V.İ. Lenin, **Ulusal ve Sömürgeci Ulusal Sorun Üzerine**, İnter Yayınları, Çev. İsmail Yarkın vd, Aralık 1998, s. 117-118.

²¹⁵ V.İ. Lenin, **Ulusal ve Sömürgeci Ulusal Sorun Üzerine**, İnter Yayınları, Çev. İsmail Yarkın vd, Aralık 1998, s. 195.

²¹⁶ Vladimir İlyiç Lenin, **Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı**, Çev. Muzaffer Ardos, 6. Baskı, Eriş Yayınları, 2004, s. 16.

²¹⁷ Orkunoğlu, **a.g.e.**, s. 256.

yılmayı istemekte suçlamak ne kadar ahmakça ve ne kadar ikiyüzlüce bir davranışsa, ulusların kendi kaderini tayin etme hakkını savunanları da, yani ayrılma özgürlüğünü savunanları da ayrılmayı teşvik etmekle suçlamak o ölçüde ahmakça ve ikiyüzlü bir davranıştır. Bizim, ulusların kendi kaderini tayin etme sorununda her şeyden önce ilgilendiğimiz nokta, belirli bir ulusun içinde proletaryanın kendi kaderini tayin etmesidir.²¹⁸” örneğiyle yanıt vermiştir. Ancak ezen ulus içerisindeki işçi hareketinin, ezilen ulusun kendi kaderini belirleme hakkını tanımamasının, düşmanlık ve kuşkuları ortadan kaldırmaya yardımcı olabileceğini savunmuştur.²¹⁹ Ulusların kendi kaderini tayininden, onların yabancı ulusal topluluklardan devlet olarak ayrılmasını, bağımsız bir ulusal devletin kurulmasını ve her ulusun ayrılma hakkına sahip olmasını anlamak gerektiğinin altını çizen Lenin, kendi kaderini tayin hakkından, ayrı devlet olarak var olma hakkından başka bir şey anlamının yanlış olduğunu vurgulamıştır.²²⁰

Proletaryanın, ezilen ulusların belirli bir devletin sınırları içinde zorla tutulmalarına karşı savaş vermesi gerektiğini söyleyen Lenin, bu savaşın, ulusların kaderlerini tayin edebilmeleri uğruna bir mücadele olacağına değinmiştir. “Proletarya, kendi ulusu tarafından ezilen sömürgeler ve uluslar için siyasal ayrılma özgürlüğü istemelidir.²²¹” diyen Lenin, zafere ulaşacak sosyalizmin eksiksiz bir demokrasi kurarken ulusların sadece tam eşitliğini getirmekle kalmamasını, aynı zamanda ezilen ulusların kendi kaderlerini tayin hakkını da gerçekleştirmesi gerektiği vurgulamıştır.²²² Sosyalizm altında ulusların kendi kaderini tayininin gerçekleştirilmesinden vazgeçmesi halindeyse, bunun sosyalizme ihanet olacağına altını çizmiştir.²²³

²¹⁸ Vladimir İlyiç Lenin, **Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı**, Çev. Muzaffer Ardos, 6. Baskı, Eriş Yayınları, 2004, s. 71.

²¹⁹ Löwy, **a.g.e.**, s. 58.

²²⁰ V.İ. Lenin, **Ulusal ve Sömürgeci Ulusal Sorun Üzerine**, İnter Yayınları, Çev. İsmail Yarkın vd, Aralık 1998, s. 203.

²²¹ Vladimir İlyiç Lenin, **Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı**, Çev. Muzaffer Ardos, 6. Baskı, Eriş Yayınları, 2004, s. 122.

²²² Vladimir İlyiç Lenin, **Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı**, Çev. Muzaffer Ardos, 6. Baskı, Eriş Yayınları, 2004, s. 118.

²²³ V.İ. Lenin, **Ulusal ve Sömürgeci Ulusal Sorun Üzerine**, İnter Yayınları, Çev. İsmail Yarkın vd, Aralık 1998, s. 254.

2.3.1.8. Lenin'in İlhak Hakkındaki Görüşü

İlhak konusuna gelince, ilhakin ulusların kendi kaderini tayin hakkının çiğnenmesiyle eşdeğer olduğunu savunan Lenin, bunun, devletin sınırlarının halkın iradesine karşın saptanması demek olduğunu belirtmiştir. İlhaklara karşı olmanın kendi kaderini tayin hakkından yana olmakla aynı şey olduğunu söyleyerek, herhangi bir ulusun mevcut devlet sınırları içinde zorla tutulmasına karşı olmanın, ulusların kendi kaderini tayininden yana olmakla benzer şeyler olduğunu vurgulamıştır.²²⁴

2.3.2. Stalin ve Milliyetler Politikası

2.3.2.1. Stalin'in Ulus Formülü ve Yahudiler

Lenin'in ifadelerini 1913 yılında yazdığı "Marksizm ve Ulusal Sorun" adlı kitabında daha kısa bir şekilde ancak daha ağır ifadelerle²²⁵ tekrarlayan Joseph Stalin, ulus kavramını son derece katı biçimde tanımlayarak onu adeta bir matematik formülüne indirgemıştır. Stalin'in tanımına göre ulus, tarihsel olarak kurulmuş, kararlı bir dil, toprak, iktisadi yaşam ve kendini kültür ortaklığında dile getiren ruhsal biçimlenme birliğidir.²²⁶ Bu göstergelerden birinin bile eksik olması durumunda ulusun ulus olmaktan çıkacağına altını çizen Stalin, bu noktada Yahudileri örnek göstermiştir. Yahudilerin, sınırları belli bir yerleşim bölgesine sahip olmadıkları için tam bir ulus olmadıklarını ifade eden Stalin, yine de "ortak bir ulusal karaktere sahip olan insanlar" ifadelerini kullanmıştır.²²⁷ Bu noktada Yahudi milliyeti ülküsü güden siyonizmi gerici bir burjuva hareketi, Yidiş diliniyse sadece bir jargon olarak yorumlayan Stalin: "Rus Yahudileri için ulusal özerklik talebi, geleceği olmayan bir durumdur.²²⁸ " düşüncesine sahiptir. Ona göre dünyanın farklı coğrafyalarında bulunan, ortak bir dili, kültürü ve devleti olmayan Yahudileri bir ulus olarak nitelendirmek zordur²²⁹.

²²⁴ "İlhak nedir? (Haziran 1916), V.İ. Lenin, **Ulusal ve Sömürgeci Ulusal Sorun Üzerine**, İnter Yayınları, Çev. İsmail Yarkın vd, Aralık 1998, s. 362.

²²⁵ Pinkus, **a.g.e.**, s. 50.

²²⁶ "Ulus, Ulusal Hareket, Ulusal Sorunun Konusu (Ocak 1913)", Joseph Stalin, **Ulusal Sorun ve Sömürgeler Sorunu**, Çev. Muzaffer Ardos, 6. Baskı, Ankara, Sol Yayınları, Mart 1976, s. 11.

²²⁷ Stalin, **a.g.e.**, s. 15.

²²⁸ Pinkus, **a.g.e.**, s. 50.

²²⁹ Sultanova, **a.g.t.**, s. 71.

Ulusların kendi kaderini tayini konusunu, “Kaderini kararlaştırma hakkına, sadece ulusun kendisi sahiptir, kimsenin ulusun yaşamına zorla karışma, okullarını ve öbür kurumlarını yıkma, alışkanlık ve geleneklerini yok etme, dilini kullanmasını engelleme, haklarını kısıtlama hakkı yoktu.” ifadeleriyle açıklayan Stalin, ulusların kaderlerini özgürce kararlaştırma hakkına sahip olduklarını ve öbür ulusların haklarını çiğnemeksizin istedikleri şekilde örgütlenme haklarının olduğunu belirtmiştir.²³⁰ Bu noktada Bund’un politikasını eleştiren Stalin, “Yahudi olan her şeyi korumak, Yahudilerin tüm ulusal özelliklerini muhafaza etmek, nihayet proletaryaya zarar vereceği belli olan Yahudilerle Yahudi olmayanları ayırmak²³¹” ifadeleriyle, Bund’un, ulusların kendi kaderini tayin hakkına ters istikamette politika güttüklerini savunmuştur.

2.3.2.2. Stalin’in Ulusal Sorunun Çözümüne Yönelik İlkeleri

“Rusya siyasal yaşamının eksenini ulusal sorun değil, toprak sorunudur. Bu ulusların kurtuluşunun kaderi, Rusya’da toprak sorununun çözümüne, yani feodal kalıntıların kaldırılmasına, yani ülkenin demokratikleşmesine bağlıdır.” ifadelerini kullanan Stalin, ulusal sorunun Rusya’da ast bir sorun olduğunu, ilerlemenin kaderini kararlaştıran şeyin toprak sorunu olduğunu altını çizmiştir.²³² Ulusal sorunun çözümüne yol gösteren ilkeleri ortaya koyan Stalin, ilk ilke olarak tam demokratikleşmeyi, “Ülkenin tam demokratikleştirilmesinin, ulusal sorunun çözümünün temeli ve koşuludur.” açıklamalarıyla belirtmiştir. İkinci önemli ilke, ulusların kendi kaderini tayin etme hakkıdır. “Kendi kaderini tayin etme hakkı, ulusal sorunun çözümünde zorunlu dayanak noktasıdır.” Yani her ulusun Rusya’dan ayrılma hakkı vardır. Üçüncü ilke ise, tüm ulusların ve dillerin eşitliğidir. Ulusal eşitlik, ulusal sorunun çözümünde zorunlu bir dayanak noktasıdır ve hiçbir dile de ayrıcalık tanınmaz. Stalin’e göre dördüncü ilke özerkliktir; ancak ulusal özerklik veya ulusal kültürel özerklik değil, bölgesel özerkliktir. Beşinci ilke ise, enternasyonalizmin

²³⁰ Stalin, **a.g.e.**, s. 22-23.

²³¹ Traverso, **a.g.e.**, s. 180.

²³² Stalin, **a.g.e.**, s. 29-30.

ilkelerine dayanan örgütlenmedir. Yani Rusya'daki bütün milliyetlerinin işçilerinin tek ve birleşmiş bir halde toplanmasıdır.²³³

29 Nisan (12 Mayıs) 1917'de RSDİP Konferansına sunduğu “Ulusal Sorun Üzerine Rapor”unda, “Ezilen halklara ayrılma hakkını, kendi siyasal kaderini belirleme hakkını tanımakla, bundan ötürü bu durumdaki ulusların, belli bir zamanda, Rus devletinden ayrılıp ayrılmamaları gerektiği sorununu çözmüş olmuyoruz. Ben bir ulusa ayrılma hakkını tanıyabilirim. Ancak bu durum, onu, bunu yapmaya zorluyorum anlamına da gelmez. Uluslar ayrılma hakkına sahiptirler lakin koşullara göre bu hakkı kullanmayabilirler de.²³⁴” ifadelerini kullanan Stalin, ayrılma hakkının saklı olduğunu ancak ayrılmanın bir zorunluluk olmadığını altını çizmiştir.

2.4. MİLLİYETLER POLİTİKASI UYGULAMALARI

Tüm bu ifadeler ve düşünceler toplamında Lenin, Rusya'da bir dizi tarihsel ve sosyal koşullar sayesinde kültürel olarak en gelişmiş ve en özgürleşmiş, bu yüzden de ayrılma hakkını en doğal biçimde gerçekleştirebilecek iki ulusun Finlandiya ve Polonya olduğunu ifade etmiştir.²³⁵ Nitekim 1917'den önce bu iki ülkede bağımsızlık talebinden çok özerklik talebi ağır basarken, Rusya'da Şubat devriminin patlak vermesiyle birlikte çekingenlikler ortadan kalmış ve ayrılma talebi hızla gelişmiştir.²³⁶ Ancak Şubat 1917 devrimiyle imparatorluk rejimine son verilse de kurulan geçici hükümet, Rusya'dan ayrılma isteklerine umulan yanıtları vermemiş, ayrılma taleplerine adeta kulaklarını tıkamıştır.²³⁷ Bunun üzerine 24-29 Nisan 1917 tarihlerinde düzenlenen RSDİP Konferansında Lenin, Finlandiya'ya tam özgürlük verilmesinden yana olduklarını, ancak bu şekilde Rus demokrasisine duyulan güvenin artacağını beyan etmiştir. “Finlandiya'nın özgürlüğünü reddeden bir Rus, sosyalist bir şovenisttir.” ifadelerini kullanan Lenin, Finlandiya ile Geçici Hükümet arasında patlak veren sorunların, serbestçe ayrılma hakkına engel olmanın Rus

²³³ Orkunoğlu, a.g.e., s. 269.

²³⁴ Stalin, a.g.e., s. 34.

²³⁵ V.İ. Lenin, *Ulusal ve Sömürgeci Ulusal Sorun Üzerine*, İnter Yayınları, Çev. İsmail Yarkın vd, Aralık 1998, s. 106.

²³⁶ Carr, a.g.e., s. 264.

²³⁷ Orkunoğlu, a.g.e., s. 270.

İmparatorluğu politikasını sürdürmek demek olduğunu belirterek geçici hükümete eleştiriler yöneltmiştir.²³⁸

“Eğer gerçekten ilhaklara karşısak şunu söylemek zorundayız: Finlandiya için ayrılma hakkı! Ayrılma hakkına karşı olan, ilhaklardan yanadır.” sözleriyle meseleyi ilhakla bağdaştıran Lenin, Finlandiya’nın Napolyon ile yapılan anlaşma gereğince Rus çarları tarafından ilhak edildiği bilgisini eklemiştir. Bu noktada sınıf bilinçli proletarya ve programına sadık kalmış sosyal-demokratların, tam hak eşitliğine sahip olmayan diğer tüm milliyetler gibi Finlandiya’nın da Rusya’dan ayrılma hakkından yanı olduğunu ifade etmiştir.²³⁹ Aynı dönem Ukrayna ve Belarus’un da özerklik talepleri konusunda geçici hükümetle sorun yaşaması sebebiyle kaleme aldığı makalesinde Lenin, geçici hükümeti, "temel demokratik görevini yerine getirmediği", yani "özerklikten ve ayrılma özgürlüğünden" yana olduğunu ilan etmediğinden dolayı kınamıştır.²⁴⁰

1917 Mayıs’ında Lenin, “Rusya’nın devlet sınırları içinde bulunan bütün milletlere serbestçe ayrılıp bağımsız bir devlet kurma hakkı tanınmalıdır.²⁴¹” açıklamasında bulunmuştur. Nitekim Ekim devriminin ardından Sovyet hükümeti, Polonya’nın bağımsızlığını kayıtsız şartsız kabul etmiştir. Fin cephesinin ayrılık konusundaki ısrarı sonrasında da Finlandiya’nın bağımsızlığını tanıma yolunu izlemiştir.²⁴² 1918 Anayasasında da bu konuya yer verilmiş, “Sovyetler III. Kongresi, Halk Komiserleri Konseyi’nin almış olduğu Finlandiya’nın tam bağımsız ülke olmasını ilan eden, İran’dan birliklerini geri çeken ve Ermenistan’ın kendi kaderini belirleme hakkı olduğunu ilan eden politikasını selamlar.²⁴³” açıklamasıyla resmiyet kazandırılmıştır. Ardından 29 Kasım 1918’de Estonya ve üç hafta sonra da Letonya bağımsızlığını ilan etmiş; 8 Aralık 1918’de Estonya’nın, 22 Aralık 1918’deyse

²³⁸ V.İ. Lenin, **Ulusal ve Sömürgeci Ulusal Sorun Üzerine**, İnter Yayınları, Çev. İsmail Yarkın vd, 1. Basım, Aralık 1998, s. 505-507.

²³⁹ “Finlandiya ve Rusya (15 Mayıs 1917)”, V.İ. Lenin, **Ulusal ve Sömürgeci Ulusal Sorun Üzerine**, İnter Yayınları, Çev. İsmail Yarkın vd, Aralık 1998, s. 510.

²⁴⁰ “Haziran 1917 tarihli makale”, Carr, **a.g.e.**, s. 267.

²⁴¹ Abdullah Saydam, “Milliyetler Problemi ve Sovyet İdeolojisi”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt: 3, 1988, s. 180.

²⁴² Carr, **a.g.e.**, s. 265-266.

²⁴³ “Emekçi ve Sömürülen Halkın Hakları Bildirgesi; 1918 Anayasası 1. Madde 3. Fasıllık 6. Bend”, Aslan Yaman, **Sovyetler Birliğinden Rusya Federasyonuna Sovyet Sosyalizminin Anayasaları (1918-1924-1936-1977-1993)**, İstanbul, Doğu Kütüphanesi, Aralık 2017, s. 35.

Letonya'nın bağımsızlığı Bolşevik hükümetince kabul edilmiştir.²⁴⁴ Devamında, Şubat 1919'da, Ukrayna SSC'nin kuruluşu ve ardından bir Belarus SSC'nin ilanı ile milliyetler politikası uygulamaları devam etmiştir.²⁴⁵ Tabii bu noktada Komünist Parti'nin "ulusal formda ama sosyalist içerikte"²⁴⁶ talimatlarına göre hareket edildiğini de eklemek gerekir.

2.5. SOVYET ETNO-FEDERALİZMİ

Öte yandan Ekim devrimiyle birlikte Bolşevikler kendilerini dünyanın coğrafi ve kültürel açıdan en çeşitli ülkelerinden birinin kontrolünde bulmuştur. Her ne kadar etnik kökenin komünizm altında artık bir amaca hizmet etmeyeceği fikrine sahip olsalar da var olan çeşitliliği bir arada tutmak adına strateji yürütülmesi gerekmiştir. Onlarca ulusal ve etnik gruptan oluşan çok uluslu bir devletin ardından Sovyet liderleri, halkın çeşitliliğini bir bakıma kabul etmek zorunda kalmıştır. Uzun vadede, tüm kültürlerin ortak bir sosyalist Sovyet kültürü oluşturarak birbirleriyle kaynaşmaları beklense de o vakte kadar, her ulusal ve dini azınlığın kültürel ve dilsel geleneklerini sürdürmelerine ve geleneksel yerleşim topraklarında ikamet etmelerine izin verilecekti.²⁴⁷ Bu doğrultuda ulusların sempatisini ve desteğini kazanmak adına bir Sovyet etno-federalizmi olacak sistemi oluşturmanın adımları atılmıştır. Etno-federalizm²⁴⁸ ile birlikte uluslar sistem içerisinde bir bakıma kendi ulus devletlerine sahip olacaktır.²⁴⁹ Böylece ulusal meselelerle ilgilenmek ve ilişkileri geliştirmek amacıyla, milliyetler politikası doğrultusunda 8 Kasım 1917²⁵⁰ tarihinde

²⁴⁴ Carr, a.g.e., s. 286-287.

²⁴⁵ Carr, a.g.e., s. 282.

²⁴⁶ Diky, a.g.e., s. 225.

²⁴⁷ Weinberg, a.g.e., s. 16.

²⁴⁸ "Çok uluslu devletlerin yaşadığı siyasal sorunlara bir çözüm bulunabilmesi için ortaya konmuş yönetim biçimi olan etno-federalizm, farklı etnik grupların ya da ulusların kendi toplumsal özerkliklerini korurken aynı zamanda federal bir ortaklıkla içerisinde yer aldıkları devletin siyasal bütünlüğünü garanti altına almayı hedeflemektedir. Yani bu sistem, federalizmin etnik bir anlamlandırma ekseninde kurgulanmış hali olarak da görülebilir.", Göktürk Tüysüzoğlu, "Etno-Federalizm Kosova'daki Siyasal Krizi Çözebilir mi?", *Avrasya Etüdüleri* 46, 2014, s. 9.

²⁴⁹ "Bu etnik hoşgörü ve kültürel kucaklama sayesinde, çeşitli uluslar Lenin'i ve yeni hükümetini destekleyecek ve ayrıca dünya topluluğu Komünist devrime olumlu bakacaktır.", Frankel, a.g.e., s. 14-15.

²⁵⁰ Pinkus, a.g.e., s. 58.

Milliyetler Halk Komiserliği (Narkomnats) kurulmuş, komiserliğin başına Stalin getirilmiştir.²⁵¹

2.6. EKİM DEVRİMİ SONRASI YAHUDİLER

2.6.1. Yahudilerin Meşru Bir Milliyet Olarak Kabul Edilmesi

Ekim devriminden önce Bolşevik liderler, Yahudi nufusun, özellikle tarımla uğraşacakları “kendilerine ait toprakları” olmaması sebebiyle, bir ulusun tanınması için gerekli górdükleri karakteristik özelliklere sahip olmadıklarını düşünmekteydiler. Yine de, Yahudilerin “genel ulusal karakterini” tanımışlardır.²⁵² Ancak bu durum Bolşevik devrimiyle birlikte değişmiş, Yahudiler meşru bir milliyet olarak kabul edilmiştir.²⁵³ Çünkü sadece toprağa sahip olan milliyetlerin sorunları değil, aynı zamanda ülke geneline dağılmış olan ulusal azınlıkların sorunları da çözüme kavuşturulmalıydı.²⁵⁴ Üstelik Yahudilerin, diğer halkların paylaştığı şekilde ne işçi, ne köylü, ne de aydın belirli bir sınıfa ait olmadıkları düşünölmekteydi. Yahudiler "sınıflandırılmamış" nüfus olarak görölmekteydi ve bu durum bir şekilde çözülmeliydi. Burada temel amaç, onları sosyalist toplumun aktif inşasına dahil etmektir.²⁵⁵ Ayrıca devrim ve iç savaş sırasında Yahudilerin (belki de katliamlardan korunmak için tek çare olarak) Kızıl Ordu’yu desteklemelerinin²⁵⁶, hatta devrimin lider kadrosunda yer almalarının bu noktada etkisini gösterdiği savunulabilir. Bu faktörlerden yola çıkarak Yahudilerin milliyet olarak tanınması, Ocak 1918 tarihinde Milliyetler Halk Komiserliği bünyesinde kurulan YEVKOM (Yahudi Komiserliği) ile tasdiklenmiştir. Lider kadrosunun başına Simon Dimanstein’in getirildiği Yevkom, 1918-1924 yılları arasında aktif bir şekilde faaliyetlerini yürütmüştür. Yahudilerin sosyal yapısını yeniden inşa etmeyi amaçlayarak²⁵⁷ Yahudiler arasında

²⁵¹ Orkunoğlu, a.g.e., s. 271.

²⁵² Corey, a.g.m., s. 38.

²⁵³ Henry Felix Srebrnik, **Dreams of Nationhood: American Jewish Communists and the Soviet Birobidzhan Project, 1924-1951**, Boston, Academic Studies Press, 2010, s. 9.

²⁵⁴ Pinkus, a.g.e., s. 58.

²⁵⁵ David Isaakovich Vaiserman, **Birobidjan: Meçti i Tragediya**, Habarovsk, Riotip Basımevi, Aralık 1998, s. 10.

²⁵⁶ Traverso, a.g.e., s. 37.

²⁵⁷ Novick ve Budish, a.g.e., s.11.

Bolşevizmin fikri propagandasını başlatan²⁵⁸ YEVKOM'un başlıca görevleri şunlar olmuştur:

- i. Siyonist partilerle mücadele etmek, Yahudi nüfusu üzerindeki etkilerinin tamamen tasfiye edilmesini sağlamak
- ii. Yeni rejime kayıtsız olan Yahudi kitleleri çekmek için propaganda yapmak
- iii. Yahudilerle ilgili her türlü meseleler üzerine merkezi ve yerel kurumlara tavsiyelerde bulunmak ve çözüm aramak
- iv. Sovyet hükümetinin politikalarını yürütmek üzere Yahudi kurumları kurmak
- v. Yahudi mültecilerin eski yerleşim yerlerine dönmelerine ve onlara ekonomik yardımda bulunulmasına yardımcı olmak.²⁵⁹

2.6.2. Devrimin Ardından Yaşanan İç Savaş ve Yahudiler

Ancak bunların yanında gerçekleşen devrim ve rejim değişikliği ülkede iç savaşın patlak vermesine neden olmuştur. Bolşevik-Menşevik çatışmasının yanı sıra devrim karşıtlarının aktif olarak yer aldığı iç savaşta Yahudi karşıtlığı artmış, pogromlar gerçekleşmiştir.²⁶⁰ Bu süreçte özellikle Ukrayna, Belarus ve Rusya'nın batısında yaşayan Yahudiler devrim karşıtlarının hedefi haline gelmiştir.²⁶¹ Bu duruma karşı 27 Temmuz 1918 tarihinde Halk Komiserleri Konseyi tarafından yayınlanan bir bildiriye, "Bütün Sovyet işçi, köylü ve askeri delegelerinin Yahudi düşmanlığını tamamen ortadan kaldıracak tedbirleri almaları" emredilmiştir. Yahudi karşıtı hareketlerin ve pogromların işçiler ve köylüler için ölümcül bir tehdit olduğunu ve Sosyalist Rusya'daki işçilerin bu veba ile mücadele etmeleri gerektiği söylenmiştir.²⁶² Akabinde 20 Ekim 1918'de Komünist Parti bünyesinde Yevseksiya (Yahudi Bölümü) kurulmuştur.²⁶³ Çok sayıda Bolşevik Yahudi'yi istihdam ederek Yahudi işçiler arasında hükümet politikalarını yürütmeye başlayan Yevseksiya'nın²⁶⁴ başkanlığını yine Simon Dimanstein yürütmüştür. Kurulduktan

²⁵⁸ Corey, **a.g.m.**, s. 39.

²⁵⁹ Pinkus, **a.g.e.**, s. 58.

²⁶⁰ Bu pogromlar sırasında 200.000'den fazla Yahudinin öldüğü iddia edilmektedir. Bilgi için bkz. Novick ve Budish, **a.g.e.**, s. 11; ayrıca bkz. Simon Abramskiy, **a.g.m.**, s. 110.

²⁶¹ Dualı, **a.g.e.**, s. 214.

²⁶² Pinkus, **a.g.e.**, s. 85.

²⁶³ Pinkus, **a.g.e.**, s. 59.

²⁶⁴ Sultanova, **a.g.t.**, s. 69-70.

kısa bir süre sonra Yevseksiya, Yahudi dinine, kültürüne ve okullarına yönelik bir dizi denetim başlatmıştır.²⁶⁵ Çalışmalarını YEVKOM ile yakın işbirliği içerisinde yürüten²⁶⁶ Yevseksiya Yahudi işçiler arasında parti propagandası yapmanın yanı sıra Yidişçe propagandasını da yürütmüştür.²⁶⁷ Bu noktada İbranice eğitim yapan okullar kapatılmış ve İbranice yayınlar durdurulmuştur. Burada amaç, dini duyguları bastırarak modern, geleneğinden koparılmış çağdaş bir Yahudi ulusu oluşturmak olmuştur.²⁶⁸ Ağustos 1919'da Yahudi dini topluluklar tasfiye edilmiş, mallarına el konmuş ve sinagogların büyük çoğunluğu kapatılmıştır. İbranice eğitim kitaplarının ve eserlerin İbranice yayınlanması yasaklanarak eğitim dili olarak Rusça'nın yanı sıra Yidişçe de kabul edilmiştir.²⁶⁹

2.6.3. Yidişçe-İbranice Rekabeti

Yidişçe ve İbranice arasındaki mücadele, 1917 yılında resmen kaldırılmış olan eski yerleşim yeri "Zorunlu İskan Bölgesi"nde Siyonistler ve Bundistler arasındaki rekabetin odak noktasıydı.²⁷⁰ Yidişçe ve İbranice arasındaki savaş eski bir savaş olsa da bu sefer devlet gücü Yidişçe'nin arkasındaydı. İbranice, Sovyetlerin neredeyse yasadışı hale getirdiği bir dil haline gelmiştir. Çünkü Yevseksiya'nın faaliyetleriyle birlikte parti, Yidişçe'nin "kitlelerin dili" olduğuna ikna olmuştu; bunun karşısında yer alan İbranice'ye burjuvazinin, Siyonistlerin²⁷¹ ve din adamlarının dili olarak varlığını sürdürmekteydi.²⁷² Bunun bir sonucu olarak 15 Temmuz 1924 tarihinde alınan kararla Yidişçe resmi olarak Yahudi milliyetinin ana bileşeni olarak kabul edilmiş ve Yahudilerin yoğun olarak yaşadığı Belarus SSC'de Yidişçe, hükümetin dört resmi dilinden biri olarak kabul edilmiştir.²⁷³

²⁶⁵ Yevgeny Goldenberg ve Ashley Roof, **a.g.e.**, s. 11.

²⁶⁶ Pinkus, **a.g.e.**, s. 59.

²⁶⁷ Corey, **a.g.m.**, s. 39.

²⁶⁸ Traverso, **a.g.e.**, s. 202.

²⁶⁹ Sultanova, **a.g.t.**, s. 69.

²⁷⁰ Frankel, **a.g.e.**, s. 17.

²⁷¹ "Yevseksiya, Siyonist harekete İbranice'nin kutsal bir dil olduğu fikrinden dolayı ateş püskürdü.", Frankel, **a.g.e.**, s. 18.

²⁷² Weinberg, **a.g.e.**, s. 6.

²⁷³ "Yayınlanan kararla birlikte Rusça, Belarusça, Lehçe ve Yidişçe resmi diller olarak kabul edilmiştir.", Corey, **a.g.m.**, s. 45.

2.6.4. Savaş Komünizmi Politikası ve Yahudiler

Ekim devriminin ardından yaşanan iç savaş sırasında uygulanan “Savaş Komünizmi” politikası, pogromlarla birlikte Yahudileri zorlayan bir diğer gelişme olmuştur. Temmuz 1918’de alınan kararlar uygulanmaya başlayan bu politika, “Yeni Ekonomi Politikası”²⁷⁴’nın (NEP) ilan edildiği Mart 1921’e kadar varlığını sürdürmüştür. Tüm özel işletmelerin (beş veya daha fazla işçiye sahip bir atölye 'işletme' olarak kabul edildi) sıkı devlet kontrolüne, el koyulmasına ve müsadere edilmesine dayanana bu politika, önemli kısmı ticaretle uğraşan ve az bir kısmı tarımla uğraşan Yahudi nüfusunu oldukça etkilemiştir.²⁷⁵ Yahudilere özgü birçok zanaat kaybolmuş, bu nedenle nüfusun büyük çoğunluğu geçinmekte zorlanmıştır.²⁷⁶ Örneğin, 1926'ya gelindiğinde Yahudi topluluğunun sosyal yapısı önemli ölçüde değişmiştir. 1897'de Yahudi işgücününün çoğunluğu, yüzde 31'i tüccarlardan oluşurken aradan geçen yirmi dokuz yılda Yahudi tüccarlar işgücünün sadece yüzde 12'sini oluştururken Yahudi tarım işçilerinin oranı ise dört kat artmıştır.²⁷⁷ Rus İmparatorluğu dönemi 1897 yılında yapılan nüfus sayımında istihdam edilen Yahudilerin dağılım tablosu, bu durumu açık bir şekilde ortaya koymuştur.

Tablo 2.1. İstihdam Edilen Yahudilerin Dağılımı (1897)

Meslek	Oran (%)
Ticaret	31,0
Büyük ve küçük endüstri (zanaat)	36,3
Tarım	2,4
Taşımacılık	3,0

²⁷⁴ “Mart 1921'de Lenin tarafından X. Parti Kongresi'nde tanıtılan Yeni Ekonomi Politikası (NEP), Yahudi nüfusun ekonomik durumunda değişiklikler yaratmıştır. NEP uygulamasıyla işçilere iş değiştirebilme, küçük üreticilere ürettiklerini satabilme olanağı verilmiş, on işçiden daha az işçi çalıştıran küçük işletmeler kamulaştırma dışında tutulmuştur. Böylece ticaretle uğraşan Yahudiler mesleklerini icra etmeye devam etmiştir.”, Filiz İrge, SSCB'de Gorbaçev Liderliğinde Başlayan Radikal Reform Hareketlerinin Nedenleri, Reformların Hedefleri-Uygulanışı ile Doğu Bloku'nda, Sovyet Cumhuriyetlerinde ve Uluslararası Alanda Etkileri-Sonuçları, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1995, s. 116.

²⁷⁵ Pinkus, **a.g.e.**, s. 92.

²⁷⁶ Vaiserman, **a.g.e.**, s. 10.

²⁷⁷ Robert Brym, **The Jews of Moscow, Kiev and Minsk: Identity, Antisemitism, Emigration**, London, The Macmillan Press and The Institute of Jewish Affairs, 1994, s. 15.

Ev ve diğ�er hizmetler	11,5
Sosyal ve h�uk�met işleri	4,7
Verimsiz veya belirsiz meslekler	7,6
Diğ�er	3,5
Toplam	100

Kaynak: Paul Novick ve J. M. Budish, **Jews in the Soviet Union: Citizens And Builders**, New York, New Century Publishers, Mayıs 1948, s. 6.

Gerek pogromlar gerekse izlenen ekonomi politikaları, tarımla uğraşabilecek toprağı olmayan Yahudileri devrim sonrası dönemde zorlayan gelişmeler olmuştur. Her ne kadar devrim sonrasında Yahudiler ulus olarak kabul edilse de Stalin'in, "Bir ulus, tarihsel olarak ortak bir dil, toprak, ekonomik yapı ve kültürde ifade edilen ruhsal bir yapı temelinde mevcut bir insan topluluğudur.²⁷⁸" şeklinde formüle ettiği ulus tanımında belirttiğı toprak unsurunun eksikliği, bu durumun oluşmasındaki etkenlerden biriydi. Nitekim nüfusu oluşturan topluluklar veya milliyetler artık "ulusal topraklar" olarak kabul edilen topraklara sahip olsalar da bu durum, tüm nüfusun % 2'sinden azını oluşturan ve ülke geneline dağılmış olan²⁷⁹ Yahudiler için geçerli değıldi. Yeni hükümeti bu sorunu  ozmek için önlemler almak durumundaydı. Dahası Polonya, Baltık bölgesi ve Besarabya 'nın ayrılmasının bir sonucu olarak, ülkedeki Yahudi nüfusun neredeyse yarı yarıya azalmasına rağmen, yine de 2,5 milyon Yahudi yaşamını sürdürmekteydi.²⁸⁰

²⁷⁸ Pinkus, **a.g.e.**, s. 52.

²⁷⁹ Diky, **a.g.e.**, s. 224.

²⁸⁰ Vaiserman, **a.g.e.**, s. 10.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YAHUDİ NÜFUSU İÇİN TOPRAK ARAYIŞI

3.1. KIRIM VE UKRAYNA'DA YAHUDİ YERLEŞİMİ DENEMELERİ

Var olan duruma bir çözüm arayışındaki YEVKOM, dağınık halde yaşamlarını sürdüren Yahudilerin yeniden yerleşimi için uygun toprak arayışına yoğun bir şekilde başladı. Bir Yahudi yerleşimi kurma fikri Yahudi kültürünü korumayı değil, daha ziyade Yahudilerin Sovyet toplumuna entegrasyonunu sağlamayı amaçlıyordu. Hükümet, Yahudilerin mesleki profilini yeniden tasarlayarak ve onları çiftçilere dönüştürerek 1920'lerde Yahudi sorununu çözmeyi umuyordu.²⁸¹ Bu doğrultuda Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi'nin (VTsIK²⁸²) desteği ile Yevkom²⁸³, 1919'un Temmuz ayında Kırım ve Ukrayna'da toprak tahsis etmiştir.²⁸⁴ Tahsis edilen topraklarda Yahudi nüfusun ilk toplu yeniden yerleşimi 1923'te Kırım'ın Canköy rayonunda başlamıştır.²⁸⁵ Bu yerleşimleri Ukrayna'da Kalinindorf, Stalindorf ve Nayslatopol; Kırım'da Fraydorf ve daha sonra Larindorf takip etmiştir.²⁸⁶ Yine aynı dönem, Yevseksiya yöneticilerinden Abraham Bragin, Kasım 1923'te Besarabya, Kırım, Ukrayna ve Karadeniz kıyılarından güney şeridinde Abhazya sınırına kadar uzanan özerk bir bölge oluşturmasını içeren bir proje önermiştir.²⁸⁷

Ancak Sovyet Yahudilerinin çoğunluğunun bu bölgede yaşamasını hedefleyen Bragin'in projesi, hem Kırım'daki Tatar nüfusu hem de Ukrayna yerel halkı arasında büyük bir tepkiye yol açtı. Bu cumhuriyetlerin sahip oldukları topraklar kullanılarak oluşturulacak bir Yahudi yerleşimine halk kesinlikle karşı çıkmaktaydı. Ek olarak Yevseksiya liderleri Bragin'in planına ilişkin çekincelerini dile getirmiş, ancak gelecekte bir Yahudi bölgesi kurma fikrini reddetmemişlerdir. Yevseksiya merkez bürosu üyesi Aleksander Chemerisky 1924'te şu ifadeleri

²⁸¹ Frankel, **a.g.e.**, s. 15.

²⁸² Rusça "Vserossiyskiy Tsentralny Ispolnitelny Komitet (ВЦИК)"

²⁸³ Vaiserman, **a.g.e.**, s. 11.

²⁸⁴ Novick ve Budish, **a.g.e.**, s. 13.

²⁸⁵ Vaiserman, **a.g.e.**, s. 11.

²⁸⁶ Henry Felix Srebrnik, **Dreams of Nationhood: American Jewish Communists and the Soviet Birobidzhan Project, 1924-1951**, Boston, Academic Studies Press, 2010, s. 10.

²⁸⁷ Vaiserman, **a.g.e.**, s. 12.

kullanmıştır: “Sovyetler Birliği'ndeki bütün halklar -Yahudiler ve Moldovalılar hariç- cumhuriyetler, özerk bölgeler ve idari varlıklar kurdular. Moldova meselesi benzer bir çözüm yolunda ilerliyor ve Yahudilerin işleri de aynı şekilde çözülecektir. ”²⁸⁸ Ayrıca Chemerisky, bir Yahudi bölgesi oluşturmanın Siyonist ve dini ideolojiye en sert darbe olacağını ileri sürmüştür.²⁸⁹

3.2. YAHUDİ YERLEŞİMİ İÇİN GÖREVLENDİRİLEN İKİ KURULUŞ: KOMZET VE OZET

29 Ağustos 1924'te Halk Komiserleri Konseyi başkanlığı altında, KOMZET²⁹⁰ (Yahudi Emekçileri Yerleştirme Komitesi) kurulmuştur. Ana görevi, Yahudiler'in tarımla uğraşabilecekleri bir yerleşim bölgesi oluşturmak için plan hazırlamak olan ²⁹¹ Komzet'in yönetimine Peter Germogenovich Smidovich getirilmiştir.²⁹² KOMZET, izleyen on yıl boyunca 100.000 Yahudi ailenin araziye ve çiftçiliğe yönlendirilmesiyle görevlendirilmiştir.²⁹³ Bu şekilde özellikle yoksul Yahudiler için iş ve gelir kaynağı yaratılması amaçlanmıştır.²⁹⁴

Kuruluşunun ardından KOMZET'e Yahudilerin yerleşimi noktasında yardımcı olması, Yahudilerin yeni bölgeye yerleşiminin teşvik etmesi için 27 Ocak 1925'te ²⁹⁵ OZET ²⁹⁶ (Yahudi İşçileri İskan Birimi) kurulmuştur.²⁹⁷ Özellikle Yahudiler arasında tarıma yoğunlaşma, araziye yönelme fikrinin yayılmasına yönelik çalışmalar yürüten²⁹⁸ OZET'in ilk başkanı Yuri Larin olup, kendisi özellikle Kırım'da

²⁸⁸ Pinkus, **a.g.e.**, s.71.

²⁸⁹ Abramskiy, **a.g.m.**, s. 115.

²⁹⁰ Rusça “Komitet Po Zemelnomu Ustroystvu Yevreyskikh Trudyashchikhsya”

²⁹¹ Frankel, **a.g.e.**, s. 20.

²⁹² Vaiserman, **a.g.e.**, s. 11.

²⁹³ Richard Ernest Knott, Birobidjan: The Story of the Jewish Autonomous Province of South East Siberia, Washington Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi (Master of Arts), 1953, s. 28.

²⁹⁴ Anna Shternshis, **Soviet and Kosher: Jewish Popular Culture in the Soviet Union, 1923-1939**, USA, Indiana University Press, 2006, s. 15.

²⁹⁵ Henry Felix Srebrnik, **Dreams of Nationhood: American Jewish Communists and the Soviet Birobidzhan Project, 1924-1951**, Boston, Academic Studies Press, 2010, s. 10.

²⁹⁶ Rusça “Obshchestvo Zemleustroystva Yevreyskikh Trudyashchikhsya”

²⁹⁷ Knott, **a.g.t.**, s. 28.

²⁹⁸ Diky, **a.g.e.**, s. 238.

bir Yahudi yerleşimi kurma projesi üzerine yoğunlaşmıştır.²⁹⁹ Bunun yanı sıra OZET³⁰⁰, ülkedeki anti-semitizme karşı da aktif kampanyalar yürütmüştür.³⁰¹

3.3. YAHUDİ DİASPORASI

Bu dönemde yurt dışındaki Yahudi örgütleri, ülkede olup bitenlerden medya aracılığıyla haberdar olmuştur. Yahudi medya kuruluşu olan Yahudi Telegraf Ajansı'nın (Jewish Telegraphic Agent-JTA) Sovyetler Birliği'nde yer alan meseleleri kendi bakış açısıyla ele alması ülke dışında önemli bir etki yaratmıştır. Bu noktada resmi haber ajansı TASS'ı geçerek raporlarını yurt dışında göndermiş, böylece dünya geneline dağılmış Yahudi diasporasıyla sürekli ve düzenli olarak iletişim halinde kalmışlardır.³⁰²

3.3.1. ICOR (Rusya Yahudi Kolonizasyon Örgütü) ve Sahip Olduğu İdeoloji

Bu haberler doğrultusunda 21 Aralık 1924'te New York'ta 242 Amerikan Yahudi örgütünü temsilen sendika, işçi sınıfı, komünist, kültür örgütü vs. temsilcisi 480 delegenin katılımıyla bir konferans düzenlenmiştir. Konferans neticesinde ICOR³⁰³ (Rusya Yahudi Kolonizasyon Örgütü) adlı bir oluşum meydana gelmiştir.³⁰⁴ Dört başlık altında ifade edilebilecek ICOR'un ideolojik dokusu şunlardır:

- i. Bilginin yayılması ve para toplanması yoluyla Sovyetler Birliği'nin bir Yahudi yerleşimi oluşturma girişimine destek vermek
- ii. Yahudi nüfusu için ekonomik bir temel oluşturan ve anti-semitizm ile mücadele edip neredeyse ortadan kaldıran tek ülke olan Sovyetler Birliği'ni uluslararası arenada savunmak
- iii. Pogromlarla zulmedilen ve faşizm tarafından mağdur edilen çeşitli kapitalist ülkelerdeki Yahudi kitlelerine yardım etmek

²⁹⁹ Vaiserman, **a.g.e.**, s. 11.

³⁰⁰ Kimi kaynaklarda OZET, "GEZERD" şeklinde kullanılmaktadır.

³⁰¹ Pinkus, **a.g.e.**, s. 65.

³⁰² Diky, **a.g.e.**, s. 227.

³⁰³ İngilizce "Organization for Jewish Colonization in Russia", Rusça "İdishe Kolonizatsie Organizatsie in Rusland"

³⁰⁴ Henry Felix Srebrnik, **Jarusalem On The Amur Birobidzhan and the Canadian Jewish Communist Movement, 1924-1951**, McGill-Queen's University Press, 2008, s. 21.

- iv. Dünya genelindeki Yahudileri, siyonizmin Yahudi halkının gerçek düşmanlarıyla birlikte çalışan kapitalist bir ideoloji olduğunu ve Filistin'deki Yahudi yerleşiminin bu nedenle adaletsiz olduğuna ve başarısızlıkla sonuçlanacağına ikna etmek.³⁰⁵

19 - 21 Şubat 1926 tarihlerinde New York'ta, 30 Aralık 1927 - 1 Ocak 1928 tarihleri arasında Philadelphia'da düzenlenen toplantılarda ICOR, Sovyetler Birliği bünyesinde kurulacak Yahudi bölgesini masaya yatırmış, yapılacak yardımlardan sağlanacak kredilere kadar çeşitli konular üzerinde durulmuştur. Bu toplantılarla birlikte Icor 10.000 üyeye ulaşmış, 160.000 dolar toplamıştır.³⁰⁶

3.3.2. JOINT, AGRO-JOINT ve Finansal Yardımları

ICOR'un dışında JDC ya da JOINT adlarıyla bilinen Amerikan Yahudi Ortak Dağıtım Komitesi³⁰⁷ de özellikle finansman noktasında öne çıkan yapılardan biri olmuştur. Bu noktada ilk olarak 1924 yılında Sovyetler Birliği'ndeki Yahudi çiftçilere yardım etmek amacıyla "Amerikan Yahudi Ortak Tarım Şirketi" (AGRO-JOINT) kurulmuştur. JOINT başkanı Felix Warburg, Rus Yahudileri için aktif çalışmalarda bulunmuş ve 12-13 Eylül 1925'te Philadelphia'daki JOINT toplantısında 400.000 dolarlık hibede bulunmuştur.³⁰⁸ Yine 1927'de Warburg, Kırım ve Ukrayna'daki Yahudi tarım kolonilerini ziyaret etmiş ve ardından AGRO-JOINT Başkanı James Rosenberg'e, Sovyetlerin "muhteşem anlayış ve yardımı" sayesinde meydana gelen hızlı ilerlemeden oldukça etkilendiğini ifade etmiştir.³⁰⁹

3.3.3. Yahudi Diasporasına Sovyet Hükümetinin Yaklaşımı

Yahudi diasporasıyla iletişim konusunda Sovyet hükümeti bir engel teşkil etmemiş, aksine bu noktada teşvik edici bir rol üstlenmiştir. Özellikle bir dünya savaşından henüz çıkmış, devrim ve iç savaş yaşamış, savaş komünizmi politikasıyla

³⁰⁵ Henry Felix Srebrnik, **Jarusalem On The Amur Birobidzhan and the Canadian Jewish Communist Movement, 1924-1951**, McGill-Queen's University Press, 2008, s. 21.

³⁰⁶ Henry Felix Srebrnik, **Jarusalem On The Amur Birobidzhan and the Canadian Jewish Communist Movement, 1924-1951**, McGill-Queen's University Press, 2008, s. 25-26.

³⁰⁷ İngilizce "American Jewish Joint Distribution Committee"

³⁰⁸ Henry Felix Srebrnik, **Dreams of Nationhood: American Jewish Communists and the Soviet Birobidzhan Project, 1924-1951**, Boston, Academic Studies Press, 2010, s. 10.

³⁰⁹ Henry Felix Srebrnik, **Dreams of Nationhood: American Jewish Communists and the Soviet Birobidzhan Project, 1924-1951**, Boston, Academic Studies Press, 2010, s.11.

zorlu bir ekonomik süreç geçirmiş Sovyet hükümeti ekonomik olarak sıkıntıdaydı. Bu sebeple Yahudi yerleşimi oluştururken gelecek yurt dışı desteği ve fonlara sıcak bakmıştır.³¹⁰ Bu doğrultuda KOMZET ve OZET, ICOR ile bağlantı kurarak çalışmalarını senkronize bir şekilde yürütmüşlerdir. Bu ortaklık nedeniyle Icor, Sovyet hükümetinden resmi yasal statü elde etmiştir.³¹¹ Ayrıca bu süreçte AGRO-JOINT, ekonomik fonlamalara devam etmiştir.³¹² Bunun haricinde Arjantin'deki PREKOR, Berlin ve Londra'daki "OZET Dostları" (The Friends of OZET) gibi örgütlerin yardımıyla yurt dışında propaganda faaliyetleri yürütülmüştür.³¹³

3.4. BAŞARISIZ YAHUDİ YERLEŞİMLERİ VE SOVYET HÜKÜMETİNİN TAVRI

Yapılan çalışma ve uygulamalara rağmen Kırım ve Ukrayna'da bir Yahudi bölgesi kurma girişimleri bölgedeki Tatar ve Ukraynalı yerel halkın tepkisi sebebiyle başarısız olmuştur.³¹⁴ Yerel halk, meseleyi bir çeşit Yahudi işgali olarak görmüştür.³¹⁵ Anti-semitizm tehdidiyle tekrar karşılaşmak istemeyen hükümet de, halkın tepkisine karşı planlarda diretmemiştir.³¹⁶ Ancak 1926 yılında yasal bir düzenlemeye gidilmiş, anti-semitizmin bir suç olduğu resmen kabul edilmiştir.³¹⁷ Hatta bu noktada anti-semitizme karşı hükümetin tavrı, Stalin'in 1931 yılında Yahudi Telegraf Ajansı'na verdiği röportajda net bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Stalin röportajda: "Ulusal ve ırksal şovenizm, yamyamlık dönemine özgü insanlık düşmanı bir kalıntıdır. Anti-semitizm, şovenizmin en uç biçimi olarak, yamyamlığın en tehlikeli şeklidir... Bu nedenle, tutarlı enternasyonalistler olarak, Komünistler anti-semitizmin uzlaşmaz ve ezeli düşmanları olarak başarısız olamazlar."³¹⁸ ifadelerini kullanmıştır (bkz. Gazete 1).

³¹⁰ Abramskiy, **a.g.m.**, s. 112.

³¹¹ Henry Felix Srebrnik, **Jarusalem On The Amur Birobidzhan and the Canadian Jewish Communist Movement, 1924-1951**, McGill-Queen's University Press, 2008, s. 25.

³¹² Diky, **a.g.e.**, s. 238.

³¹³ Pinkus, **a.g.e.**, s. 65.

³¹⁴ Henry Felix Srebrnik, **Dreams of Nationhood: American Jewish Communists and the Soviet Birobidzhan Project, 1924-1951**, Boston, Academic Studies Press, 2010, s. 12.

³¹⁵ Pinkus, **a.g.e.**, s. 73.

³¹⁶ Knott, **a.g.t.**, s. 30.

³¹⁷ "Sovyet Ceza Kanunu 59. maddesi 7. bendiyle anti-semitizmin bir suç, cezasının da iki yıl hapis olduğu kabul edilmiştir.", Knott, **a.g.t.**, s. 29.

³¹⁸ Louis Harap, "Stalin and the Jewish People", **Jewish Life**, Nisan 1953, s. 3.

Bu planlardan bir sonuç alınmasa da Yahudi yerleşiminin yapılacağı bölge arayışı devam etmiştir. Çünkü ülke geneline dağılmış Yahudilerin sayısı milyonları aşmaktaydı. 1926 yılında yapılan nüfus sayımına göre, 1897'de aynı topraklardaki Yahudi sayısına kıyasla, Sovyetler Birliği'nde 2.678.654 Yahudi bulunmaktaydı.³¹⁹ 1926 yılında Yahudilerin 1.574.000'i Ukrayna'da, 624.800'ü Rusya'da, 407.000'i Belarus'ta yaşamaktaydı. Aynı dönem Gürcistan'da 21.471, başta Dağıstan ve Azerbaycan (Mahaçkale, Buynansk, Derbent ve Bakü) olmak üzere Kafkasya'da (Dağ Yahudileri olarak bilinir) 26.000, Özbekistan'da (Taşkent, Semerkant, Fergana ve Buhara) 19.000, Kırım'da ise (Kırımçaklar olarak bilinir) 6.383 Yahudi yaşamlarını sürdürmekteydi.³²⁰

3.5. YAHUDİ YERLEŞİMİ İÇİN ARAYIŞLARIN HIZLANMASI

Yaşanan olumsuzluklar Sovyet hükümetinde farklı seslerin çıkmasına neden olmuştur. 1925 yılında Stalin, Yahudilerin geleceği ile ilgili bazı şüphelerinin olduğunu belirterek, "Evrensel bir proleter kültürünün oluşumu sürecinde kuşkusuz bazı milletler asimilasyon sürecine girebilirler." ifadelerini kullanmıştır. Ancak Merkez Yürütme Komitesi Başkanı Mihaıl Kalinin, tam teşekküllü bir milliyet olarak gelişmesi için, Yahudilerin Sovyetler Birliği'nde bölgesel bir yapıya sahip olması gerektiği fikrindeydi.³²¹ 17 Kasım 1926'da OZET'in düzenlemiş olduğu konferansta yaptığı konuşmada Kalinin: "Yahudi halkı milliyetlerini muhafaza etmek gibi büyük bir görevle karşı karşıyalar ve bu durum, Yahudi nüfusunun yüz binlerle ifade edilecek önemli bir kısmının tarım köylülerine dönüşmelerini gerektiriyor. Yahudi halkı ancak bu şekilde milliyetlerinin devamlılığını sağlamayı umuyorlar."³²² açıklamasında bulunmuştur.³²³

Hükümet içerisindeki resmi bir ağızdan yapılan bu açıklama üzerine Yuri Larin ve Abraham Bragin başta olmak üzere OZET ve Yevsektsiya liderleri, Yahudi

³¹⁹ "Ancak Ozet başkanı, ekonomist Yuri Larin, yaklaşık 300.000 Yahudi'nin başka milliyetlere ait olduklarını ve 1926'da Sovyetler Birliği'nde aslında yaklaşık üç milyon Yahudi'nin yaşadığını savunmaktaydı.", Pinkus, **a.g.e.**, s. 89.

³²⁰ Pinkus, **a.g.e.**, s. 90 – 91.

³²¹ Henry Felix Srebrnik, **Jarusalem On The Amur Birobidzhan and the Canadian Jewish Communist Movement, 1924-1951**, McGill-Queen's University Press, 2008, s. 14.

³²² Knott, **a.g.t.**, s. 30.

³²³ "Kalinin'in bu açıklamaları daha sonra 'Kalinin Deklerasyonu' şeklinde anılacaktır." Pinkus, **a.g.e.**, s. 72.

meselesini en kısa sürede çözüme kavuşturmak amacıyla bir komisyon kurmuşlardır. Bu amaçla kurulan komisyonda 85'i bilim insanı olmak üzere 180 kişi yer almıştır.³²⁴ Bu komisyon ekiplere ayrılarak saha araştırmaları yapmış, incelemelerde bulunmuştur. İlk olarak Kuzey Kafkasya ve Kazakistan'ın kuzeyi incelenmiş, ancak bu çabalardan somut bir sonuç çıkmamıştır.³²⁵ Ardından gözler Uzak Doğu'ya çevrilmiş, 1927 yılında Sibirya bölgesinde Çulım'a ve Priazovsk bozkırına Komzet tarafından heyetler gönderilmiştir. Ve bu planların içerisinde, halk arasında bölgenin merkezi olan Birobidjan adıyla bilinen³²⁶ Amur nehrinin yayıldığı, bahsi geçen dönemde Habarovsk'a bağlı³²⁷ coğrafyayı görme fikri de vardı.

3.6. "BİROBİDJAN PROJESİ" NİN ÖNE ÇIKMASI

Bu doğrultuda toprak bilimcisi Vasily Robertovich Williams önderliğinde bir heyet Amur nehrinin kuzey kıyılarına uzanan bölgeye özel önem vermiştir. Bu bölge neredeyse el değmemiş topraklara sahipti ama aynı zamanda birçok alan ya bataklıktı, ya da donmuş topraktı.³²⁸ Heyetin görevi, bölgenin büyük ölçekli yerleşime uyumlu olup olmadığını tespit etmektir. Heyet, Çin sınırında yaptıkları incelemenin ardından 80 sayfalık bir rapor hazırlamıştır.³²⁹ Raporda Williams, ilk olarak, bölgede kötü bir toprağın olmadığını, tarım yapılabileceğini; ikincisi, bu bölgenin ikliminin iyi olup, Yahudi yerleşimcilerin buna uyum sağlayabileceğini; üçüncüsü, Uzak Doğu'nun, toprak sorunundan muzdarip olan ülkenin Batı kısmından büyük bir Sovyet yerleşimi için cazip bir merkez haline geleceğini ve bu nedenle Sovyet hükümetinin Yahudi yerleşimine destek vereceğini ifade etmiştir.³³⁰

Williams'ın raporunun ardından yeni bir araştırma komisyonu inceleme yapmak üzere 1927 yılı Ekim ayında bölgeye gitmiştir. Ziraat Mühendisleri B. L. Brook, A. Y. Buta, İ. V. Galkin, V. A. Frantesson ve A. V. Hartseva; OZET Merkez

³²⁴ Abramskiy, **a.g.m.**, s. 114.

³²⁵ Henry Felix Srebrnik, **Jarusalem On The Amur Birobidzhan and the Canadian Jewish Communist Movement, 1924-1951**, McGill-Queen's University Press, 2008, s. 15.

³²⁶ Weinberg, **a.g.e.**, s. 13.

³²⁷ "Chernyye Stranitsy", (Çevrimiçi) <http://www.gazetaeo.ru/chernye-stranitsy/>, 09.12.2018'de erişildi.

³²⁸ Vaiserman, **a.g.e.**, s. 14.

³²⁹ Sheldon Kirshner, "Birobidzhan Was a Spectacular Failure", (Çevrimiçi) <https://blogs.timesofisrael.com/birobidzhan-was-a-spectacular-failure/>, 15.02.2019'da erişildi.

³³⁰ Vaiserman, **a.g.e.**, s. 14.

Kurulu Temsilcisi D. A. Baturinsky ve KOMZET Belarus Temsilcisi M. A. Beinfest'ten oluşan komisyon Birobidjan topraklarında özel bir araştırma yapmak üzere bölgeye gelmiştir.³³¹ Yapılan incelemelerin ardından komisyon, 36.000 km² yüzölçümüne sahip³³² bölgenin tepelik bir yer olduğu, su ile buluşması halinde tarım için uygun bir yere dönüşeceğini rapor etmiş, ek olarak bölgenin endüstriyel kalkınmaya açık olduğunu altı çizilmiştir.³³³

Komisyon, bölgedeki çalışmalarının sona ermesinin ardından Moskova'ya dönüş yaparak, resmi raporlarını KOMZET'e bildirmiş ve 1928 yılının Ocak ayı sonunda OZET'e ilk raporunu sunmuştur. Raporların incelenmesinin ardından önce Ozet'ten, ardından Komzet'ten olumlu geri dönüşler alınmış; hükümet içindense özellikle Kalinin projeyi oldukça desteklemiştir.³³⁴ Ancak projeyi kabul etmeyenler de olmuştur. Abraham Bragin, Yuri Larin, Aleksander Chemerisky gibi isimler bölgenin sert bir iklime sahip olduğunu ve toprağının tarım için uygun olmadığını düşünmekteydiler.³³⁵ Birobidjan'ın Yahudi nüfusun yoğun olarak yaşadığı yerlere çok uzak olduğunu³³⁶, bir bölge kurulacaksa burasının "tarihsel perspektif dahilinde" bir yerde olması gerektiğini savunmuşlardır.³³⁷ Olumsuz görüşlere rağmen en nihayetinde Merkez Yürütme Komitesi, sunulan raporları yeterli bularak bu doğrultuda 28 Mart 1928'de Birobidjan'da bir Yahudi ulusal yerleşim biriminin oluşturulması üzerine karar almıştır.³³⁸ Bu kararla KOMZET'e, Yahudilerin Birobidjan merkezli bölgeye yerleştirilmesi konusunda yetki verilmiştir.³³⁹

³³¹ Vaiserman, **a.g.e.**, s. 15.

³³² Gerard Xavier, "Welcome at Our Cousins in Birobidzhan", (Çevrimiçi) <http://www.genami.org/en/topic-of-the-week/welcome-cousins-birobidjan.php>, 06.09.2018'de erişildi.

³³³ Knott, **a.g.t.**, s. 30.

³³⁴ Vaiserman, **a.g.e.**, s. 17.

³³⁵ Abramskiy, **a.g.m.**, s. 114.

³³⁶ Weinberg, **a.g.e.**, s. 21.

³³⁷ Pinkus, **a.g.e.**, s. 65.

³³⁸ Pinkus, **a.g.e.**, s. 74.

³³⁹ Knott, **a.g.t.**, s. 31.

3.7. BİROBİDJAN'IN YAHUDİ YERLEŞİMİ İÇİN SEÇİLMESİNDE ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER

Elbette Yahudi yerleşimi oluşturma kararını ve Birobidjan'ın bu yerleşim için seçilmesinde etkili olan, göz önüne alınan faktörler bulunmaktaydı. Bu faktörler şu şekilde özetlenebilir:

- i. **Ülkedeki Anti-Semitizmle Mücadele:** Gerek dini yaklaşımlar, gerekse yaşanan ekonomik ve siyasi gelişmeler yerli halk ile Yahudiler arasında eski dönemlerden beri problemlerin süregelmesine neden olmuştu. Hıristiyan itikadına göre Yahudiler Mesih'in katilleriydi ve doğaları gereği güvenilmezlerdi.³⁴⁰ Bunun karşılığında Yahudi inancından kaynaklanan ve kendisi dışındakilere karşı böbürlenerek seçilmiş, üstün halk iddiasında bulunan bir davranış şekli yer almaktaydı.³⁴¹

İşin ekonomi ayağındaysa Yahudiler, buldukları coğrafyalarda genellikle ticaretin önemli kısmını ellerinde bulundurmuş ve bunu yaparken de ötekine karşı kaba tutum sergilemiş³⁴², tefecilik faaliyetleriyle gerek Çarlık hükümeti gerekse halk tarafından tepki toplamıştır.

Bu etmenlerin yanına özellikle 19. yüzyıldan itibaren ülkede yaşanan ayaklanmalarda ve anarşist oluşumlarda Yahudilerin de yer alması, Yahudilere karşı öfkeyi arttıran nedenlerden biri olmuştur. Tüm bu etmenler sonucu ülkede Yahudi karşıtlığı artış göstermiş, pogrom vakaları meydana gelmiştir. Bu soruna karşı çözüm arayan hükümet, Yahudilere ait bir yerleşim yeri oluşturarak meseleyi çözmeyi, bunu yaparken de anti-semitizm vakalarının yaşandığı coğrafyalardan uzak bir bölgeyi seçerek olayların tekrarlanmasının önüne geçmeyi amaçlamıştır. Çünkü özellikle yaşlı kesimin anti-semitik ön yargılarını genç kuşaklara aktarmalarını

³⁴⁰ Weinberg, a.g.e., s. 1.

³⁴¹ Dualı, a.g.e., s. 230.

³⁴² Dualı, a.g.e., s. 229.

engelleyerek onları eğitmek yoğun çaba ve hayli uzun bir vakit gerektirmekteydi.³⁴³

- ii. **Sınır Güvenliği:** Çin sınırındaki bölgenin Yahudi yerleşimi için seçilmesinde etkili olan faktörlerden biri de sınır güvenliğidir. Rus kuvvetleri 1858'de Amur coğrafyasını Çin'den ilhak etmiş ancak aradan geçen 70 yıl içinde bölgede henüz önemli bir nüfus veya ekonomik faaliyet kurmamıştı.³⁴⁴ Bu nedenle Asya'da yükselişteki iki güç, Japonya ve Çin tarafından gerçekleştirilecek olası bir işgale karşı jeostratejik öneme sahip³⁴⁵ olan bölgenin korunması fikri bu seçimde önemli bir etkidir.³⁴⁶

1904 Rus-Japon savaşının ardından Uzak Doğu'da artan Japon etkisini kırmayı amaçlayan Ruslar, bölgede etkinliklerini artırmak istemiştir. Ancak Ekim devriminden ardından altı ay Sibiry'a'da bir iktidar boşluğu meydana gelmişti. Sovyet iktidarı Sibiry'a'da yer yer kurulsaydı da kalıcı olamıyordu. İç savaşın sürdüğü bu dönem imkanlarını daha ziyade Batı'da kullanan hükümet, Sibiry'a'ya ayıracak güce henüz sahip değildi.³⁴⁷ Moskova ile ve sivil ya da askeri diğer yerel otoritelerle zaman zaman iletişime geçen yerel Sovyet yetkililerin çoğu bölgede belli belirsiz bir denetim uyguluyorlardı. Bu belirsizlik sürerken Nisan 1918'de Japon kuvvetleri, Japonlar'ın can ve mal güvenliğini sağlama bahanesiyle, Vladivostok'a çıkartma yapmıştır.³⁴⁸ Bu tehdit en nihayetinde bertaraf edilse de bölgede Japon tehdidi geçerliliğini korumaktaydı. Özellikle yayılma arayışında olan ve gözünü Mançurya'ya diken Japonlar³⁴⁹, Rus

³⁴³ Knott, a.g.t., s. 29.

³⁴⁴ Frankel, a.g.e., s. 21.

³⁴⁵ Alessandro Vitale, **The Jewish Autonomous Region in Siberia: Multicultural Heritage and Coexistence**, Studia z Geografii Politycznej i Historycznej, tom 3, 2014, s. 155.

³⁴⁶ Henry Felix Srebrnik, **Dreams of Nationhood: American Jewish Communists and the Soviet Birobidzhan Project, 1924-1951**, Boston, Academic Studies Press, 2010, s. 12.

³⁴⁷ Vernadsky, a.g.e., s. 396.

³⁴⁸ “Bu ilerleyişe rağmen Japonlar ileri mevzilerden geri çekilmeye ilişkin genel politikalarını gene de değiştirmediler. Japon kuvvetleri Sibirya'nın doğusunda deniz bölgesi dışında kalan tüm bölgeleri yavaş yavaş terk ettiler.”, Carr, a.g.e., s. 321-326.

³⁴⁹ “Mançurya'nın başlıca ekonomik zenginliklerin arasında, tarımda soya fasulyesi ve yağı, ormanlar ve maden kömürü yer almaktaydı. Dünya soya üretiminin % 63'ü Mançurya'dan elde ediliyordu.

Uzak Doğusu için de tehdit oluştuyordu. Nitekim Eylül 1931’de Japonların, Birobidjan’ın sınır komşusu Mançurya’yı işgal etmesi³⁵⁰, bu şüphedeki haklılığı ortaya koymuştur.³⁵¹

Çin’le ilişkilere gelince, 1911 senesinde Çin’de Mançu (Qing) hanedanlığının yıkılmasıyla cumhuriyet kurulmuştur. Ardından gelişen anti-emperyalist tavır, 1917’de Rusya’da gerçekleşen Ekim devriminden sonra iki ülkeyi yakınlaştırmıştır.³⁵² Yakınlaşmanın gerekçesi 1 Ağustos 1927 yılında Merkez Komitesi ile Merkez Denetim Komisyonu ortak genel toplantısında Stalin tarafından, “Devrimin birinci evresinde Kuomintang işçilerin, köylülerin, burjuva aydınların ve ulusal burjuvazinin bloğunu temsil ediyorlardı. Kuomintang’ı, emperyalizme karşı kurtuluş savaşı hükümeti olarak destekleme siyasaseti o zaman için doğrudu. Verdikleri mücadele emperyalizmin güçlerini dağıtıyor, emperyalizmi güçten ve hükümdarlıktan düşürüyordu. Böylece devrim merkezinin, SSCB’nin gelişmesini kolaylaştırıyordu.³⁵³” şeklinde ifade edilmiştir.

Bu yakınlaşmanın ve Çin devlet başkanı Sun Yat Sen’in kendisi komünist olmamakla beraber Bolşevik sistemine karşı beslediği sempatinin

Ormanları ise 376.000 km² olup, bu ormanlardan senede yaklaşık 4 milyar m³ kereste üretilmekteydi. Kömür rezervleri ise 9 milyar ton civarında olup, yılda 9 milyon ton kömür elde edilmekteydi. Bu zenginliklerinden ötürü Japonya, kalkınıp kuvvetlenmesinin ilk günlerinden itibaren gözlerini Mançurya’ya çevirmişti.”, Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (Cilt 1-2 :1914-1995)**, Genişletilmiş 11. Baskı, İstanbul, Alkim Yayınevi, 1999, s. 121.

³⁵⁰ Pinkus, **a.g.e.**, s. 74

³⁵¹ “Mançurya’nın işgalini takiben Japonlar, Harbin’den Sungari nehrine bir askeri yol inşa etmişti. Söylentiye bakılırsa Japonlar’ın Sungari nehrinin ağzına inşa ettikleri yol demiryoluydu. Bu demiryolu, Kore’nin kuzeyinde yer alan Rashin (Rosin) sahilinden Sungari’nin ağzına kadar uzanmaktaydı. Bu ve diğer demiryolları, askerlerin Mançurya’nın batısındaki Vladivostok ve Habarovsk’a hareketini kolaylaştırarak, Amur ve deniz bölgelerinin olası bir işgalini mümkün kılabilirdi. Bahsedilen Sungari, Mançurya’nın kuzeyinde taşımacılığa elverişli bir nehridir ve Birobidjan sınırına doğru Amur’un ortasına akar. Japonya, Mançurya donanmasına ait savaş gemilerini buraya kümelemişti. Bir sürtüşmenin neticesinde bölgede şiddetli çatışmalar yaşanabilirdi çünkü Sovyetler, Habarovsk ve Sungari’nin Amur nehrine aktığı yer arasında bir filoya sahipti.”, Knott, **a.g.t.**, s. 42.

³⁵² Umut Bekcan, “Gönülsüz Muhabbetten Dostluğa: 1949 Çin Devrimiyle Birlikte Sovyetler Birliği-Çin Komünist Partisi/Çin Halk Cumhuriyeti İlişkilerinin Değişen Yüzü”, **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 26, Ocak 2017, s. 372.

³⁵³ Stalin, **a.g.e.**, s. 174.

sonucunda, Temmuz 1921’de Çin Komünist Partisi (ÇKP) resmen kurulmuştur.³⁵⁴ Ancak Sovyet hükümeti, Çin’de bir işçi devriminin mümkün olmadığını düşünüyor³⁵⁵, bu nedenle ÇKP’nin Kuomintang ile birlikte çalışmasını istiyordu. Çin’de meydana gelecek milliyetçi bir devrimin Rusya üzerindeki baskıyı azaltacağına inanılıyor ve bu yüzden komünistlerin Kuomintang’a arka çıkması gerektiği savunuluyordu.³⁵⁶ Bu çerçevede iki ülke 26 Ocak 1923 tarihinde ortak bildiri yayımlayarak Çin’de komünizmin ya da sovyetizmin kurulma koşullarının bulunmadığı konusunda hemfikir olduklarını duyurmuşlardı.³⁵⁷ Bu düşünce Sovyetler Birliği’nde de somut bir karşılık bulmuş, 1925 yılında 14. Parti Kongresi’nde Stalin, adeta dünya devrimini rafa kaldıran, “tek ülkede sosyalizm” kurma fikrine uygun düşen, kapitalist ülkelerle “barış içinde bir arada yaşama”nın mümkün olduğunu dile getirmiştir.³⁵⁸ Fakat yine aynı yıl, 1925 senesinde Sun Yat Sen’in ölümü, gidişatı tersine çevirmiştir. Komünizm karşıtlığıyla bilinen Çan Kay Şek Kuomintang yönetimini ele almış, Sovyetler Birliği’yle var olan ilişkilerin Çin’in tam bağımsızlığına engel olacağı düşüncesiyle Sun Yat Sen’in tersine politikalar izlemiştir.³⁵⁹ İlerleyen dönemde Çin’de komünistler, liderleri Mao Zedung’la birlikte mücadeleye girişmiş, grevler düzenlenmiştir. Şubat 1927’de yarım milyon işçinin katıldığı grevin ayaklanmaya dönüşmesi, bir bakıma Sovyetler Birliği ile Çin arasında ipleri koparan

³⁵⁴ Ahmet Mumcu, “Çin Meselesi”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Sayı 17, 1961, s. 287.

³⁵⁵ “Bahse konu dönemde Stalin’in ‘tek ülkede sosyalizm’ tezi öne sürülmüştü ve bu teze göre dünya devrimi yenilmişti; Rusya artık tek başına sosyalizmi inşa göreviyle karşı karşıyaydı.”, Yusuf Topuzoğlu, “Çin: Yitirilen Devrim 1927”, (Çevrimiçi) <https://www.sosyalistisci.org/index.php/arsiv/85-421-5-ekim-2011/1032-cin-yitirilen-devrim-1927>, 31.12.2018’de erişildi.

³⁵⁶ Charlie Hore, “1925-1927 Çin: Gereksiz Bir Trajedi”, (Çevrimiçi) <https://www.sosyalistisci.org/index.php/arsiv/71-396-25-haziran-2010/815-1925-1927-cin-gereksiz-bir-trajedi>, 30.12.2018’de erişildi.

³⁵⁷ “Ortak bildiri, Sovyet Hükümeti’nin Uzak Doğu Temsilcisi Adolf Joffe ile Çin’in Kuomintang’ın lideri Sun Yat Sen tarafından ilan edilmiştir.”, Umut Bekcan, “Gönülsüz Muhabbetten Dostluğa: 1949 Çin Devrimiyle Birlikte Sovyetler Birliği-Çin Komünist Partisi/Çin Halk Cumhuriyeti İlişkilerinin Değişen Yüzü”, **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 26, Ocak 2017, s. 372.

³⁵⁸ Umut Bekcan, “Devrimden Sonra: Bolşeviklerin Zorunlu Dış Politikası 1917-1925”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 68, No:4, 2013, s. 96.

³⁵⁹ Mumcu, **a.g.m.**, s. 288-291.

olay olmuştur. Ayaklanma bastırılmış, birçok komünist tutuklanmış, Kuomintang içindeki komünistlerse ihraç edilmiştir.³⁶⁰ Çan Kay Şek, ÇKP'ye yardım ettiği gerekçesiyle Sovyetler Birliği ile aralarındaki diplomatik bağları kesmiştir.³⁶¹ Bu sebeple Çin sınırında yer alan Birobidjan, olası Çin tacizlerine karşı Sovyet hükümeti tarafından adeta bir ileri karakol³⁶² düşüncesiyle tercih edilmiştir.

- iii. **Siyonizmle Mücadele:** Özellikle ulus devlet fikrinin yayılmaya başladığı 19. yüzyılda Leon Pinsker'in formüle ettiği Auto-Emancipation (Kendi Kendini Özgürleştirme) adlı, başkaları tarafından kurtarılmaya beklentisinin çöktüğünü ilan eden çağrıyla güçlenmeye başlayan siyonizm fikri, Rus İmparatorluğu'nda pogromlarla karşılaşan Yahudiler için adeta sığınak olmuştur. Theodor Herzl'in liderliğiyle birlikte uluslararası arenada ses getirmeye başlayan siyonizm, özellikle Rus İmparatorluğu'ndaki Yahudiler tarafından sahiplenilmeye başlamıştı. 2 Kasım 1917'de ilan edilen Balfour Deklarasyonu'nun haberi Rusya'ya ulaşınca ülkedeki Yahudiler, Yahudi kültür ve geleneklerine daha fazla önem atfederek, Filistin'e dönmeyi ve İbranice'yi diriltmeyi hedef edinmişlerdir. Ülke çapında yüzlerce yerel siyonist kuruluş faaliyete geçmiştir. Ülkede 1917 yılında dek siyonist üye sayısı 18 bini geçmezken, Balfour Deklarasyonu ile birlikte bu sayı 140 bini bulmuştur.³⁶³ Ancak Ekim devrimiyle birlikte Bolşeviklerin iktidara gelmesinin ardından bu durum değişmiştir. Siyonizm ideolojisini, Yahudi küçük burjuvazisi ve işçi sınıfının bazı kesimleri arasında karşılık bulması bakımından bir tehlike olarak gören Bolşevikler, siyonizmi ülke içerisindeki istikrarı bozacak bir potansiyel olarak görmekteydiler. Ülkedeki siyonist yapılanmanın Amerikan

³⁶⁰ Umut Bekcan, "Gönülsüz Muhabbetten Dostluğa: 1949 Çin Devrimiyle Birlikte Sovyetler Birliği-Çin Komünist Partisi/Çin Halk Cumhuriyeti İlişkilerinin Değişen Yüzü", **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 26, Ocak 2017, s. 373.

³⁶¹ Mumcu, **a.g.m.**, s. 291.

³⁶² Traverso, **a.g.e.**, s. 205.

³⁶³ Sultanova, **a.g.t.**, s. 78.

emperyalizmi tarafından yürütülen Sovyet karşıtı kampanyanın bir parçası olduğu düşüncesi hakimdi.³⁶⁴

Buna ek olarak Sovyet yetkilileri, Sibiry'a'da Birobidjan'ı oluşturarak ülkedeki Yahudilerin, İngilizlerin başından beri desteklediği³⁶⁵ Siyonist harekette yer alma düşüncesinin engellenebileceğini ummaktaydılar. Çünkü siyonizm hareketi Sovyet Rusya'sında bastırılmış olmasına rağmen, Siyonist fikir Rus Yahudileri arasında hala canlıydı. Bu nedenle Birobidjan, Kudüs merkezli Yahudi devleti fikrine karşı planlanan bir projeydi aynı zamanda. Onlara göre Kudüs merkezli oluşum, Yahudi burjuvazisinin bir Yahudi köylü sınıfı yaratamamasından dolayı başarısız bir fikirdi. Bölge köylüsü, gerçek bir köylü değil tüccardı ve bu nedenle, köylü emeğinin sömürücüleri idi. Dahası, bölgede Siyonistler Arap toprak sahiplerinden toprağı yüksek fiyatlarla satın almışlardı, oysa Birobidjan'da bizzat köylülere karşılıksız olarak toprak veriliyordu.³⁶⁶

Bunların yanı sıra Bolşevikler, ulusal politikalarını “bir Sovyet halkı oluşturma³⁶⁷” modeli üzerine kurmuştur. Bu doğrultuda ulusal politikanın gerçekleşmesine engel olabilecek dernek ve kuruluşlar yasaklanmış, faaliyetlerine son verilmiştir.³⁶⁸ Birobidjan projesiyle bu politika model alınmış, “proleter Yahudi kültürünün” geliştirilebileceği bir “Sovyet Siyonu”nun yaratılması hedeflenmiştir.³⁶⁹ Sosyalist-Yahudi ütopyanın

³⁶⁴ Henry Felix Srebrnik, **Jarusalem On The Amur Birobidzhan and the Canadian Jewish Communist Movement, 1924-1951**, McGill-Queen's University Press, 2008, s. 57.

³⁶⁵ “İngiltere ilk defa Filistin'e 1840 tarihinde 'Londra Yahudi Cemiyeti' ve 'Londra Misyoner Cemiyeti' adlı iki Yahudi misyoner örgütle girmiştir... Siyonistleri, Filistin topraklarında himayesine alıp gelişmelerine yardımcı olan ilk batılı devlet İngiltere'dir.”, Hasan Karaköse, “Yahudilerin Filistin'e Yerleşme Girişimleri ve Süleyman Fethi Bey'in Layihası (1911)”, **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 5, Sayı 1, 2004, s. 46-49.

³⁶⁶ Knott, **a.g.t.**, s. 34-35.

³⁶⁷ Bütün ulusların proleterlerinin birliğine de büyük bir önem verdiğini söyleyen Lenin'in, hangi ulustan olursa olsun, tüm toplulukların birlik oluşturabilmelerini de kapsayan bir birleşme özgürlüğünü savunduğunu önceki sayfalarda ifade etmiştik.

³⁶⁸ Sultanova, **a.g.t.**, s. 78.

³⁶⁹ Henry Felix Srebrnik, “Birobidzhan: A Remnant of History The Jewish Autonomous Region in the Russian Far East”, **Jewish Currents The Magazine Of The Workmen's Circle/Arbeter Ring**, July-August 2006, s. 16.

inşa edileceği, sosyalist ilkelere dayanan, laik, Yidişçi bir Yahudi kültürün oluşması amaçlanmıştır.³⁷⁰

- iv. **Bölgenin Sahip Olduğu Zenginlikler:** Mançurya'nın kuzeyindeki Amur nehrinin yanında, Sovyetler Birliği'nin Uzak Doğusu'nda yerleşen bölge³⁷¹, 48. ve 49. kuzey enlemleri arasında, Çin sınırı boyunca uzanan ve Moskova'nın yaklaşık 5.000 mil (yaklaşık 8.000 km) doğusunda yer almaktadır.³⁷² Bölgenin kuzey kısmı kömür, demir cevheri, molibden, kurşun, manyezit, dolomit, altın ve grafit gibi zengin yeraltı kaynaklarını içeren Kingan Dağlarının eteğiyle çevrilmiştir. Kireç taşı, mermer, kil ve kum gibi neredeyse tükenmez mineraller de yine buradaki zenginliklerdendir.³⁷³ Kinganskoe ve Karadubskoe'de yaklaşık 17.233 tonluk kalay yatakları bulunmaktadır. Yine bölgede yer alan Sutara nehrinde tahminen 1,570 kg rezervinde altın yatakları bulunmaktadır.³⁷⁴

Dağ ve ovalara sahip olan bölgenin 1929 senesinde %53'ü bakır ormanlarla kaplıyken %16'sı bataklık, %14'ü çayırılık arazilerdi.³⁷⁵ Sahip olduğu sık ormanlar bina ve mobilya endüstrileriyle kağıt hamuru ve kağıt üretimi için ideal bulunmuştur.

36.490 km² yüzölçümü³⁷⁶ ile Belçika'dan biraz daha büyük olan bölge, 1858'de Rus İmparatorluğu tarafından ilhak edilmiş, adını topraklarından akan Amur nehrinin iki kolu olan Bira ve Bidjan'dan almıştır.³⁷⁷ Tüm

³⁷⁰ Vitale, **a.g.m.**, s. 152.

³⁷¹ J. M. Budish, "A Jewish State Rises in Birobidjan", **Jewish Life**, November, 1947

³⁷² Vitale, **a.g.m.**, s. 151.

³⁷³ J. M. Budish, "A Jewish State Rises in Birobidjan", **Jewish Life**, November, 1947

³⁷⁴ Josh Newell, **The Russian Far East: a Reference Guide for Conservation And Development**, 2nd ed., McKinleyville, Calif.: Daniel & Daniel, Pub, Inc., 2004, s. 180.

³⁷⁵ Arthur Rosen, "Birobidzhan: The Almost Soviet Jewish Autonomous Region", (Çevrimiçi) <http://www.jewishmag.com/75mag/birobidzhan/birobidzhan.htm>, 21.02.2019'da erişildi.

³⁷⁶ Henry Felix Srebrnik, **Jarusalem On The Amur Birobidzhan and the Canadian Jewish Communist Movement, 1924-1951**, McGill-Queen's University Press, 2008, s. 15.

³⁷⁷ "Çarlık Rusya, 1858'de askeri işgali ile bölgenin bir kısmını ele geçirmiş ve Qing Hanedanlığı'nı, Amur nehrinin kuzey kıyısını Rusya'ya veren Aigun Antlaşması'nı imzalamaya zorlamıştır. 1860'tan sonra iki imparatorluk arasında burası bir sınır bölgesi olmuştur. 1850'lerden yirminci yüzyıla kadar Çarlık Rusya, coğrafi seferler , sınır müzakereleri, Rusya'nın batısından yerleşimcilerin getirilmesi ve

nehirlerinin ve göllerinin toplam uzunluğu yaklaşık 2.000 mil (3.218 km) olan bölgede bu göller ve nehirler balıkçılık endüstrisine temel oluşturmaktadır. Bunların yanı sıra muhalif görüşler yer alsa da bir kısım yazar, kaleme aldıkları yazılarda bölgenin ikliminin mısır, patates, yulaf, soya fasulyesi, pirinç, üzüm gibi pek çok meyve ve sebze türü için oldukça elverişli olduğuna, çiçeklerin bolluğuna dikkat çekerek, bunların bölgeyi Sovyetler Birliği'nin önde gelen bal üretim yerlerinden biri yapacağını savunmuşlardır.³⁷⁸

- v. **Yahudi Nüfusun İstihdamı:** Ekim devrimi sonrası meydana gelen ekonomik değişimler, endüstri ve ticaretle her tür özel mülkiyete karşıtlık, büyük çoğunluğu ticaretle uğraşan Yahudileri sıkıntıya sokmuştu. İç savaşın ardından uygulamaya konuşan NEP bu durumu bir nebze düzeltse de genel sıkıntı devam etmişti. Ekonomide devletin ağırlığı hissedilir olmuştu.³⁷⁹ Sosyal ve ekonomik eşitsizliğin sona ermesini amaçlayan hükümet, var olan sorunu çözmek istemiş, bu noktada Yahudilerin ticaret dışında başka iş sahalarına kaydırılmaları fikri ön plana çıkmıştır. Bu noktada Sovyet yetkililer, Yahudilerin, kendisini yeni ekonomik düzene göre ayarlayamayan önemli kısmının rehabilite edilmesini arzu etmiş, arazilere yerleştirilip çiftçilere dönüştürülmelerinin ticaret ve zanaatla uğraşan Yahudi sayısını azaltacağını ummuşlardır.³⁸⁰

Doğal kaynak servetine rağmen Rusya'nın Uzak Doğusu'nda imparatorluk rejimi tarafından ihmal edilen bölgeler, bu sebeple avcılıkla geçimini sağlayan az nüfuslu, ekonomik olarak gelişmemiş yerler olarak kalmıştı. Bu bölgelerden biri olan, az nüfusu, zengin doğal kaynakları ve neredeyse el değmemiş araziye sahip olan Birobidjan, tarımla uğraşacak

demiryolu inşaatı da dahil olmak üzere bölgedeki etkisini artırmak için çeşitli girişimlerde bulunmaya devam etmiştir.”, Amur coğrafyası hakkında detaylı bilgi için bkz. Victor Zatspine, **Beyond the Amur: Frontier Encounters Between China and Russia, 1850-1930**, Vancouver, UBC Press 2017, s. 6.

³⁷⁸ J. M. Budish, “A Jewish State Rises in Birobidjan”, **Jewish Life**, November, 1947

³⁷⁹ Knott, **a.g.t.**, s. 27.

³⁸⁰ Weinberg, **a.g.e.**, s. 19.

birer çiftçiye dönüşmeleri istenen Yahudilerin yerleşimi için ideal bulunmuştur.³⁸¹ 1930 yılına dek tarımsal faaliyetlerde bulunan yaklaşık 231.000 Yahudi'nin³⁸² sayısını artırmak, onları kolхозlarda istihdam etmek amaçlanmıştır.

- vi. **Dış Yardımlardan Faydalanma:** Dünya savaşından henüz çıkan, devrim ve ardından iç savaş yaşayan ülkede ekonomik durum sıkıntılıydı. NEP'e kadar uygulanan savaş komünizmi politikası halkı zorlayan gelişmelerden biri olmuştu. Bu ortamda alınan yeni yerleşim bölgesi oluşturma kararı, bir bakıma ekonomiyi daha da zorlayacak bir hamle olmuştu. Birobidjan'a bir ailenin yerleşmesi noktasında OZET'in maliyet tahmini yaklaşık 2.000 rubleydi. Bu nedenle, 40.000 ailenin bölgeye taşınması, yerleştirilmesi kaba bir hesapla 80 milyon ruble ya da yaklaşık 160 milyon dolara mal olacaktı. Sovyet hükümeti tek başına bu kadar büyük miktarda bütçe ayıracak konumda değildi.³⁸³ Bu nedenle hükümet, ülke dışından gelecek finansal desteklere açık olmuştur.

Bu doğrultuda ICOR'un aktif desteği resmi olarak, 7 Mart 1929'da Halk Komiserleri Konseyi ile, "SSCB'de yaşayan Yahudilerin yerleşimine yardımcı olma" maksadıyla bir anlaşma imzalamasıyla başlamıştır. Bölgeye makine, otomobil, tarım için çeşitli envanter ve aletler, iki katlı standart ahşap ev yapımı için malzemeler, kompresörler, elektrikli çamaşırhaneler, ilaçlar ve tıbbi aletler gönderilmiştir. Bunun yanında Bir dizi ABD ve Kanada şehirlerinde - New York, Los Angeles, Toronto, Winnipeg, Philadelphia - ICOR'un doğrudan katılımı ve teşvikiyle Birobidjan için mitingler ve para toplama etkinlikleri düzenlenmiştir.³⁸⁴ Yine JOINT ve AGRO-JOINT tarafından bölge adına para toplanmış,

³⁸¹ Knott, a.g.t., s. 34.

³⁸² Weinberg, a.g.e., s. 19.

³⁸³ Henry Felix Srebrnik, **Jarusalem On The Amur Birobidzhan and the Canadian Jewish Communist Movement, 1924-1951**, McGill-Queen's University Press, 2008, s. 34.

³⁸⁴ Vaiserman, a.g.e., s. 23.

finansal destek sağlanmıştır.³⁸⁵ 1930'ların ortalarına gelindiğinde, JOINT sadece tarıma yönelik 13.8 milyon dolar ve diğer giderler için de 10.3 milyon dolar harcamıştır.³⁸⁶

3.8. BÖLGEYE YAHUDİ YERLEŞİMİ

3.8.1. Bölge Hakkında Bilgiler

Rus İmparatorluğu'nun 1858'de Çin'den ilhak ettiği bölge³⁸⁷, 1928 yılına dek tek tük yerleşimin olduğu neredeyse ıssız bir yerdi. Özellikle endüstriyel anlamda gelişmenin, yatırımın olmadığı coğrafyada nüfusun büyük çoğunluğunun temel geçim kaynağı tarım olup bir kısmı da demiryolu hattının çevresinde hattın bakımı, onarımı gibi görevlerle ilgilenmiştir. 1926 nüfus sayımına göre bölgede avcılık, balıkçılık ve çiftçilik yoluyla yaşamını sürdüren 32.250 kişi³⁸⁸ yaşamaktaydı. Bunların %78.4'ü Rus, Ukrayna ve Beyaz Rus, %10'u Kore, %1.6'sı Çin kökenli olup kalan %10'luk kısmı ise yerel kabilelerden oluşmaktaydı.³⁸⁹ Rus hükümetinin ilhaktan sonra bölgeye yerleşim teşviki ve çabasına rağmen halk Uzak Doğu'ya yerleşme konusuna ilgisizdi. Bazı Korelilere bölgeye yerleşmeleri konusunda izin verilmiş³⁹⁰, bölgede yaşamlarını sürdüren Çinlilere ise ses çıkarılmamıştı. Ancak Boxer Ayaklanması sırasında bölgede yaşayan Çinlileri tehlike unsuru olarak gören Ruslar bu durumdan vazgeçmiş ve Çinli ahalinin bir kısmını bölgeden çıkarmıştır.

³⁸⁵ Diky, **a.g.e.**, s. 241.

³⁸⁶ Weinberg, **a.g.e.**, s. 8.

³⁸⁷ “Çin, 1840 yılında I. Afyon ve 1856'da II. Afyon Savaşı'na girmiş, bu savaşlarda İngiliz ve Fransız ordusuna karşı mücadele etmiştir. Rusya ise 1853-1856 yılları arasında karşı cephede İngiltere ve Fransa'nın da bulunduğu Kırım Savaşı'na girmiştir. Böylelikle Rusya ve Çin, bu savaşları ayrı yürütmelerine rağmen yine de ortak düşmanları olmuştur: İngiltere ve Fransa. Ortak düşmanlarının olması, İngiltere ve Fransa'nın Pekin'i kuşatmaları Rusya ve Çin'i birbirine yaklaştırmıştır. Rusya'nın, Rus-Çin sınırını belirleyen bir anlaşma yapmak için Pekin'e gönderdiği Nikolay Pavlovich bu fırsattan yararlanarak Çinlileri Rusya'nın dostça bir güç olduğuna ikna etmiş ve Aigun (1858) ile Pekin (1860) Antlaşmaları müzakeresinde başarılı olmuştur. Bu anlaşma ile Çin Rusya'ya, Amur Nehri'nin doğusu üzerinde geniş ve neredeyse ıssız olan toprakları vermiştir.” Gülten Büşra Övüt, “Eski Sovyet Coğrafyasında Yaşayan Etnik Koreliler Koryo Saram”, **Akademik Hassasiyetler**, Cilt: 5, Sayı: 9, Mayıs 2018, s. 197.

³⁸⁸ Vaiserman, **a.g.e.**, s. 9.

³⁸⁹ Knott, **a.g.t.**, s. 22.

³⁹⁰ “1871'nin sonunda Koreliler Rus uzak doğusuna yerleşmeye başlasalar da Korelilerin kitlesel yerleşimi, 1905–1910 yıllarında meydana geldi. Binlerce kişi, Japon sömürge rejiminin baskısına dayanamayarak Rusya'ya göç etti. 1910'a gelindiğinde, Rus uzak doğusunda toplam nüfusu 50 binden fazla olan yüzlerce Koreli köy vardı.” Vaiserman, **a.g.e.**, s. 7.

İzleyen dönemde yaşanan Rus-Japon savaşının ardından Uzak Doğu'da artan Japon etkisini kırmak isteyen Ruslar, bölgede etkinliklerini artırmaya yönelik efor sarf etmişlerdir. Ancak bu çaba da bir sonuç vermemiştir.³⁹¹

Bolşevik ihtilalinden kısa bir süre önce Amur demiryolu tamamlanmış, Birobidjan şehri demiryoluyla birlikte doğrudan Vladivostok, Komsomolsk ve Habarovsk şehirlerine bağlanmıştır.³⁹² Demiryolunun inşası sonrası özellikle Bolşevikler hakimiyeti ele geçirdiklerinde bölgede var olan yerleşimi artırmak istemiştir. Ancak bölgeye kimlerin yerleştirileceği meselesi önem bir sorun teşkil etmiştir.³⁹³

3.8.2. Birobidjan'da İlk Yahudi Yerleşimleri ve Yaşam Koşulları

28 Mart 1928'de Sovyet hükümetinin Birobidjan kararını yayınlamasının ardından Nisan 1928'de KOMZET'e, bölgeye ilk yerleşimleri gerçekleştirmesi emri verilmiştir. Emrin ardından ilk Yahudi yerleşimciler 28 Mayıs 1928'de Vitebsk, Rogachev, Mogilev, Minsk, Kharkov ve Sovyetler Birliği'nin diğer pek çok şehrinde Birobidjan'a ulaşmışlardır.³⁹⁴ 654 Yahudi'den oluşan³⁹⁵ ilk kabile büyük umutlarla bölgeye gelmiştir. Önce Trans-Sibirya Demiryolu boyunca 1912'de kurulan küçük bir demiryolu kenti olan Tikhonkaya'ya varan³⁹⁶ Yahudiler, oradan yeni kurulan Icor, Waldheim ve Birofeld yerleşim yerlerine³⁹⁷ dağılıyorlardı.

³⁹¹ Knott, **a.g.t.**, s. 21.

³⁹² Knott, **a.g.t.**, s. 23.

³⁹³ Knott, **a.g.t.**, s. 21.

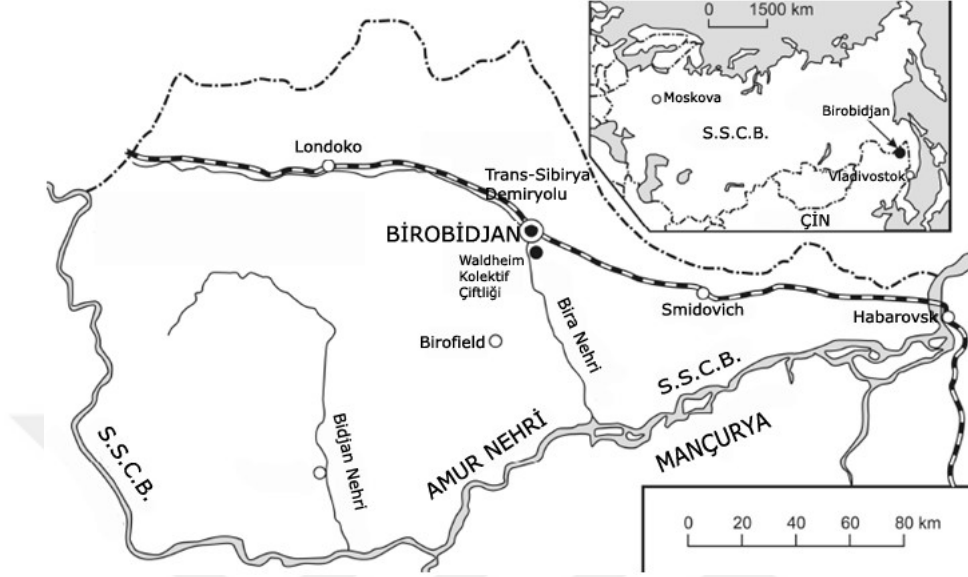
³⁹⁴ Vaiserman, **a.g.e.**, s. 17.

³⁹⁵ Frankel, **a.g.e.**, s. 24.

³⁹⁶ Fisher, **a.g.e.**, s. 6.

³⁹⁷ Henry Felix Srebrnik, **Jarusalem On The Amur Birobidzhan and the Canadian Jewish Communist Movement, 1924-1951**, McGill-Queen's University Press, 2008, s. 18.

Harita 3.1. Birobidjan bölge haritası

Kaynak: Alessandro Vitale, **The Jewish Autonomous Region in Siberia: Multicultural Heritage and Coexistence**, Studia z Geografii Politycznej i Historycznej, tom 3, 2014, s. 157.

Ancak çoğu yeri bilinmeyen bölgedeki zorluklara karşı yeteri kadar hazırlık yapılmamış, yerleşimciler için yeterli konut, gıda, tıbbi bakım ve çalışma koşulları henüz sağlanmamıştı. Kış aylarında sıcaklığın -5°C ile -40°C arasında değiştiği, yıllık yağışın 400 ila 450 mm arasında olduğu bölgede³⁹⁸ özellikle kış aylarında dondurucu soğukla ve donmuş toprakla, yazın bol yağışla ve bataklıkla karşılaşan ilk yerleşimciler için gerekli altyapı hazırlığı ve iyi bir araştırma yapılmamıştı.³⁹⁹ Olumsuz hava koşullarında hayat oldukça zordu. Şiddetli yağışlar meydana geliyor; yeterince hazırlık yapılmadığından dolayı çadırlarda yaşayan insanlar için sivrisinekler problem yaratıyordu. Böylece hastalıklar baş veriyordu.⁴⁰⁰ Tıbbi tesislerse yeni yerleşimlerden kilometrelerce uzaktaydı. Bu nedenle 1928 yılında bölgeye giden yüzlerce Yahudi göçmenin yüzde altmışından fazlası burada hayatlarını idame etmekte güçlük çekti. Bu yeni yerleşimciler iklime tahammül

³⁹⁸ Newell, a.g.e., s. 179.

³⁹⁹ Weinberg, a.g.e., s. 24.

⁴⁰⁰ Vaiserman, a.g.e., s. 18.

edemediler, ayrıca bataklık ve ormanlarda çalışmaya alışkın değillerdi.⁴⁰¹ Sonuç olarak, göçmenlerin bir kısmı Vladivostok ve Habarovsk gibi Sovyetler'in Uzak Doğusu'ndaki başka şehirlerde çalışmanın yollarını aradılar. Bir kısmıysa binlerce mil ötedeki eski evlerine geri döndüler.⁴⁰²

3.8.3. Yurt İçinde ve Yurt Dışında Yürütülen Propaganda Faaliyetleri

Buna rağmen ülke içinde ve dışında propaganda faaliyetleri hız kesmeden devam etmiştir. Yurt içinde ve yurt dışında var olan komünist basın, Birobidjan'ı Yahudi halkının tarihinde bir dönüm noktası olarak nitelendirmiş, OZET ve KOMZET tarafından bölgeyi cazip hale getirmek adına propaganda faaliyetleri başlatılmıştır. OZET tarafından bölgeye finansal destek sağlaması amacıyla piyango biletleri hazırlanmıştır⁴⁰³ (bkz. Resim 1). Diğer yandan hükümet cephesi ise göçmenlere ve ailelerine ücretsiz ya da önemli ölçüde indirimli seyahat ve gıda sübvansiyonlarının sağlayacağını, tarımla uğraşanlara kredi, vergi muafiyetleri ve diğer maddi imkaların verileceğini ifade ederek Yahudilerin bölgeye göçünü teşvik etmiştir.⁴⁰⁴

Özellikle “egemen bir Yahudi bölgesi”nin var olacağı fikri ülke dışında ilgi uyandırmıştır. Sovyetler Birliği'nin demokratik bir halk devleti haline gelebileceğine, 1929'daki “Büyük Buhran”a ve kapitalizmin büyük krizine karşı Sovyet sisteminin tek gerçek çözüm olduğuna dair inançlar artmaya başlamıştır.⁴⁰⁵

Aynı yıl, ICOR tarafından Birobidjan'daki şartları araştırıp olanakları gözlemlemek, yerleşim sürecini daha sağlıklı bir biçimde yürütmek, bu doğrultuda uygun olacak yöntemleri saptamak için bölgede inceleme yapmaya karar vermiştir. 8 Temmuz 1929'da Utah'ın Provo kentindeki Brigham Young Üniversitesi'nin organize ettiği, bilimsel tarım uzmanı (Agronom) Dr. Franklin S. Harris önderliğinde

⁴⁰¹ “1928'de, yerleşimin ilk yılı, hiçbir Yahudi yerleşimcinin tarımsal tecrübesi yoktu. Araziyi nasıl temizleyeceği ve boşaltacağı hakkında hiçbir fikri yoktu. Bölge ile ilgili 1932 tarihli Komzet raporuna göre, bu yılın ilk altı ayında bölgeye giden Yahudilerin çoğu, Belarus ve Ukrayna'daki büyük şehir ve kasabalarda yaşamış ve demirci, marangoz, taş ustası, ahşap işçileri ve terzi olarak çalışmıştı.”, Weinberg, **a.g.e.**, s. 28.

⁴⁰² Knott, **a.g.t.**, s. 68.

⁴⁰³ Fisher, **a.g.e.**, s. 7.

⁴⁰⁴ Weinberg, **a.g.e.**, s. 23.

⁴⁰⁵ Vitale, **a.g.m.**, s. 156.

bilim insanları ve uzmanlardan oluşan altı kişilik Amerikalı komisyon⁴⁰⁶ bu amaç doğrultusunda ilk olarak Moskova'ya varmış, çeşitli Sovyet akademisyenlerinden ve hükümet temsilcilerinden Birobidjan'daki koşullar hakkında bilgi edinmiştir. Daha önce Yahudiler için kurulmuş olan yerleşim yerlerini yakından görmek amacıyla Kırım ve Ukrayna'daki tarım çiftlikleri ziyaret etmiştir. Ziyaretlerin ardından komisyon, 19 Temmuz 1929'da Moskova'dan trenle ayrılarak Birobidjan'a doğru yol almıştır.⁴⁰⁷ Burada altı hafta boyunca incelemeler yapan komisyon, bölgenin yerleşim için uygun olduğunu rapor etmiştir.⁴⁰⁸

Bu raporun ardından ülke dışında propaganda faaliyetlerini artıran ICOR, buna paralel olarak siyonizm projesine karşı muhalefete devam etmiştir. 29 Haziran 1931'de Basel'de düzenlenen 17. Dünya Siyonist Kongresi ile aynı tarihte New York'ta 120 kuruluştan 220 delegeyi bir araya getiren siyonizm karşıtı bir konferans düzenlemiştir. Burada siyonizmin iflasın eşiğinde olduğu, Balfour Deklarasyonu'nun ölü bir mektup haline geldiği ifade edilmiş; bunun yanında Sovyetler Birliği'ndeki Yahudilerin refah seviyelerine dikkat çekilerek Birobidjan projesine vurgu yapılmıştır.⁴⁰⁹

3.8.4. Bölgeye Yönelik Yatırımlar

Yapılan propaganda faaliyetlerinin yanında bölgeyi cazip hale getirmek için çeşitli çalışmalar yürütülmüştür. 1928'de, bölge kolonizasyon için belirlendiğinde, burada sadece iki endüstri işletmesi vardı. Ancak ikisi de ilkel durumdaydı. Var olan kereste endüstrisinde Trans-Sibirya demiryolu hattı boyunca uzanan ve kerestelerin yüzdüğü nehirler bulunmaktaydı. Bununla birlikte, hiçbir yerde sistematik bir orman yönetimi yoktu. Diğer bir endüstri kolu olan tabakhanecilik (deri tabaklama) avcılar tarafından ilkel bir biçimde gerçekleştirilmekteydi. Bu doğrultuda yeni yerleşim yerleri, tarım çiftlikleri, fabrikalar kurulmuştur. Öncelikle endüstriler yerel ihtiyaçları

⁴⁰⁶ “Komisyonun diğer üyeleri: Çiftçi ve kooperatif pazarlama uzmanı Benjamin Brown, ziraat mühendisi J. Brownlee Davidson, tarım uzmanı ve sosyolog Charles Kuntz, Brigham Young Üniversitesi Satın Alma Görevlisi Kelfer B. Sauls, Icor sekreteri Leon Talmy.”, Knott, a.g.t., s. 38.

⁴⁰⁷ Henry Felix Srebrnik, **Jarusalem On The Amur Birobidzhan and the Canadian Jewish Communist Movement, 1924-1951**, McGill-Queen's University Press, 2008, s. 37.

⁴⁰⁸ Knott, a.g.t., s. 40.

⁴⁰⁹ Henry Felix Srebrnik, **Jarusalem On The Amur Birobidzhan and the Canadian Jewish Communist Movement, 1924-1951**, McGill-Queen's University Press, 2008, s. 57-62.

karşılamaya odaklanmış, inşaat ve yapı malzemeleri - kereste, tuğla, kireç, çimento - tedarik edilmeye başlamıştır. Kereste ve ağaç işleri (mobilya fabrikası gibi), somon balığı yetiştiriciliği, altın madenciliği gibi hafif endüstriler genişletilmiştir.⁴¹⁰ Ağır sanayide ise Birobidjan'ın kuzeyinde yer alan Burea, kömür yataklarına dayalı ağır metalürjinin merkeziydi. Metalürji tesisi, özellikle grafit tedarik etmek için inşa edilmiştir.⁴¹¹ Ayrıca demir yatakları da Birobidjan'ın kuzey ve batı bölgelerinde yer alıyordu. Ülkedeki Magnitogorsk ve Kuznetsk'in aksine, burası büyük ölçekli bir ağır sanayi için gerekli ön koşullara sahipti. Örneğin Magnitogorsk, Sovyetler Birliği'nin yüksek kalitede demir cevherine sahip yeri olmasına rağmen burada kömür yoktu. Kömür önemli bir mesafeden getirilmek zorundaydı. Oysa Birobidjan'da kömür ve demir cevheri yatakları bir aradaydı, aynı alanda ergitme ve dönüştürme işlemi kolaylıkla yapılabilirdi.⁴¹² Yine çevresindeki zengin kireçtaşı yataklarının keşfinin bir sonucu olarak Londoko'da inşa edilen kireçtaşı ocakları ve kireç tesisi dikkat çekicidir.⁴¹³ Bir diğer yerleşim yeri Birakan'daysa, mermer ocakları ve bir mermer parlatma tesisi kurulmuştur.⁴¹⁴

Bunun yanında Waldheim kentinde kurulan kolektif çiftlikte sebze ve süt ürünleri imal edilmiştir, domuz yetiştiriciliği ve arıcılık yapılmıştır.⁴¹⁵ Kentte ayrıca bir okul, kütüphane ve kreş açılmıştır. Birofeld kentinde kurulan kolektif çiftlikteyse başta arıcılık olmak üzere hayvancılık yapılmıştır. Bakir topraklar üzerine kurulan Amurzet köyünde buğday ekimi yapılmış, Stalinsk köyündeysen bir devlet tarım çiftliği hizmete girmiştir. Bölgede bu şekilde on beş yeni kolektif çiftlik köyü kurulmuştur.⁴¹⁶ Atılan maddi adımların yanında, 1930 yılında toplumun kültür, sanat

⁴¹⁰ Knott, **a.g.t.**, s. 50-52.

⁴¹¹ Knott, **a.g.t.**, s. 56.

⁴¹² Knott, **a.g.t.**, s. 54.

⁴¹³ "Fabrikadaki üretim yılda 40.000 ton kireç olup kapasitesi genişletilmektedir.", J. M. Budish, "A Jewish State Rises in Birobidjan", **Jewish Life**, November, 1947, s. 24.

⁴¹⁴ David Bergelson, **The Jewish Autonomous Region**, Moscow, Foreign Languages Publishing House, 1939, s. 39.

⁴¹⁵ "Bu dönemde Waldheim kolektif çiftliğinde, yaklaşık 120 inek, 100 domuz, 80 at, 270 arı kovani vardı.", Vaiserman, **a.g.e.**, s. 22.

⁴¹⁶ "Kolektif çiftlikler yaklaşık bir ton buğday, bir ton yulaf, yaklaşık bir ton soya fasulyesi, yaklaşık 20 ton patates ve arazi başına 3,3 ton saman vermektedir.", Bergelson, **a.g.e.**, s. 30-36.

ve eğitimle dönüşüme uğratılmasının ilk adımı olarak Birobidzhaner Shtern (Birobidjan Yıldızı) adında bir Yahudi günlük gazetesi faaliyete başlamıştır.⁴¹⁷

3.8.5. Bölgeye “Yahudi İdari Birimi (Rayon)” Statüsünün Verilmesi

30 Eylül 1931'da Birobidjan'a, Yahudi İdari Birimi (rayon) statüsü verilmiştir.⁴¹⁸ Bu, Birobidjan'ın en nihayetinde bir Sovyet cumhuriyeti statüsüne ulaşması için atılan ilk adım olmuş⁴¹⁹, bölgeye yönelik ilginin artması amaçlanmıştır. Ek olarak bölgenin mimari ve estetiksel yönden cazibe kazanması için ABD'den gelen Stein adında bir Yahudi peyzaj sanatçısının çalışmalarına büyük ölçüde bağlı kalınmış, cadde ve yol düzenlemeleri yapılmıştır.⁴²⁰

Yapılan çalışmaların ve propagandaların neticesinde 1932 yılında bölgeye gelen Yahudi sayısında artış olmuştur. 1931'de bölgenin toplam nüfusu 44.574⁴²¹, Yahudi nüfusu 5.185'ken, 1932 yılında bölgedeki Yahudi nüfus 8.185'e⁴²² yükselmiştir.

Tablo 3.1. 1928-1932 yılları arasında bölgedeki Yahudi nüfus değişimi

Yıl	Bölgeye Gelen Yahudi Sayısı	Bölgeden Giden Yahudi Sayısı	Toplam Kalan
1928	950	600	350
1929	1.875	1.125	750
1930	2.560	1.000	1.560
1931	3.250	725	2.525
1932	11.000	8.000	3.000

⁴¹⁷ Frankel, a.g.e., s. 27.

⁴¹⁸ Knott, a.g.t., s. 70.

⁴¹⁹ Henry Felix Srebrnik, **Jarusalem On The Amur Birobidzhan and the Canadian Jewish Communist Movement, 1924-1951**, McGill-Queen's University Press, 2008, s. 52.

⁴²⁰ Israel Emiot, **The Birobidjan Affair**, USA, Varda Books, First Edition, 2001, s. 25.

⁴²¹ Knott, a.g.t., s. 70.

⁴²² 1932 yılında bölgedeki Yahudi nüfusu farklı sayılarda veren kaynaklar da bulunmaktadır. Srebrnik, “Jarusalem On The Amur Birobidzhan and the Canadian Jewish Communist Movement” başlıklı eserinde 25.000 (s. 18.); Vitale, “The Jewish Autonomous Region in Siberia: Multicultural Heritage and Coexistence” başlıklı makalesinde 22.300 (s. 157.); Abramskiy, “Birobidzhanskiy Proyekt, 1927—1959 gg.” başlıklı makalesinde 19.300 (tablo toplamı) (s.117.); Vaiserman, “Birobican: Meçti i Tragediya” adlı eserinde 9.575 (tablo toplamı) (s. 29.) şeklinde vermiştir.

Toplam	19.635	11.450	8.185
--------	--------	--------	-------

Kaynak: Richard Ernest Knott, Birobidjan: The Story of the Jewish Autonomous Province of South East Siberia, Washington Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi (Master of Arts), 1953, s. 28.

Meydana gelen artışla birlikte Merkez Yürütme Komitesi, bölgedeki Yahudi yerleşiminin hızlandırılması gerektiğini belirten bir plan yayınlamıştır. Bu planda, 1933 yılına gelindiğinde Yahudi nüfusun 50.000, 1937 yılındaysa 150.000 olması öngörülmüştür.⁴²³

Artan beklentiler, propaganda faaliyetlerinin kapsamını genişletmiştir. OZET tarafından 1933 yılında "Birobidjanets" adlı bir uçakla Belarus ve Ukrayna'da tanıtım ve propaganda faaliyetleri yürütülmüştür. Birobidjanets, beş bin kilometrelik bir alanda broşürler dağıtıp bölgeyle ilgili bilgilendirmelerde bulunmuştur (bkz. Resim 2).⁴²⁴ Ancak aynı yıl gerçekleşen yerleşimler beklentilerin gerisinde kalmış, bölgeye sadece 3005 Yahudi gelmiştir.⁴²⁵ Bu nedenle Komünist Parti Merkezi Yürütme Komitesi, Uzak Doğu bölgelerine yerleşimi teşvik amaçlı bir karar yayınlamıştır. 1 Ocak 1934 tarihinde alınan kararla maaşların yükseltileceği, ekonomik koşulların daha iyi olacağı belirtilmiş, bizzat Birobidjan'a bir parantez açılarak buranın Uzak Doğu'daki diğer bölgeler gibi tarımsal ürünlerin sadece yarısı kadarının devlete teslim edilmesinin yeterli olacağı belirtilmiştir.⁴²⁶ Ek olarak 1 Ocak 1934'ten itibaren bölgeye yerleşen tüm kolhoz üyelerinin on yıl, bölgede var olan köylüler ise beş yıl süresince devlete pirinç ve tahıl teslimatı yapma zorunluluğundan muaf tutulacakları ilan edilmiştir.⁴²⁷

3.8.6. Bölgenin "Yahudi Otonom Bölgesi" Statüsüne Terfi Etmesi

Aynı yıl, 7 Mayıs 1934'te, projeyi daha cazibeli hale getirmek amacıyla Merkez Yürütme Komitesi, Birobidjan bölgesini Yahudi İdari Birimi (rayon) statüsünden Yahudi Otonom Bölgesi statüsüne terfi ettirmiştir. Ardından Yahudi

⁴²³ Knott, **a.g.t.**, s. 72.

⁴²⁴ Weinberg, **a.g.e.**, s. 39.

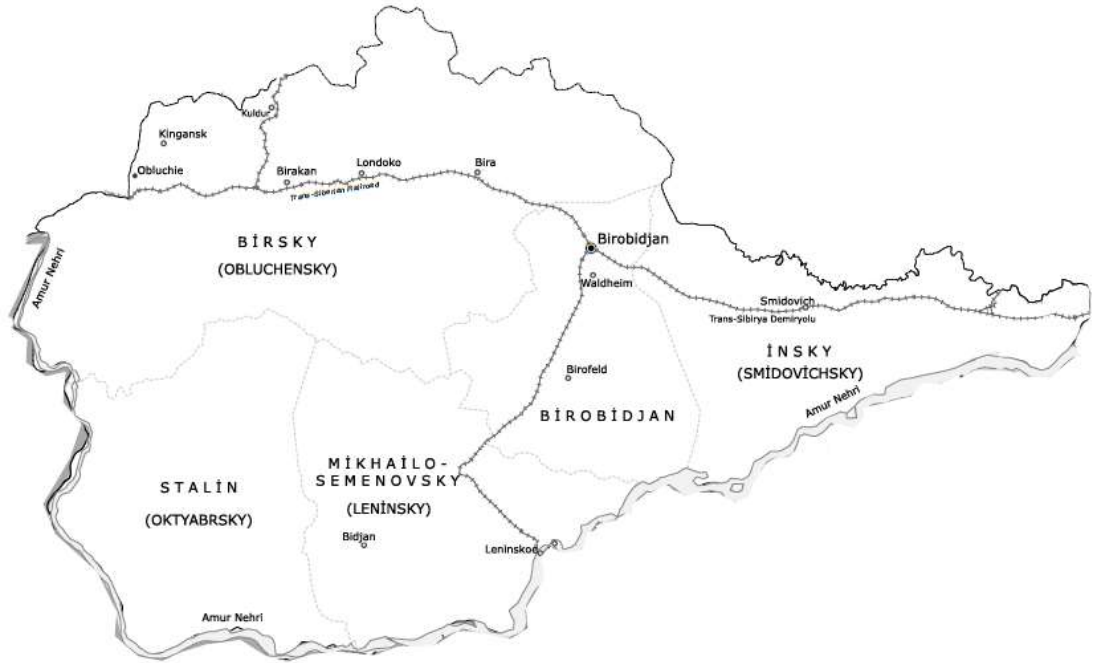
⁴²⁵ Abramskiy, **a.g.m.**, s. 117.

⁴²⁶ Knott, **a.g.t.**, s. 76.

⁴²⁷ Knott, **a.g.t.**, s. 151. (Appendix H)

Otonom Bölgesi topraklarının beş idari bölgeye ayrılmasına karar verilmiştir: Birobidjan, Birsky (şimdi Obluchensky bölgesi), Mikhailo-Semenovsky (şimdi Leninskiy), Insky (şimdi Smidovichski) ve Stalin (şimdi Oktyabrsky).⁴²⁸ Yahudi Otonom Bölgesi, 1936 anayasasında otonom bölge statüsüyle resmen kabul edilmiştir.⁴²⁹ Dahası, Sovyetler Birliği Yüksek Konseyi'nin iki kamarasından biri olan Milletler Konseyi'ne Yahudi Otonom Bölgesinin beş temsilci göndermesine izin verilmiştir.⁴³⁰

Harita 3.2. Yahudi Otonom Bölgesi

Kaynak: Josh Newell, **The Russian Far East: a Reference Guide for Conservation And Development**, 2nd ed., McKinleyville, Calif.: Daniel & Daniel, Pub, Inc., 2004, s. 180.

⁴²⁸ Vaiserman, **a.g.e.**, s. 28.

⁴²⁹ "Rusya Sovyet Federatif Cumhuriyetleri; Karadeniz-Azov, Uzak Doğu, Batı Sibirya, Krasnoyarsk ve Kuzey Kafkas toplulukları, Varonej, Doğu Sibirya, Gorki, Batı İvanovo, Kalinin, Kirov, Kuybişev, Kursk, Leningrad, Moskova, Omsk, Orenburg, Saratov, Sverdlovsk, Kuzey Stalingrad, Çelyabinsk ve Yaroslavl Bölgesi, Tatar, Başkır, Dağıstan, Buryat, Moğolistan, Kabardin-Balkar, Kalmık, Karelya, Komi, Kırım, Mari, Moldovya, Volga-German, Kuzey Osetya, Udmurt, Çeçen-İnguş, Çuvaş, Yakut Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri, Adıgey, Yahudi, Karaçay, Uryat, Hakas, Çerkes otonom bölgelerinden oluşur; 1936 Anayasası 2. Bölüm, Madde 22", Yaman, **a.g.e.**, s. 87.

⁴³⁰ Knott, **a.g.t.**, s. 82.

Yahudi Otonom Bölgesi'nin resmen ilanının ardından Merkez Yürütme Komitesi Başkanı Mihail Kalinin, 28 Mayıs 1934'teki resmi kutlamada projenin teorik-politik bir yorumunu yaparak: “Bölgenin oluşturulmasının temel nedeni, Sovyetler Birliği'nde yaşayan üç milyon Yahudi'nin, kendine ait toprağı olmayan tek milliyet olmasıydı. Bölgenin oluşturulmasıyla, Yahudilere bir milliyetin ayırt edici özellikleri kazandırıldı.⁴³¹ Birobidjan on yıl içinde sosyalist ve ulusal Yahudi kültürünün en önemli belki de tek bekçisi olacaktır.⁴³² Zaten biz Birobidjan'ı bir Yahudi ulusal devleti olarak görüyoruz.⁴³³” ifadelerini kullanmıştır. Bölgede Yahudi nüfusun en az yüz bine ulaşması durumunda veya toplam nüfusun çoğunluğunu oluşturması halindeyse bölgenin Ermenistan veya Gürcistan gibi diğerleriyle eşit şekilde tam teşekküllü bir Yahudi Sovyet Cumhuriyeti olacağını vaat etmiştir.⁴³⁴

3.8.7. Bölgeye Yönelik Propaganda Faaliyetlerinin Artması

Bu tarihten itibaren Yahudileri bölgeye çekme çabaları yoğun bir biçimde devam etmiştir. OZET, bölgeye finansman sağlamak ve bölgenin tanıtımını yapmak için bir piyango sistemi düzenlemiş ve Yahudi sanatçı Mihail Dlugach'ı, Birobidjan ile ilgili piyango biletlerini ve çeşitli sosyal programları ve güncellemeleri teşvik eden poster ve propagandaları tasarlamak için görevlendirmiştir (bkz. Resim 3, 4 ve 5).⁴³⁵ Yine 1934'te bölgede, Moskova Devlet Yahudi Tiyatrosu üyelerinin katılımıyla, Stalin'in güvenilir isimlerinden Lazar Kaganovich'in adını taşıyan Yahudi Tiyatrosu açılmıştır (bkz. Resim 6).⁴³⁶

18 Aralık 1934 tarihi, bölge için oldukça önemli olup bir ilki ifade etmektedir. Yahudi Otonom Bölgesi'nin ilk yönetim kongresi bu tarihte gerçekleştirilmiştir. 21 Aralık 1934 tarihinde düzenlenen genel kurul toplantısında

⁴³¹ Pinkus, **a.g.e.**, s. 74.

⁴³² Traverso, **a.g.e.**, s. 206.

⁴³³ Abramskiy, **a.g.m.**, s. 119.

⁴³⁴ Henry Felix Srebrnik, **Dreams of Nationhood: American Jewish Communists and the Soviet Birobidzhan Project, 1924-1951**, Boston, Academic Studies Press, 2010, s. 12.

⁴³⁵ Frankel, **a.g.e.**, s. 26.

⁴³⁶ “Tiyatronun ilk gösterisi Sholem Aleichem hikayesinin bir uyarlaması olmuştur.”, Weinberg, **a.g.e.**, s. 61.

bölgesel yürütme komitesinin ilk başkanı belirlenmiş, buna göre Joseph Lieberberg yürütme komitesi başkanı seçilmiştir.⁴³⁷

1935 yılında hükümet, kamuya açık bildirimler, duyurular, posterler ve reklamlar da dahil olmak üzere tüm resmi belgelerinin hem Yidişçe hem de Rusça olarak yer alması gerektiği hakkında bir karar yayınlamıştır. Böylece sokak levhaları, tren istasyonu levhaları ve posta damgalarında hem Yidişçe hem de Rusça yer almıştır.⁴³⁸ Hükümet ayrıca, Yidişçe'nin eğitim dili olduğu okullar açmıştır.⁴³⁹

3.8.8. Yahudi Otonom Bölgesi'nin Yurt Dışındaki Yankıları

3.8.8.1. ICOR ve Bölgeye Yönelik Yardımları

Yahudi Otonom Bölgesi'nin ilanı, yürütülen çalışmalar ve propaganda faaliyetleri Sovyetler Birliği'ndeki Yahudilerin yanı sıra yabancı Yahudiler arasında Sovyet propaganda silahı olarak önemli bir rol üstlenmeye devam etmiştir. Bunun bir sonucu olarak maddi ve manevi yabancı destek sürmüştür. Bu noktada en aktif ve önemli organizasyon olan ICOR, Birobidjan yerleşimcileri için yüz binlerce dolar para ve çiftçilik ekipmanları desteğinde bulunmuştur.⁴⁴⁰ Gazete basımı için ekipman ve fon tahsis eden ICOR, ayrıca Sovyet hükümetinin Sovyet Yahudilerine bir vatan sağlama çabalarını öven Nailebn (New Life) başlıklı bir Yidişçe-İngilizce aylık dergi yayınlamıştır (bkz. Resim 7 vs 8).⁴⁴¹

3.8.8.2. AMBIJAN (Amerikan Birobidjan Komitesi) ve Göç Projesi

Icor'un yanı sıra bu dönem AMBIJAN⁴⁴² (Amerikan Birobidjan Komitesi) adıyla kurulan örgüt de öne çıkmış, yurt dışında yaşayan ve Birobidjan'a yerleşmek isteyen Yahudiler ile ilgilenmiştir. Bu doğrultuda Yahudileri kapsayan bir plan başlatan AMBIJAN, bu plan ve yaygın bir propaganda neticesinde yurt dışındaki

⁴³⁷ Vaiserman, **a.g.e.**, s. 29.

⁴³⁸ Weinberg, **a.g.e.**, s. 60.

⁴³⁹ Weinberg, **a.g.e.**, s. 62.

⁴⁴⁰ Frankel, **a.g.e.**, s. 27.

⁴⁴¹ Weinberg, **a.g.e.**, s. 55.

⁴⁴² İngilizce "The Organization for Jewish Colonization in Russia", Rusça "İdishe Kolonizatsie Organizatsie in Rusland"

1.374 Yahudinin bölgeye göç etmesini sağlamıştır.⁴⁴³ Planın nihai anlaşması Mart 1936'da AMBIJAN Komitesi ile Komzet arasında imzalanmış, göçler başlamıştır. Bununla birlikte AMBIJAN, 200 doları Sovyet hükümetine, 150 doları ulaşım, giyim gibi masrafları kapsamak üzere göç eden her aile başına 350 dolar finansman sağlamıştır.⁴⁴⁴

3.8.9. Bölgenin Cazibesini Artırmaya Yönelik Adımlar

Bölgeye yerleşimi cazip kılmaya yönelik faaliyetler artarak devam etmiştir. 31 Ocak 1936 tarihinde itibaren bölgede gazetelere ek olarak, *Forpost* (Karakol) Dergisi Yahudi Otonom Bölgesi'nde yayınlanmaya başlamıştır.⁴⁴⁵ Aynı zamanda bölgenin zenginliğini ve güzelliğini anlatan şiirler yazılmıştır (Bkz. Şiir 1).⁴⁴⁶ Aynı yıl, Kiev'de kapsamlı bir Yahudi yüksek öğrenim kurumu olan "Yahudi Proleter Kültürü Enstitüsü"nün (Institute of Jewish Proletarian Culture) kütüphanesinin bir kısmı buraya gönderilmiştir.⁴⁴⁷ Taşınan kütüphanenin yanı sıra 1937'de bölgede "Sholem Aleichem Kütüphanesi" adı verilen kütüphanenin inşasına başlanmıştır.⁴⁴⁸ Propaganda faaliyetleri beyaz perdeye de taşınmış, 25 Eylül 1936⁴⁴⁹ tarihinde "Mutluluğu Arayanlar"⁴⁵⁰ isimli, Birobidjan'a gidenlerin yolculuğunu ve Yahudi yerleşimcilerin buradaki başarısını resmeden bir film gösterime girmiştir.⁴⁵¹

Bölge, varlığının onuncu yılına geldiğinde, 1938'de, 17 kolektif çiftliğe sahipti. 8 makine-traktör istasyonu inşa edilmiş, 42'si lise ve 4'ü teknik okul olmak

⁴⁴³ "Polonya ve Litvanya'dan 516, Arjantin'den ve Uruguay'dan 163, Fransa'dan 89, Almanya'dan 76, Filistin'den 74 ve ABD'den 456 Yahudi olmak üzere toplam 1.374 Yahudi bölgeye göç etmiştir.", Pinkus, **a.g.e.**, s. 75.

⁴⁴⁴ Knott, **a.g.t.**, s. 83.

⁴⁴⁵ "Derginin sorumlusu genç bir gazeteci olan Boris Olevsky idi. Tanınan yazar ve şairler Emmanuel Kazakevich, Hirsch Dobin, Ichiel Falikman, Ber Srulevich Meiler (Boris Izrailevich Miller), şair Isaac Bronfman, Lyubov Shamovna Wasserman ve diğerleri bu dergide eserlerini yayınladılar.", Vaiserman, **a.g.e.**, s. 32.

⁴⁴⁶ "Oturuyorum şimdi Biro nehrinin yanında,
Yüzüyor balıklar sağa sola,

Tayga ormanlarıyla kaplı her yer,

Burasıdır benim en mutlu olduğum yer...", Fisher, **a.g.e.**, s. 5.

⁴⁴⁷ Diky, **a.g.e.**, s. 231.

⁴⁴⁸ Vaiserman, **a.g.e.**, s. 32.

⁴⁴⁹ "Iskateli Schastya 1936 / Seekers of Happiness (A Greater Promise)", (Çevrimiçi) <https://www.youtube.com/watch?v=PZrnFpcc7Fc>, 05.03.2019'da erişildi.

⁴⁵⁰ İngilizce "Seekers of Happiness", Rusça "Iskateli Schastya"

⁴⁵¹ "Film çekimlerinin bir kısmı Yahudi Otonom Bölgesinde yapılmış ve filmde Benjamin Zuskin'in de aralarında bulunduğu birçok ünlü Yahudi oyuncu rol almıştır.", Weinberg, **a.g.e.**, s. 33.

üzere 113 okul kurulmuştu. Günlük gazete ve aylık dergilerin yayınlandığı bölgede bir müzikal bale okulu, iki tiyatro, kütüphane⁴⁵² ve sinema salonu bulunmaktaydı.⁴⁵³

3.8.10. Bölgede İstenilen Başarının Yakalanamaması

Bölgeye Yahudi yerleşimcileri çekmeye yönelik yapılan tüm çalışmalara ve propagandalara rağmen bölgede istenilen yerleşimci sayısına ulaşılamamıştır. 1934 yılında 10.000 Yahudi'nin yerleştirilmesi planlanırken sadece 5.267 kişi gelmiş, bunların 3.500'ü bölgeye yerleşmiştir.⁴⁵⁴ 1935'te % 77'si Ukrayna'dan gelen Yahudiler olmak üzere 8.344 kişi Yahudi Otonom Bölgesi'ne gelmiştir.⁴⁵⁵ Bunların neredeyse yarısı, 4.200 kişi bölgeye yerleşmiştir. 1936 senesinde bölgeye 6.597 Yahudi gelip bunların 3.000'i yerleşirken, 1937'de bölgeye gelen Yahudi sayısı 3.094'e kadar düşmüş, bunların 2.800'ü yerleşime geçmiştir.⁴⁵⁶ 1930'lu yıllar sona ererken Yahudi Otonom Bölgesi'nin nüfusu 108.419'ken⁴⁵⁷ bunun yaklaşık 20.000'i Yahudiler oluşturmaktaydı.⁴⁵⁸

Bu süre zarfında Sovyetler Birliği'nde meydana gelen, “büyük temizlik” olarak da adlandırılan tasfiyeler Yahudi Otonom Bölgesi'ne de sıçramıştır. Bölgedeki ilerlemeyi kesintiye uğratan, planın başarısızlığındaki dönüm noktalarından biri olan tasfiyeler, yönetim kadrosunun derdest edilmesine yol açmıştır.

3.9. BÜYÜK TEMİZLİK VE YAHUDİ OTONOM BÖLGESİ

3.9.1. Tasfiye Sürecini Başlatan Gelişme

1 Aralık 1934'te Komünist Parti yönetim kadrosunun genç ismi Sergey Kirov'un suikaste kurban gitmesinin ardından Sovyetler Birliği, “büyük temizlik” olarak bilinen tasfiye sürecine girmiştir. Kirov cinayeti ilk olarak parti üyesi Leonid

⁴⁵² “Sholem Aleichem kütüphanesinde Yidişçe ve Rusça dillerinde olmak üzere 110.000 kitap yer aldı.”, Diky, **a.g.e.**, s. 243.

⁴⁵³ Diky, **a.g.e.**, s. 239.

⁴⁵⁴ Vaiserman, **a.g.e.**, s. 29.

⁴⁵⁵ “Bunlar arasında 962 inşaat işçisi, 223 terzi ve ayakkabıcı, 171 çilingir ve demirci, 159 marangoz vardı.”, Abramskiy, **a.g.m.**, s. 118.

⁴⁵⁶ Vaiserman, **a.g.e.**, s. 29.

⁴⁵⁷ Knott, **a.g.t.**, s. 85.

⁴⁵⁸ Diky, **a.g.e.**, s. 244.

Nikolayev'e yüklense de devam eden soruşturmada Grigoriy Zinovyev ve Lev Kamenev gibi tanınmış komünistler de dahil olmak üzere önde gelen isimler tutuklanmıştır. Bu süre zarfında Sovyetler Birliği'nde bir paranoya hali meydana gelmiştir.⁴⁵⁹

Büyük temizlik, Sovyetler Birliği'nde yürütülen ve belirli sosyal grupları hedef alan önceki tutuklama veya sürgünlerden farklı olarak, Komünist Parti hiyerarşisinin en üst kademelerinden sıradan vatandaşlara kadar herkesi kapsamıştır. Genellikle ajan ve “halk düşmanı”⁴⁶⁰ suçlamalarının yapıldığı süreçte ülkedeki muhalefetin⁴⁶¹ tamamının ortadan kaldırılması amaçlanmıştır.⁴⁶²

3.9.2. Tasfiye Sürecinin Yahudi Otonom Bölgesi'ne Sıçraması

3.9.2.1. Yönetim Kadrosundaki Tasfiyeler

Sovyetler Birliği'ni saran tasfiye süreci Yahudi Otonom Bölgesi'ne de sıçramış, “Birobidjan projesi”ne ciddi bir darbe vurmuştur. Bu süreçten bölgedeki yönetim kadrosundan halka kadar büyük bir kesim etkilenmiştir. Tasfiye edilen isimlerin başında, bölgede göçmen bölümü başkanlığı görevinde bulunan Joseph Moiseevich Baskin gelmektedir. Moskova'da Batı Ulusal Azınlıklar Komünist Üniversitesi'nden yıllarca çalıştıktan sonra, kendi inisiyatifiyle 1930 senesinde Birobidjan'a gelen Baskin, o dönemden beri bölgeye gelen göçmenlerle doğrudan iletişim kurmuş, şikayetlerini ve isteklerini dinlemiştir. Özellikle barınma konusunda sıkıntılar yaşandığına tanık olan Baskin, göçmenlerin ikameti için ev inşasında bir artış talep etmiş, ancak beklediği karşılığı bulamamıştır. Bu konuda ısrarını sürdüren

⁴⁵⁹ Frankel, a.g.e., s. 29.

⁴⁶⁰ “Stalin döneminde siyasi muhalifleri tasfiye etmede kullanılan kavramlardan biri, genellikle “halk düşmanı” idi. Bu kavramın oluşmasını bir tek Stalin'e bağlamak doğru olmaz. Sovyetler'in ilk günlerinden itibaren devrime karşı suçlar nedeniyle çoğu isim bu suçlamayla yargılanmıştır. Yine de bu kavram, halk arasında korku sembolü olarak bilinmiyordu. Daha çok hukuki bir terim olarak kullanılıyordu. Ancak Stalin döneminde bu kavram, adeta bir kampanya şekline dönüşmüş ve büyük bir boyut kazanmıştır.”, Nurbek Khairmukhanmedov, “Stalin Dönemindeki Siyasi Muhalifleri Tasfiye Uygulamaları ve Çalıştırma Kampları”, **Bilgi**, Bahar 2007, Sayı: 41, s. 157.

⁴⁶¹ “1932'de Stalinist önderliğin maceracı politikalarının ülkeyi çok keskin bir ekonomik ve siyasi krize doğru sürüklemekte olduğu gözle görülür hale gelince muhalefetin düzeyinde de belirgin bir değişim yaşandı. Muhalif gruplar daha aktif hale geldiler.”, Vadim Rogovin, “Stalin'in Büyük Terörü: Kökenleri ve Sonuçları”, (Çevrimiçi) <https://www.wsws.org/tr/2004/jun2004/rogo-j25.shtml>, 02.01.2019'da erişildi.

⁴⁶² Detaylı bilgi için bkz. Irina Takala, **The Great Purge**, Vol. 15, Journal of Finnish Studies, No. 1, 2011

Baskın, aksi taktirde bölgeye göçmenlerin artık kabul edilemeyeceğini iletmesi üzerine muhalefet suçlamasıyla karşılaşmış, 1938 yılındaysa tutuklanmıştır.⁴⁶³

Tasfiye sürecinin vurduğu bir diğer isim, Yahudi Otonom Bölgesi Yürütme Komitesi Başkanı Joseph Lieberberg olmuştur. Bölgedeki altyapının, su kaynaklarının, kanalizasyonların yetersiz olduğundan, insanların özellikle kış aylarında var olan evlerde yaşamlarını idame ettirmelerinin zorluklarından bahsetmiş ve bu sebeple gelenlerin bölgede kalmadıklarını, bölgede gereken hazırlığın yapılması için yeterli sürenin verilmediğini beyan etmiştir.⁴⁶⁴ 1936 Ağustos'unda Moskova'ya aniden ve gizemli bir şekilde çağrılan Lieberberg bu tarih itibariyle ortadan kaybolmuştur. Olaydan iki ay sonra ilk olarak Forpost dergisinde Lieberberg'ten, "... güvenilmez, karşı devrimci ve burjuva-milliyetçi olarak kendisini gizlemiş" ifadeleriyle bahsedilmiş⁴⁶⁵, 23 Eylül 1936 tarihli Birobidjan Yıldızı gazetesindeyse Lieberberg'in Troçkist olduğu gerekçesiyle görevden alınıp partiden ihraç edildiği belirtilmiştir.⁴⁶⁶ Lieberberg'e yönelik, "Yahudi milliyetçiliğinin teşviki" ve "Avrupa ülkelerinden Birobidjan'a Yahudi göçünü sabote etme" gibi suçlamalarda bulunulmuş, Birobidjan'ın şu ana kadar başarılı olmamasının ana sebebi olarak bölgedeki liderler gösterilmiştir.⁴⁶⁷ Nitekim Lieberberg'in ardından Ekim 1936'da görevlendirilen Mihail Kattel de kısa bir süre sonra tutuklanmış ve ortadan kaybolmuştur.⁴⁶⁸

Yahudi Otonom Bölgesi Komünist Parti Birinci Sekreteri Matvey Pavlovich Khavkin, tasfiye edilen önemli isimlerden bir diğeridir. 1934 yılında Lazar Kaganovich ve Vyacheslav Molotov'un görevlendirmesiyle yeni kurulan Yahudi Otonom Bölgesi'ne parti üyesi olarak gönderilen Khavkin, Haziran 1935'teyse bölgede parti birinci sekreteri olarak görevlendirilmiştir. Khavkin, bölgenin genel gelişimini denetlemekten ve tarım, konut ve kültür noktasında hükümet tarafından

⁴⁶³ Vaiserman, **a.g.e.**, s. 38.

⁴⁶⁴ "Bölgede tarım ve sanayinin son durumu hakkında bilgi edinmek üzere 1934 yılında Kaganovich tarafından denetim yapılmıştır. Bu denetim sırasında bölgede görevli Joseph Lieberberg'in verdiği kötümser rapor, rapordaki ifadeler Kaganovich'i memnun etmemiştir.", "Chernyye Stranitsy", (Çevrimiçi) <http://www.gazetaeao.ru/chernye-stranitsy/>, 09.12.2018'de erişildi.

⁴⁶⁵ Frankel, **a.g.e.**, s. 30.

⁴⁶⁶ Vaiserman, **a.g.e.**, s. 42.

⁴⁶⁷ Knott, **a.g.t.**, s. 84.

⁴⁶⁸ Frankel, **a.g.e.**, s. 30.

belirlenen hedefleri hayata geçirmekten sorumluydu.⁴⁶⁹ Ancak bölgede istenen başarının elde edilemeyince bunun faturası bir bakıma Khavkin'e kesilmiştir. Temmuz 1937'de Moskova'da tutuklanmış, Ocak 1941'e kadar cezaevinde kalmış, bu süre zarfında çeşitli işkencelere maruz bırakılmıştır.⁴⁷⁰ Ardından Pevek 'e sürgün edilmiş, madenlerde çalıştırılmıştır.⁴⁷¹

3.9.2.2. Tasfiyelerin Bölgedeki Yaşama Etkisi

Tasfiye dalgası, bölgedeki halkın yaşamını her yönüyle etkilemiştir. Neredeyse tüm Yidişçe eğitim veren okullar kapatılmış, buralarda eğitim kisvesi altında casusluk yapıldığı ileri sürülmüştür. Ayrıca karşı-devrimci olduğu iddiasıyla birçok gazete ve süreli yayın durdurulmuştur.⁴⁷² Tasfiye süreci, Yahudilerin yanı sıra bölgede yaşayan diğer halkları da etkilemiştir. Eylül 1937'de güvenlik güçleri tarafından bölgede yaşayan 4.500 Koreli, yine casusluk suçlamalarıyla kapalı yük trenleriyle Orta Asya'nın çeşitli yerlerine sürgün edilmiştir.⁴⁷³ Bu sırada 1938'de OZET ve KOMZET'in her ikisinin de varlığına benzer gerekçelerle son verilmiş, liderlerinin neredeyse tamamı tavsiye edilmiştir.⁴⁷⁴ Aynı zamanda ABD'li AGRO-JOINT'e, Yahudi çiftçilerin finansal desteğe artık ihtiyaç duymadıkları bildirilmiş, bağlar koparılmıştır.⁴⁷⁵

⁴⁶⁹ "1897'de Belarus'taki Rogachev kasabasında (Gomel yakınlarında) doğan Khavkin, ailesine destek için sekiz yaşında terzi çırağı yapmıştır. Devrimci ağabeyinden etkilenen Khavkin, 1913 yılında siyasetle tanışmış, 1916 yılında ise Bolşevik saflarına katılmıştır. İzleyen süreçte Khavkin, kasabasındaki Bolşevik faaliyetlerinden sorumlu olmuş, Bolşeviklerin iktidarın ele geçirmesinden sonra, Gomel'e taşınmıştır. Çeka'nın çalışmalarına dahil olmuş ve 1919'da Polonya cephesi için yola çıkmıştır. Ancak Polonyalılar tarafından yakalanıp tutuklanmıştır. Khavkin, Varşova'daki hapisaneden kaçmayı başarmış, devrimci komite ve askeri komutanlığın bir üyesi olarak Brest-Litovsk'a gitmiştir. 1922'den 1924'e kadar Gomel'de parti sekreterliği ve Sovyet üyesi olarak görev yapmıştır. 1928'de Kazakistan'a Parti Kontrol Komisyonu Başkanı olarak atanmıştır. Daha sonra Smolensk şehrinde parti teşkilatının ilk sekreteri olarak görevlendirilmiş, bu görevin ardından Yahudi Otonom Bölgesi'ne atanmıştır.", Robert Weinberg, **Purge And Politics In The Periphery: Birobidzhan In 1937**, Slavic Review, Volume 52, Issue 1, 1993, s. 14-15.

⁴⁷⁰ "Bu zamana kadar bir dizi sorguda sayısız dayağa maruz bırakıldı, bu da birkaç dış kaybına ve omurgasının zedelenmesine neden oldu.", Robert Weinberg, **Stalin's Forgotten Zion: Birobidzhan and the Making of a Soviet Jewish Homeland: an Illustrated History, 1928-1996**, London, University of California Press, 1998, s. 67.

⁴⁷¹ Vaiserman, **a.g.e.**, s. 47.

⁴⁷² Knott, **a.g.t.**, s. 85.

⁴⁷³ Weinberg, **a.g.e.**, s.67.

⁴⁷⁴ Vaiserman, **a.g.e.**, s. 29.

⁴⁷⁵ Diky, **a.g.e.**, s. 244.

3.10. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NIN PATLAK VERMESİ VE YAHUDİ OTONOM BÖLGESİ

Adolf Hitler'in 1933'te Almanya'da iktidara gelmesiyle birlikte Avrupa'yı sarmaya başlayan savaş bulutu, 1930'ların sonu itibariyle dünya genelinde iyice hissedilir olmuştu. Almanya'nın Mart 1938'de Avusturya'yı ilhakı, ardından Çekoslovakya'yı işgal etmesiyle birlikte gözünü Polonya'ya dikmesi savaşın kaçınılmaz olduğunu gözler önüne sermekteydi. Bu noktada Birinci Dünya Savaşı'nda yaşanan kötü tecrübelerden ders çıkaran Almanlar, Batı'da mücadele verirken Doğu'da Ruslar'a karşı aynı anda savaşmak istemiyordu. Sovyetler ile bir saldırmazlık paktı imzalayarak kısa vadede bu devletle iyi geçinmek ve savaş yükünü hafifletmek niyetindeydi.⁴⁷⁶

Diğer yandan Uzak Doğu'da Japon birlikleriyle 1938 ve 1939'da Mançurya ve Moğolistan sınırlarında birkaç kez çatışmaya giren Sovyetler askeri birliklerinin önemli bir kısmını Uzak Doğu'ya göndermişti; bu nedenle Batı'daki sorunların en azından bir süreliğine ertelenmesi kendileri açısından da oldukça önemliydi. Sovyet yetkililer 1939 Ağustos'unda, bir yandan İngiliz ve Fransız heyetlerle temaslarda bulunurken, diğer yandan Alman Elçi Schulenberg kanalıyla Almanya ile görüşmelere başlamıştır. Bu süreçte İngiliz ve Fransız heyetlerle yapılan görüşmelerin çıkmaza girmesine karşın Almanların Sovyetler Birliği'nin Baltık devletleriyle ilişkilerinde kendisini rahat bırakacağı teminatı, Alman-Sovyet anlaşmasını kolaylaştırmıştır.⁴⁷⁷ Böylece İkinci Dünya Savaşı'nın arifesinde Sovyetler Birliği ile Almanya arasında meydana gelen uzlaşma neticesinde Molotov-Ribbentrop Paktı olarak da bilinen Saldırmazlık Paktı⁴⁷⁸, 23 Ağustos 1939 tarihinde imzalanmıştır.⁴⁷⁹

⁴⁷⁶ Ali Servet Öncü ve Oğuzhan Ekinci, "İkinci Dünya Savaşı Öncesi Beklenmeyen Gelişme: 23 Ağustos 1939 Tarihli Alman Rus Paktı", **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 182, Ağustos 2014, s. 260.

⁴⁷⁷ Öncü ve Ekinci, **a.g.m.**, s. 249.

⁴⁷⁸ "Saldırmazlık Paktı'na göre taraflar birbirlerine saldırmayacak, birisi bir üçüncü devletle savaşa tutuşursa, diğer taraf bu üçüncü devlete yardım etmeyecek, ortak menfaatlerini ilgilendiren meselelerde iletişime geçeceklerdi.", Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 156.

⁴⁷⁹ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 155.

Almanya'nın 1 Eylül 1939'da Polonya'ya saldırması, akabinde İngiltere ve Fransa'nın Almanya'ya savaş ilan etmesiyle birlikte İkinci Dünya Savaşı başlamıştır. İzleyen dönemde Pravda gazetesi Polonya'da yaşayan Ukraynalılar'a ve Belarussular'a dikkat çekerek Polonya hükümetinin bu azınlıklara kötü muamele yaptığını ileri sürmüş, 17 Eylül sabahı Sovyet orduları Polonya'daki Ukraynalılar ile Belarussular'ı koruma bahanesiyle Polonya'ya girerek savaşa dahil olmuştur.⁴⁸⁰

Savaşın patlak vermesiyle birlikte Yahudi Otonom Bölgesi'ne yönelik göçler durmuştur. Gerek Polonya işgaliyle kaynakların Batı'da kullanılması, gerekse Mançurya sınırı boyunca Japonya ile yaşanan çatışmalar, bölgeye Yahudi göçü için uygun olmayan koşullar oluşturmuştur.⁴⁸¹ 1940 yılına gelindiğinde Polonya'nın doğusu, Baltık ülkeleri ve Romanya'yı ilhak etmiş olan Sovyetler Birliği'de bu bölgelerde yaşayan Yahudi nüfusunun bir kısmının Yahudi Otonom Bölgesi'ne aktarılması planı gündeme geldiyse de Haziran 1941'de Almanya'nın Saldırmazlık Paktı'nı bir kenara bırakarak Sovyetler Birliği'ne savaş ilan etmesiyle bu plan uygulanamamıştır.⁴⁸² Böylece 1946 yılında Sovyet yetkililerin Yahudi Otonom Bölgesi'ne göçlerin yeniden başlamasına izin verinceye dek⁴⁸³ bölge arka planda kalmıştır.

⁴⁸⁰ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 185.

⁴⁸¹ Knott, **a.g.t.**, s. 86.

⁴⁸² Weinberg, **a.g.e.**, s. 69.

⁴⁸³ Knott, **a.g.t.**, s. 88.

SONUÇ

Günümüz Rus coğrafyası sınırlarındaki varlığı eski dönemlere dayanan Yahudilerin göçler ve sürgünler neticesinde milattan önce XII. yüzyılda kuzey bölgelere yerleştikleri düşünülmektedir. Yunan, Roma ve Bizans boyunduruğu altında yaşayan Yahudiler, Hazar Devleti gibi yöneticileri Yahudi olan bir Türk devletinde de varlık göstermişlerdir. Bu dönemde genellikle ticaretle meşgul olan Yahudiler, IX. Yüzyılda Kiev Rusyası dönemi itibariyle Rus yönetimi altında yaşamaya başlamışlardır.

I. Vladimir önderliğinde Rusların 988 yılı itibariyle Hristiyan Ortodoks mezhebini seçmesiyle Yahudilere karşı başlayan “Mesih düşmanı” algısı, bu tarihten itibaren var olan Yahudi karşıtlığı meselesinin temelini oluşturmuştur. XV. yüzyılın sonuna kadar halk nezdinde görülen bu durum, “Yahudi sapkınlığı” olarak adlandırılan hareketin ortaya çıkmasıyla birlikte yönetim kadrosuna da sirayet etmiştir. Yahudi yerleşimlerinin engellenmeye başladığı bu dönem itibariyle Polonya, Litvanya ve Kırım’da Yahudi yerleşimleri artış göstermiştir.

I. Petro dönemi ülkenin yapılanmasına ve ticaretin gelişmesine yönelik atılan adımlar doğrultusunda sınır bölgelerindeki zengin Yahudilerin ülke içine yerleşmelerine izin verilmiş, ancak bu durum I. Katerina ile birlikte tekrar eski halini almıştır. 1772 yılında Polonya’nın, Prusya, Avusturya ve Rus İmparatorluğu arasında paylaşımı, 1783’teyse Kırım’ın Rus İmparatorluğu’na ilhaki neticesinde büyük bir Yahudi nüfusuyla karşı karşıya kalan Ruslar için bu tarihten itibaren Yahudiler ciddi bir hukuki mesele olmuştur. Bazı yeni uygulamalar hayata geçirilmiş, bu bağlamda II. Katerina tarafından “Zorunlu İskan Bölgesi” oluşturularak Yahudilerin önemli kısmı buraya yerleştirilmiştir.

I. Aleksandr dönemi Yahudi meselesinin çözümüne ilişkin çıkarılan “Yahudilerin Durumu Hakkında Yönetmelik” ile Yahudilerin Rus devlet okullarına ve üniversitelerine kabul edilecekleri kararı alınmış, yine Yahudilere ticari serbestlik gibi kolaylıklar sağlanmaya başlamıştır. Fakat bu kolaylık zamanla Yahudilerin şehir ve köylerde ticari hayatı kontrol etmelerine neden olmuş, bu duruma halk tepki göstermiş, huzursuzluk ve anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır.

I. Aleksandr'ın halefi I. Nikolay'ın iktidarı döneminde yayınlanan “Kanton Kararları” ile Yahudilerin de askerlikten sorumlu oldukları ilan edilmiştir. Böylece, askeri eğitim ve hizmet doğrultusunda Sibirya'da ilk Yahudi yerleşimleri oluşturmaya başlamıştır. Bu Yahudileri, Zorunlu İskan Bölgesinde suç işleyip sürgün edilen Yahudiler takip etmiştir.

1855'te başlayan Çar II. Aleksandr döneminde alınan liberal kararlarla Yahudilere birtakım haklar tanınmış, Yahudilere ülkede serbest dolaşım ve yerleşim imkanı verilmiştir. Bu durum Yahudi gençlerde kültürel izolasyonun zayıflamasına yol açmış, Avrupa'ya sirayet eden aydınlanma hareketi “Haskala” adıyla Yahudileri de etkilemiştir. Bu hareketle birlikte modern Yidişçe doğmuştur.

Ancak 1881 yılında Çar II. Aleksandr'ın Yahudi mensupların da yer aldığı Halk İradesi Örgütü tarafından bir suikast sonucu hayatını kaybetmesi, halk tarafından Yahudilerin “Çar Katili” olarak suçlanmasına yol açmıştır. Ülkenin çeşitli yerlerinde pogrom vakaları meydana gelmiştir. Pogromlar, Yahudileri bir taraftan göç arayışına iterken, diğer taraftan örgütlenerek hareket etmelerine neden olmuştur. Bu noktada örgütlenen Yahudilerin göç yolunda hedefleriye Filistin olmuştur. Böylece ilk Siyonist örgüt olan Hovevey Tziyon Rus İmparatorluğu'nda kurulmuştur. Rus İmparatorluğu'ndaki Yahudiler, politik siyonizmin kurucusu Ttheodor Herzl'i de yakından takip etmiş, Basel'de düzenlenen Birinci Uluslararası Siyonizm Kongresi'ne ilgi göstermişlerdir.

Politize olan ve siyonizmin yanı sıra komünizm, sosyalizm gibi farklı ideolojilere de kayan Yahudiler, işçi örgütlerinde de yer almıştır. Bu noktada ilk olarak Bund'u oluşturan Yahudiler, Ekim devrimiyle birlikte yönetimi ele geçirecek olan Bolşeviklerin saflarında da yer almışlardır. Neredeyse tüm lider pozisyonlarını Yahudilerin oluşturduğu Bolşevik devrimine, yaşanan sorunların çözüleceği inancındaki Yahudiler olumlu bakmışlardır.

Devrimin ardından ülkedeki farklı ulusların eşitliğine dikkat çekilerek milliyetler politikasında izlenecek yollar ortaya konmuştur. Bu noktada ilk olarak ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı vurgusuyla “Rusya Halklarının Hakları Bildirisi”, ardından “Rusya'nın ve Doğu'nun Müslüman Emekçilerine” hitabıyla

yayınlanan çağrı, son olarak “Çalışan ve Sömürülen Halkın Haklar Bildirisi” ilan edilerek milliyetlerin federal hükümete ve diğer federal Sovyet kurumlarına katılıp katılmayacaklarına serbestçe karar verebilecekleri duyurulmuştur. Ulusal sorun temel alınarak ilan edilen bu üç bildiriyle izlenecek milliyetler politikasının yol haritası bir bakıma ortaya konmuştur.

Lenin ve Stalin’in devrimden önceki görüş ve düşünceleriyle şekil alan, devrimle birlikte üç bildiriyle ortaya konan milliyetler politikası, Yahudiler ile ilgili düzenlemeleri de beraberinde getirmiştir. İlk dönemlerinde özellikle Bund tarafından savunulan Yahudi ulusu anlayışını gerici bir siyonist fikir olarak yorumlayan Lenin, Yahudilerin bir halk oluşturmadığını beyan etmiştir. Lenin ilerleyen dönemde, uygar dünyada Yahudilerin bir ulus oluşturmadığına, diğer uluslara oranla çok daha fazla özümzendiklerine dikkat çekse de 28 Mart 1914’de Duma’da yer alan Bolşevik vekiller için bir “Ulusal Hak Eşitliği Üzerine Yasa Tasarısı” hazırlamıştır. Tasarıya göre Yahudi topluluğu hukuki statüye sahip ayrı bir millet olacak, ellerinden alınan veya kısıtlanan tüm hakları iade edilecektir. Yine tasarıda Rusya’da en fazla ezilen milliyet olarak Yahudilerin gösterilmesi dikkat çekicidir.

1913 senesinde kaleme aldığı “Marksizm ve Ulusal Sorun” adlı eserinde ulus kavramını keskin hatlarla tanımlayan Stalin, meseleyi ileriye taşıyarak kavramı formüle etmiştir. Buna göre tarihsel olarak kurulmuş, kararlı bir dil, toprak, iktisadi yaşam ve kendini kültür ortaklığında dile getiren ruhsal biçimlenme birliği olan ulus, bu maddelerin birinin dahi olmaması halinde geçerliliğini kaybedecektir. Bu noktada Stalin, Yahudiler için “ortak bir ulusal karaktere sahip olan insanlar” ifadelerini kullansa da, sınırları belli, tarımla uğraşacakları bir yerleşim bölgesine sahip olmadıkları için tam bir ulus olmadıklarını savunmuştur.

Ekim devriminin ardından etnik kökenin komünizm altında artık bir amaca hizmet etmeyeceği fikri hakim olsa da var olan çeşitliliği bir arada tutmak adına bir strateji izlenmesi gerekmiştir. Onlarca ulusal ve etnik gruptan oluşan çok uluslu bir devletin ardından Sovyet liderleri, halkın çeşitliliğini bir bakıma kabul etmek durumunda kalmıştır. Her ne kadar farklı milliyetlerin ortak bir sosyalist Sovyet kültürü oluşturarak birbirleriyle kaynaşmaları beklense de bu beklenti gerçekleşene

dek, her ulusal ve dini azınlığın kültürel ve dilsel geleneklerini sürdürmelerine ve geleneksel yerleşim topraklarında ikamet etmelerine izin verilecekti. Bu doğrultuda ulusların sempatisini ve desteğini kazanmak adına bir Sovyet etno-federalizmi olacak sistemi oluşturmanın adımları atılmış, ulusal meselelerle ilgilenmek ve ilişkileri geliştirmek maksadıyla Milliyetler Halk Komiserliği kurulmuştur.

Ekim devrimden önce Bolşevik liderler Yahudilerin bir ulusun tanınması için gerekli gördükleri karakteristik özelliklere sahip olmadıklarını ifade etseler de bu durum devrimle birlikte değişmiş, Yahudiler meşru bir milliyet olarak kabul edilmiştir. Çünkü sadece toprağa sahip olan milliyetlerin sorunları değil, aynı zamanda ülke geneline dağılmış olan ulusal azınlıkların sorunları da çözüme kavuşturulmalı, sosyalist toplumun inşasına dahil edilmeliydi. Bu doğrultuda Yahudilerin milliyet olarak tanınması, Ocak 1918 tarihinde Milliyetler Halk Komiserliği bünyesinde kurulan YEVKOM (Yahudi Komiserliği) ile tasdiklenmiştir.

Ancak gerçekleşen devrim ve rejim değişikliği ülkede iç savaşın patlak vermesine neden olmuştur. Bolşevik-Menşevik çatışmasının yanı sıra devrim karşıtlarının aktif olarak yer aldığı iç savaşta Yahudi karşıtlığı artmış, pogromlar meydana gelmiştir. Bunun yanı sıra iç savaş sırasında uygulanan “Savaş Komünizmi” politikası, pogromlarla birlikte Yahudileri zorlayan bir diğer gelişme olmuştur. Özel işletmelerin sıkı devlet kontrolüne, el koyulmasına ve müsadere edilmesine dayanana bu politika, önemli kısmı ticaretle uğraşan ve az bir kısmı tarımla uğraşan Yahudi nüfusunu oldukça etkilemiştir.

Gerek pogromlar gerekse izlenen ekonomi politikaları, yaşam sürebilecek ve tarımla uğraşabilecek kendilerine ait toprakları olmayan Yahudileri devrim sonrası dönemde zorlayan gelişmeler olmuştur. Ülkede yaklaşık olarak 2,5 milyon Yahudi yaşamını sürdürmekteydi ve yeni hükümeti bu sorunu çözmek için önlemler almak durumundaydı. Bu noktada dağınık halde yaşamlarını sürdüren Yahudilerin yeniden yerleşimi için uygun toprak arayışına yoğun bir şekilde başlamış, KOMZET ve OZET gibi kurumlarla bu çalışmalar yürütülmüştür. Bu çalışmalar sırasında Ukrayna ve Kırım’da bir Yahudi yerleşim bölgesi kurulması planı öne çıksa da bölgedeki Tatar ve Ukraynalı yerel halkın tepkisi sebebiyle plan başarısız olmuştur.

İlk girişimler başarısız olsa da Yahudi yerleşiminin yapılacağı bölge arayışları devam etmiştir. Yahudi meselesini çözüme kavuşturmak amacıyla bir komisyon kurulmuştur. Komisyonun çalışmaları sırasında gözler Sovyet Uzak Doğusu'na da çevrilmiş, halk arasında bölgenin merkezi olan Birobidjan adıyla bilinen Amur nehrinin yayıldığı coğrafyayı görme fikri belirmiştir. Bu doğrultuda bölgede çeşitli incelemeler yapılmış, yapılan incelemeler neticesinde bir rapor sunulmuştur. En nihayetinde sunulan rapor Merkez Yürütme Komitesi tarafından, çeşitli faktörler de göz önüne alınarak yeterli bulunmuş ve Birobidjan'da Yahudi ulusal yerleşim biriminin oluşturulması üzerine 28 Mart 1928 tarihinde karar alınmıştır.

Birobidjan'ın Yahudi yerleşimi için seçilmesinde çeşitli faktörler etkili olmuştur. Uzak Doğu'da kurulacak olan bu yerleşimin pogromların, anti-semitik olayların yaşandığı bölgelerden uzak olması ilk etken olarak ifade edilebilir. Seçilen bölgenin stratejik bir konumda olması, Japon ve olası Çin tehdidine karşı ileri karakol görevi üstlenerek sınır güvenliğinin sağlanması, bir diğer önemli etkindir. Yine küresel düzlemde oldukça etkin olan siyonizmin ülke içindeki Yahudileri etkilemesi ve ülke içi istikrarı bozma potansiyeline sahip olması, Yahudi yerleşim bölgesini oluşturma noktasında itici bir etken olmuştur. Siyasi gelişmeler dışında bölgede yapılan incelemeler sırasında saptanan yer altı ve yer üstü zenginliklerinin ortaya çıkartılıp işlenmesi fikri, işin ekonomik faktörü olarak dikkat çekicidir. Tüm bunların yanı sıra ülkede istihdam sorunu yaşayan Yahudilerin tarıma kazandırılması, kolhozlarda istihdam edilmeleri amaçlanan bir diğer faktör olmuştur. Meselenin nihai kısmındaysa Yahudi diasporasının desteğiyle dış yardımlardan faydalanma yer almıştır. Bu noktada başta ICOR olmak üzere JOINT, AGRO-JOINT gibi kuruluşlar bölgenin gelişimi için Sovyetler Birliği'ne maddi ve manevi destekte bulunmuştur.

Sovyet hükümetinin Birobidjan kararını yayınlamasının ardından 28 Mayıs 1928'de bölgeye ilk Yahudi yerleşimler başlamıştır. Ancak gerekli hazırlığın yapılmadığı, yeterli konut, gıda, tıbbi bakım ve çalışma koşullarının sağlanmadığı bölgede yerleşimciler hayal kırıklığına uğratmıştır. Olumsuz hava koşulları hayatı daha da zorlaştırmış, göçmenlerin büyük bir kısmı hayatlarını idame etmede güçlük çekmiştir.

Başlangıçtaki sorunlara rağmen bölgeye yönelik propaganda faaliyetleri ve göçe teşvik çalışmaları hız kesmeden devam etmiştir. Endüstri işletmeleri, fabrikalar kurulmuş, tesisler açılmıştır. 30 Eylül 1931'da bölgeye yönelik ilginin artması amacıyla Yahudi idari birimi (rayon) statüsü verilmiştir. Propaganda faaliyetleri yurt dışında da sürdürülmüş, bunun sonucunda “egemen bir Yahudi bölgesi”nin var olacağı fikri ilgi uyandırmıştır.

7 Mayıs 1934'te, projeyi daha cazibeli hale getirmek amacıyla Merkez Yürütme Komitesi, Birobidjan bölgesini Yahudi idari birimi (rayon) statüsünden Yahudi Otonom Bölgesi statüsüne terfi ettirmiştir. Nihayetinde bir Sovyet cumhuriyeti statüsüne ulaşması için atılan bu adımla birlikte Yahudi Otonom Bölgesi beş idari bölgeye ayrılmıştır. Bu tarihten itibaren Yahudileri bölgeye çekme çabaları yoğun bir biçimde devam etmiştir. Ancak beklenen yerleşimci sayısına bir türlü ulaşamamıştır.

Bu süre zarfında Sovyetler Birliği'nde meydana gelen, “büyük temizlik” olarak da adlandırılan tasfiyeler döneme adeta damga vurmuştur. Tasfiyeler Yahudi Otonom Bölgesi'ne de sıçramış, “Birobidjan projesi”nin istenilen başarıya ulaşamamasında bu süreç de etkin rol oynamıştır. Süreçten bölgedeki yönetim kadrosundan halka kadar büyük bir kesim etkilenmiştir.

Bölgedeki başarısızlığın nedenleri arasında pek çok faktör sayılabilirse de bunlar:

- i. Bölgenin merkezden uzak, güvenlik açısından sorunlu, sert bir iklime ve gelişmemiş bir alanın tüm zorluklarına sahip olması.
- ii. Birobidjan projesiyle ilgili resmi Sovyet politikasındaki tutarsızlık, kaynakların kıtlığı, yetersiz hazırlık.
- iii. Yahudilerin ticareti bırakıp tarımla uğraşan birer köylüye dönüşme ihtimali. Nitekim 1897 yılında Basel'de gerçekleştirilen siyonist kongresinde Theodor Herzl, Yahudilerin geleceğinin köylülere

dönüşmek olmadığının altını çizerek, "Yahudileri köylülere dönüştürmek istemiyoruz..." ifadelerini kullanmıştır.⁴⁸⁴

- iv. Yahudiler ve Birobidjan arasında herhangi bir duygusal, tarihsel ve ulusal bağın olmayışı.
- v. Bölge yönetiminden halka tüm kesimleri etkileyen tasfiye sürecinin yaşanması⁴⁸⁵ şeklinde sıralanabilir.

Yahudi Otonom Bölgesi'ne yönelik göçleri durduran en önemli olay ise kuşkusuz İkinci Dünya Savaşı olmuştur. 17 Eylül 1939'da Sovyet ordularının Polonya'daki Ukraynalılar ile Belaroslular'ı koruma bahanesiyle Polonya'ya girerek savaşa dahil olmasıyla proje kesintiye uğramıştır. Böylece 1946 yılında Sovyet yetkililerin Yahudi Otonom Bölgesi'ne göçlerin yeniden başlamasına izin verinceye dek proje arka planda kalmıştır.

⁴⁸⁴ Diky, **a.g.e.**, s. 241.

⁴⁸⁵ Pinkus, **a.g.e.**, s. 76.

KAYNAKÇA

- Abramskiy, Simon: “Birobidzhanskiy Proyekt, 1927—1959 gg.”, **Yevrei v Sovetskoy Rossii (1917–1967)**, İngilizce Çev. Maria Altman, Biblioteka “Aliya”, 1975, s. 107-125
- Armaoğlu, Fahir: **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (Cilt 1-2 :1914-1995)**, Genişletilmiş 11. Baskı, İstanbul, Alkım Yayınevi, 1999
- Bekcan, Umut: “Devrimden Sonra: Bolşeviklerin Zorunlu Dış Politikası 1917-1925”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 68, No:4, 2013, s. 73-102
- Bekcan, Umut: “Gönülsüz Muhabbetten Dostluğa: 1949 Çin Devrimiyle Birlikte Sovyetler Birliği-Çin Komünist Partisi/Çin Halk Cumhuriyeti İlişkilerinin Değişen Yüzü”, **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 26, Ocak 2017, s. 371-387
- Bergelson, David: **The Jewish Autonomous Region**, Moscow, Foreign Languages Publishing House, 1939
- Brym, Robert: **The Jews of Moscow, Kiev and Minsk: Identity, Antisemitism, Emigration**, London, The Macmillan Press and The Institute of Jewish Affairs, 1994
- Budeiri, Musa: **Filistin Komünist Partisi 1919-1948: Enternasyonalizm Mücadelesinde Araplar ve Yahudiler**, Çev. Şükrü Alpagut, Yordam Kitap, Nisan 2012
- Budish, J. M.: “A Jewish State Rises in Birobidjan”, **Jewish Life**, November, 1947

- Carr, Edward Hallett: **Sovyet Rusya Tarihi: Bolşevik Devrimi 1 (1917 – 1923)**, Çev. Orhan Suda, İstanbul, Metis Yayınları, Cilt: 1, Kasım 1989
- Corey, William: “Pravovoye Polozheniye Sovetskogo Yevreystva”, **Yevrei v Sovetskoy Rossii (1917–1967)**, İngilizce Çev. Maria Altman, Biblioteka “Aliya”, 1975, s. 38-71
- Çetin, Nurten: “I. Dünya Savaşı’na Giden Yolda Avusturya-Macaristan ile Sırbistan İhtilafı”, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 19, Sayı 1, Haziran 2017, s. 371-393
- Daniels, Robert: **A Documentary History of Communism in Russia From Lenin to Gorbachev**, University of Vermont Press, 1993
- Davis, Horace B.: **Sosyalizm ve Ulusallık**, Çev. Kudret Emiroğlu, İstanbul, Belge Yayınları, Ekim 1991
- Diky, Andrey: **Jews in Russia And in the USSR**, translated and published by L. Volovlikoff, New York, 1967
- Dualı, Şir Muhammed: **Çarlık Rusyasında Yahudiler (Sosyo-Politik, Tarihi ve İnanç Boyutlarıyla)**, Divan Kitap, 2016
- Dualı, Şir Muhammed: “Hazar Yahudileri ve Rus-Hazar İlişkileri”, **ICPESS 2016**, İstanbul, 24-26 Ağustos 2016, s. 241-253
- Dualı, Şir Muhammed: “Rusya Yahudilerinin Siyonizm Hareketine Katkıları”, **Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi**, Güz 2017, Yıl: 3, Cilt: 3, Sayı: 2, s. 149-162
- Dubnow, Simon Mirkoviç: **History Of The Jews in Russia and Poland From The Earliest Times Until The Present**

- Day, Philadelphia, The Jewish Publication Society of America, Vol:3, 1920
- Emiot, Israel: **The Birobidjan Affair**, USA, Varda Books, 2001
- Ettinger, Samuel: “Yevrei v Rossii v Nachale Revolyutsii”, **Yevrei v Sovetskoy Rossii (1917–1967)**, İngilizce Çev. Maria Altman, Biblioteka “Aliya”, 1975, s. 126-146
- Fisher, Axel: “Planning the Capital City of a ‘Community of Fortune’ in the Soviet Far-East: Hannes Meyer’s Scheme for the Jewish Autonomous Oblast Of Birobidzhan (1933-1934)”, **15th International Planning History Society Conference**, Sao Paulo, Brazil, 2012
- Frankel, Marc J.: **Birobidzhan: An Historical and Personal Account of the Jewish Autonomous Region**, Department of Russian Studies at Colgate University, April 2006
- Goldenberg, Yevgeny ve Roof, Ashley: **A History of Zionism and the Jewish People in the Soviet Union**, Engineering 297, The Ethics of Development in Global Environments, December 5, 2003
- Gurbanov, Elşen: “Tarihten Günümüze Siyon Aşkını ve Siyonizmin Türleri”, **İsrailiyat: İsrail ve Yahudi Çalışmaları Dergisi**, No: 2, Yaz 2018, s. 146-166
- Haberer, Erich: **Jews and Revolution in Nineteenth Century Russia**, Cambridge University Press, 1995
- Harap, Louis: “Stalin and the Jewish People”, **Jewish Life**, Nisan 1953
- Herzl, Theodor: **Yahudi Devleti**, Çev. Sedat Demir, İstanbul,

- Ataç Yayınları, 2. Baskı, Eylül 2007
- İrge, Filiz: SSCB`de Gorbaçev Liderliğinde Başlayan Radikal Reform Hareketlerinin Nedenleri, Reformların Hedefleri-Uygulanışı ile Doğu Bloku`nda, Sovyet Cumhuriyetlerinde ve Uluslararası Alanda Etkileri-Sonuçları, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1995
- Johnson, Paul: **A History of the Jews**, Perfectbound, U.S, 1987 , eBook Version February 2006
- Johnson, Paul: **Yahudi Tarihi**, Çev. Filiz Orman, 2. Baskı, İstanbul, Pozitif Yayınları
- Karaköse, Hasan: “Yahudilerin Filistin’e Yerleşme Girişimleri ve Süleyman Fethi Bey’in Layihası (1911)”, **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 5, Sayı 1, 2004, s. 43-57
- Kenez, Peter: **A History of the Soviet Union From Beginning to the End**, 2. Edition, New York, Cambridge University Press, 2006
- Khairmukhanmedov, Nurbek: “Stalin Dönemindeki Siyasi Muhalifleri Tasfiye Uygulamaları ve Çalıştırma Kampları”, **Bilig**, Bahar 2007, Sayı: 41, s. 155-174
- Khiterer, Victoria: **Jewish City or Inferno of Russian Israel? A History of the Jews in Kiev Before February 1917**, Boston, Academic Studies Press, 2016
- Kızıloğlu, Sedat: “İsrail Devleti'nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler ve Siyonizm'in Gelişimi”, **Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 2, Sayı: 1, Ocak 2012, s. 35-64

- Knott, Richard Ernest: Birobidjan: The Story of the Jewish Autonomous Province of South East Siberia, Washington Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi (Master of Arts), 1953
- Kurat, Akdes Nimet: **Başlangıçtan 1917'ye Kadar Rusya Tarihi**, 2. Baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987
- Kushkova, Anna: **Navigating the Planned Economy: Accommodation and Survival in Moscow's Post-War Soviet Jewish Pale**, Chapel Hill, 2017
- Lenin, Vladimir: **Ulusal Sorun ve Kültürel Özerklik**, Çev. Sibel Özbudun, 2. Basım, Ankara, Ütopya Yayınevi, Nisan 2011
- Lenin, Vladimir İlyiç: **Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı**, Çev. Muzaffer Ardos, 6. Baskı, Eriş Yayınları, 2004
- Lenin, V.İ.: **Ulusal ve Sömürgeci Ulusal Sorun Üzerine**, İnter Yayınları, Çev. İsmail Yarkın vd, Aralık 1998
- Levin, Vladimir ve Berezina, Anna: "From Jerusalem to Birobidzhan: A Documentation of the Jewish Heritage in Siberia" **Center for Jewish Art**, Hebrew University of Jerusalem, Aralık 2015
- Levin, Vladimir ve Berezina, Anna: "Jewish History and Heritage in Siberia", **Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, OAKA**, Cilt:10 , Sayı: 21, 2016, s. 1-22
- Löwe, Heinz Dietrich: **Poles, Jews, and Tartars: Religion, Ethnicity, and Social Structure in Tsarist Nationality Policies**, Jewish Social Studies, Spring/Summer2000, Vol. 6, Issue 3
- Löwy, Michael: **Marksistler ve Ulusal Sorun**, Çev. Kemal

- Ülker, İstanbul, Versus Kitap, Nisan 2017
- Mishra, Pankaj: **Asya'nın Batıya İsyanı**, İstanbul, Alfa Yayıncılık, Ekim 2013
- Mumcu, Ahmet: "Çin Meselesi", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Sayı 17, 1961, s. 259-332
- Netcheolodon, General: **Rus İhtilali ve Yahudiler**, Çev. Vecdi Bürün, 2. Basım, İstanbul, Sebil Yayınevi, 1996
- Newell, Josh: **The Russian Far East: a Reference Guide for Conservation And Development**, 2nd ed., McKinleyville, Calif.: Daniel & Daniel, Pub, Inc., 2004
- Novick, Paul ve Budish, J. M.: **Jews in the Soviet Union: Citizens And Builders**, New York, New Century Publishers, Mayıs 1948
- Orkunoğlu, Yener: **Marksizm, Milliyetçilik ve Demokratik Ulus**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2018
- Öncü, Servet ve Ekinci, Oğuzhan: "İkinci Dünya Savaşı Öncesi Beklenmeyen Gelişme: 23 Ağustos 1939 Tarihli Alman Rus Paktı", **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 182, Ağustos 2014, s. 241-263
- Övüt, Gülten Büşra: "Eski Sovyet Coğrafyasında Yaşayan Etnik Koreliler Koryo Saram", **Akademik Hassasiyetler**, Cilt: 5, Sayı: 9, Mayıs 2018, s. 195-217
- Özel, Merve Suna: "Stalin Dönemi Rus Milliyetçiliği ve Politikaları", **Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 2, Temmuz 2014, s. 99-122
- Özmen, Seda: **18. Yüzyıl Yahudi Aydınlanma Hareketi Haskala ve Moses Mendelssohn**, İstanbul, Ayışığı Kitapları, 2014

- Pinkus, Benjamin: **The Jews Of The Soviet Union The History of a National Minority**, New York, Cambridge University Press, 1988
- Sadıkov, Ramin: “Şubat Devriminden Sonra Rusya’da İktidar Mücadelesi: Ekim Devrimi’ne Giden Yol”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, Sayı:48, Cilt: 29, 2010, s. 101-118
- Saydam, Abdullah: “Milliyetler Problemi ve Sovyet İdeolojisi”, **Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt: 3, 1988, s. 177-184
- Schechtman, Joseph: “Sovetskaya Rossiya, Sionizm i Izrail”, **Yevrei v Sovetskoy Rossii (1917–1967)**, İngilizce Çev. Maria Altman, Biblioteka “Aliya”, 1975, s. 72-106
- Shternshis, Anna: **Soviet and Kosher: Jewish Popular Culture in the Soviet Union 1923-1939**, USA, Indiana University Press, 2006
- Solzhenitsyn, Aleksandr I.: **Two Hundred Years Together**, The Incorrect Library, 2017
- Sonuç, Yusuf Süha: “Dini Siyonizm’in Filistin ve Uganda Planı Hakkındaki Değişen Görüşleri.” **İsrailiyat: İsrail ve Yahudi Çalışmaları Dergisi**, no. 2, Yaz 2018, s. 167-185
- Srebrnik, Henry Felix: “Birobidzhan: A Remnant of History The Jewish Autonomous Region in the Russian Far East”, **Jewish Currents The Magazine Of The Workmen’s Circle/Arbeter Ring**, July-August 2006
- Srebrnik, Henry Felix: **Dreams of Nationhood: American Jewish**

- Communists and the Soviet Birobidzhan Project, 1924-1951**, Boston, Academic Studies Press, 2010
- Srebrnik, Henry Felix: **Jarusalem On The Amur Birobidzhan and the Canadian Jewish Communist Movement, 1924-1951**, McGill-Queen's University Press, 2008
- Stalin, Joseph: **Ulusal Sorun ve Sömürgeler Sorunu**, Çev. Muzaffer Ardos, Ankara, Sol Yayınları, Mart 1976
- Sultanova, Nazgul: İsrail'in Siyasi Yapısındaki Rus Yahudilerin Rolü, Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011
- Takala, Irina: **The Great Purge**, Vol. 15, Journal of Finnish Studies, no. 1, 2011
- Tellal, Erel: "Mirsaid Sultan Galiyev", **Ankara Üniversitesi SBF Tartışma Metinleri**, No: 28, Ocak 2001, s. 1-29
- Traverso, Enzo: **Marksistler ve Yahudi Sorunu**, Çev. Ayşe Tekin, İstanbul, Yazın Yayıncılık, Ekim 2001
- Tüysüzöğlü, Göktürk: "Etno-Federalizm Kosova'daki Siyasal Krizi Çözebilir mi?", **Avrasya Etüdleri 46**, 2014, s. 7-37
- Vaiserman, David Isaakovich: **Birobidjan: Meçti i Tragediya**, Habarovsk, Riotip Basımevi, Aralık 1998
- Vernadsky, George: **Rusya Tarihi**, Çev. Doğukan Mızrak, Egemen Mızrak, 3. Baskı, İstanbul, Selenge Yayınları, 2015

- Vitale, Alessandro: **The Jewish Autonomous Region in Siberia: Multicultural Heritage and Coexistence**, Studia z Geografii Politycznej i Historycznej, tom 3, 2014, s. 151-170
- Weinberg, Robert: **Purge And Politics In The Periphery: Birobidzhan In 1937**, Slavic Review, Volume 52, Issue 1, 1993
- Weinberg, Robert: **Stalin's Forgotten Zion: Birobidzhan and the Making of a Soviet Jewish Homeland: an Illustrated History, 1928-1996**, London, University of California Press, 1998
- Yaman, Aslan: **Sovyetler Birliğinden Rusya Federasyonuna Sovyet Sosyalizminin Anayasaları (1918-1924-1936-1977-1993)**, İstanbul, Doğu Kütüphanesi, Aralık 2017
- Yetkin, Ömer: **Yahudi Diasporası İletişim Stratejisi: ABD Örneği**, T.C. Başbakanlık Yurt dışı Türkler ve Akraha Topluluklar Başkanlığı Uzmanlık Tezi, Ankara, Eylül 2014
- Zatsepine, Victor: **Beyond the Amur: Frontier Encounters Between Chine and Russia, 1850-1930**, Vancouver , UBC Press, 2017

INTERNET KAYNAKLARI

- Hore, Charlie: “1925-1927 Çin: Gereksiz Bir Trajedi”, (Çevrimiçi)
<https://www.sosyalistisci.org/index.php/arsiv/71-396-25-haziran-2010/815-1925-1927-cin-gereksiz-bir-trajedi>, 30.12.2018’de erişildi.
- [İmzasız] “Chernyye Stranitsy”, (Çevrimiçi)

- <http://www.gazetaeao.ru/chernye-stranitsy/>,
09.12.2018’de erişildi.
- [İmzasız] (Çevrimiçi),
<http://kutuphane.halkcephesi.net/Lenin/ulu-str1.html#nt12>, 28.01.2019’da erişildi.
- [İmzasız] “İskateli Schastya 1936 / Seekers of Happiness (A Greater Promise)”, (Çevrimiçi)
<https://www.youtube.com/watch?v=PZrnfPcc7Fc>, 05.03.2019’da erişildi.
- Kirshner, Sheldon: “Birobidzhan Was a Spectacular Failure”, (Çevrimiçi)
<https://blogs.timesofisrael.com/birobidzhan-was-a-spectacular-failure/>, 15.02.2019’da erişildi.
- Rogovin, Vadim: “Stalin’in Büyük Terörü: Kökenleri ve Sonuçları”, (Çevrimiçi)
<https://www.wsws.org/tr/2004/jun2004/rogo-j25.shtml>, 02.01.2019’da erişildi.
- Rosen, Arthur: “Birobidzhan: The Almost Soviet Jewish Autonomous Region”, (Çevrimiçi)
<http://www.jewishmag.com/75mag/birobidzhan/birobidzhan.htm>, 21.02.2019’da erişildi.
- Shneer, David: "Birobidzhan", **YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe**, 29 July 2010, (Çevrimiçi)
<http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Birobidzhan>, 15.11.2018’de erişildi.
- Topuzoğlu, Yusuf: “Çin: Yitirilen Devrim 1927”, (Çevrimiçi)
<https://www.sosyalistisci.org/index.php/arsiv/85-421-5-ekim-2011/1032-cin-yitirilen-devrim-1927>, 31.12.2018’de erişildi.

Xavier, Gerard:

“Welcome at Our Cousins in Birobidzhan”,
(Çevrimiçi) <http://www.genami.org/en/topic-of-the-week/welcome-cousins-birobidjan.php>,
06.09.2018’de erişildi.

EKLER

1. Gazeteler

Gazete 1. Stalin'in anti-Semitizm hakkında verdiği röportaj

VOL. XX No. 27 - 35th year

Monday, February 9, 1953

STALIN REMINDED HE ONCE DENOUNCED ANTI-SEMITISM AS "CANNIBALISM"

LONDON, Feb. 8. (JTA) -- Marshal Joseph Stalin once denounced the anti-Semitism which his regime is now practicing as "the most dangerous remnant of cannibalism," the Manchester Guardian recalls in an article. The paper quotes an interview given by Stalin to the Jewish Telegraphic Agency in January, 1931, in which the Communist dictator said:

"Anti-Semitism, being an extreme form of racial chauvinism, is the most dangerous remnant of cannibalism. Anti-Semitism is useful to the exploiters as a lightning conductor to protect capitalism from being struck down by the working people. Anti-Semitism is a danger to the working people; it is a wrong path which diverts them from the right road and leads them into the jungle. Therefore, as logical internationalists, Communists cannot fail to be irreconcilable and sworn enemies of anti-Semitism."

(The New York Times, in a cable from its Moscow correspondent, reports that an article on Jews in a new volume of the Soviet Encyclopedia declares that the Jews do not constitute a nation; that the Zionists are "agents of American and British imperialists"; and that Israel is a reactionary state being turned into a United States war base. The article says that the word "Jew" was simply the name for different nationalities generally originating from the ancient Jews. It does not give any figures on the Jewish population of the Soviet Union today, but says that in 1939 there were 3,020,000 Jews in the USSR.)

Jewish Telegraphic Agency, *Daily News Bulletin*, Vol XX, No.27, New York,
February 9,1953

2. Resimler

Resim 1. OZET'in Birobidjan'a finansal destek için hazırladığı piyango bileti

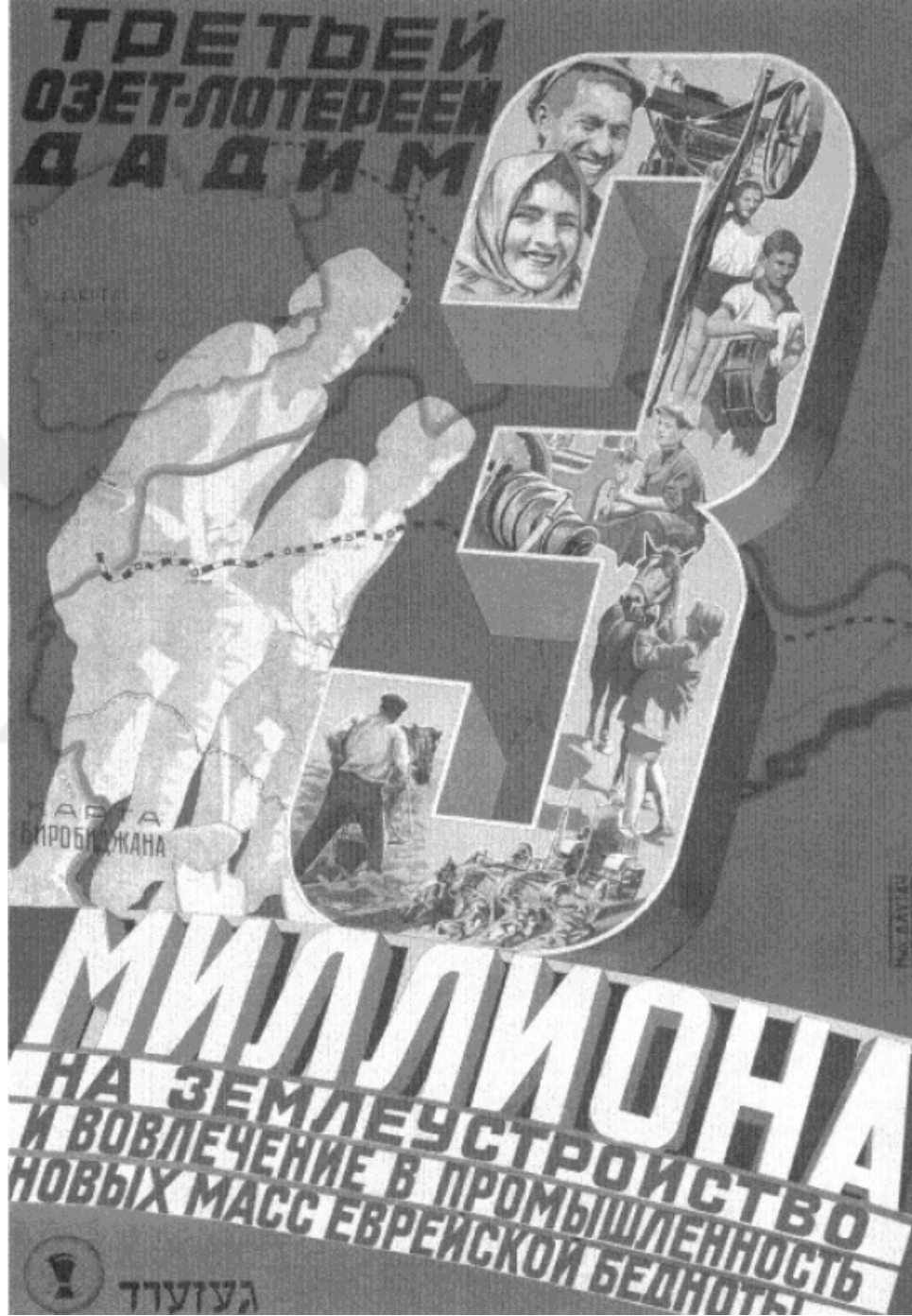
Axel Fisher, "Planning the Capital City of a 'Community of Fortune' in the Soviet Far-East: Hannes Meyer's Scheme for the Jewish Autonomous Oblast Of Birobidzhan (1933-1934)", *15th International Planning History Society Conference*, Sao Paulo, Brazil, 2012, s. 7

Resim 2. Birobidjanets adlı uçak

Robert Weinberg, *Stalin's Forgotten Zion: Birobidzhan and the Making of a Soviet Jewish Homeland: an Illustrated History, 1928-1996*, University of California Press, London, England, 1998, s. 39

Resim 3. Yahudi Otonom Bölgesi propagandası için hazırlanan poster

Robert Weinberg, *Stalin's Forgotten Zion: Birobidzhan and the Making of a Soviet Jewish Homeland: an Illustrated History, 1928-1996*, University of California Press, London, England, 1998, s. 36

Resim 4. Yahudi Otonom Bölgesi propagandası için hazırlanan poster

Robert Weinberg, *Stalin's Forgotten Zion: Birobidzhan and the Making of a Soviet Jewish Homeland: an Illustrated History, 1928-1996*, University of California Press, London, England, 1998, s. 37

Resim 5. Yahudi Otonom Bölgesi propagandası için hazırlanan poster

СТРОЙТЕ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИЙ БИРОБИДЖАН —
РАЙОН БУДУЩЕЙ ЕВРЕЙСКОЙ АВТОНОМНОЙ ЕДИНИЦЫ

ЛОТЕРЕЯ-ОЗЕТ

ВСЕГО
40198
ВЫГРЫШЕЙ

НА СУММУ
750000
РУБЛЕЙ

ЦЕНА БИЛЕТА
50
КОПЕЕК

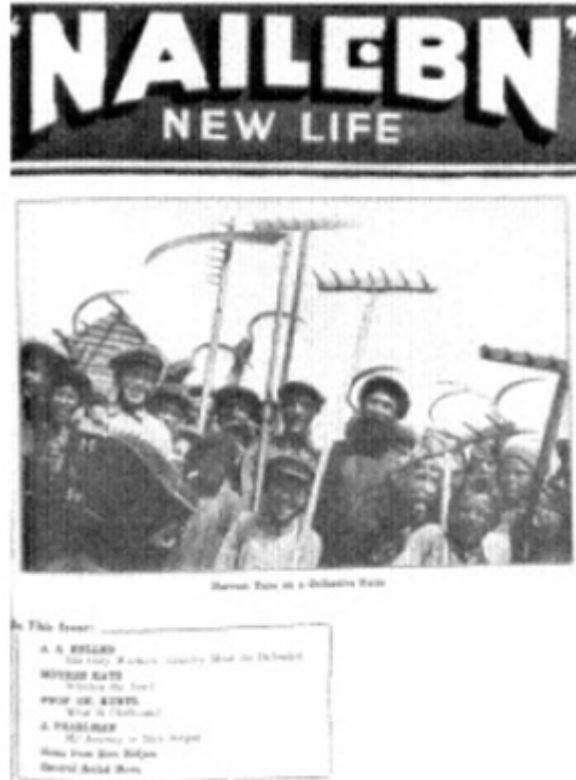
Robert Weinberg, *Stalin's Forgotten Zion: Birobidzhan and the Making of a Soviet Jewish Homeland: an Illustrated History, 1928-1996*, University of California Press, London, England, 1998, s. 38

Resim 6. 1934 yılında bölgede kurulan Yahudi Tiyatrosu

Robert Weinberg, *Stalin's Forgotten Zion: Birobidzhan and the Making of a Soviet Jewish Homeland: an Illustrated History, 1928-1996*, University of California Press, London, England, 1998, s. 62

Resim 7. Nailebn (New Life) Dergisi

Robert Weinberg, *Stalin's Forgotten Zion: Birobidzhan and the Making of a Soviet Jewish Homeland: an Illustrated History, 1928-1996*, University of California Press, London, England, 1998, s. 55

Resim 8. Nailebn (New Life) Dergisi

Robert Weinberg, *Stalin's Forgotten Zion: Birobidzhan and the Making of a Soviet Jewish Homeland: an Illustrated History, 1928-1996*, University of California Press, London, England, 1998, s. 56

3. Şiirler

Şiir 1

“I now sit beside the Biro river,
Fish are swimming to and fro,
All around there’s forest and taiga,
For me it’s the happiest place.

Forests with nuts and rivers with fish,
You find in Biro-Bidjan,
Coal and coke and wild ox,

And even a wild boar.

Biro-Bidjan collective farms have sowed a good deal,

And everything has taken well –

Soya and wheat are waving in the fields,

Our silos are full of grain.

Look at our tailor factory,

Where everything is sewed and sewed,

New machines, life is good.

We live well and free.

Cast your eyes on the chair factory,

We now have something to sit on,

Making wooden chests and beds,

To be used in good health.”

Axel Fisher, “Planning the Capital City of a ‘Community of Fortune’ in the Soviet Far-East: Hannes Meyer’s Scheme for the Jewish Autonomous Oblast Of Birobidzhan (1933-1934)”, *15th International Planning History Society Conference*, Sao Paulo, Brazil, 2012, s. 5

Şiir 1 Çeviri

“Oturuyorum şimdi Biro nehrinin yanında,

Yüzüyor balıklar sağa sola,

Tayga ormanlarıyla kaplı her yer,

Burasıdır benim en mutlu olduğum yer.

Fındık dolu ormanları, balık dolu nehirleri,

Bulursun Birobidjan'da.

Kok kömürünü, yaban öküzünü,

Ve hatta yaban domuzunu.

Birobidjan kolektifleri,

Ekinleri hayli bereketli.

Tarlalarda soya ve buğday bol,

Ambarlar tahıl dolu.

Dikim fabrikalarımıza bir bak,

Her şeyin dikildiği yerlere.

Yeni makineler... Hayat güzel,

İyi ve özgürce yaşarız.

Gözlerini sandalye fabrikasına çevir,

Oturaklarımız var şimdi.

Ahşap sandık ve yataklar yapılır,

Sağlıkla kullanılmak üzere..."